ناڤێ کتێبێ: چل حەدیسێن ئیمامێ نەوەوەی، وەرگێڕان و شرۆڤەکرن
نڤیسەر: تەحسین ئیبراهیم دۆسکی
کۆمپیۆتەر ودەرهێنانا ناڤەرۆکێ: تەحسین دۆسکی
چاپا ئێکێ:

پێشگۆتن

حەمد وسوپاسی هەمی بۆ وی خودایی بن یێ ئیسلام بۆ مە هلبژارتی دا ببتە دین وڕێبازا ژینێ، نعمەتا خۆ ل سەر مە ب تمامکرنا دینێ مە پێک ئینا، بۆ مە تمام کر، وئوممەتا مە کرە باشترین ئوممەت.. وصەلات وسەلام ل پێغەمبەرێ وی موحەممەدی بن، ئەو ب پەیڤێن کۆمکەر د ناڤ مە دا هاتیە هنارتن، وی ڕێک بۆ مە ئاشکەرا کر، وبەرێ مە دایێ، و ل بنەمال وهەڤالێن وی هەمیان ژی بن، صەلاتەکا تمام وبەردەوام حەتا ڕۆژا دویماهیێ.

خواندەڤانێن هێژا: ئیمامێ بوخاری وموسلم هەردو ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزن، دبێژت: ﴿ بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ ﴾ یەعنی: خودێ ئەزێ ب پەیڤێن کۆمکەر هنارتیم. وڕامانا ڤێ حەدیسێ -وەکی زانایێ ناڤدار ئیمامێ زوهری دبێژت- ئەوە ئەو کارێن گەلەک یێن کو د کیتابێن بەرێ دا هاتین، خودایێ مەزن بۆ وی د کارەکی ودووان دا کۆم کرینە.

مەعنا: ئێک ژ تایبەتمەندیێن کو خودایێ مەزن داینە پێغەمبەرێ خۆ یێ دویماهیێ -سلاڤ لێ بن- ئەوە وی هندەک گۆتن یێن گۆتین ب هژمارا پەیڤان ڤە دکێم وکورتن، بەلێ د مەعنا وڕامانێن خۆ دا ئەو دگەلەک وبۆشن. وئەو تشتێ د کیتابێن بەرێ دا ب هندەک پەیڤ وڕستەیێن درێژ دهاتنە ئاشکەراکرن ژ ئەحکام وحیکمەتان، د کیتابا پێغەمبەرێ دویماهیێ دا و د وان گۆتنان دا یێن ل سەر ئەزمانێ وی گەڕیاین، ب هندەک پەیڤ

وڕستەیێن کورت هاتینە ڕاگەهاندن.. تشتێ بوویە ئەگەرا هندێ کو صەحابییێن وی بشێن ب ساناهی وان گۆتنان ژ بەر بکەن، و ب تمامی بۆ جیلێن پشتی خۆ ڤەگێڕن.

وپشتی چاخێ نڤیسینێ د ناڤ ئوممەتێ دا دەست پێ کری، ئەوێ دبێژنێ: (عصر التدوین)، گەلەک زانایان بەرگەڕیان کریە کو هەر ئێک ل دویڤ زانین وتێگەهشتنا خۆ هندەک ژ ڤان حەدیسان کۆم بکەت، ئەوێن وان ب سەنەدێن خۆ ریوایەت کرین، و د هندەک کتێب ونامیلکەیێن تایبەت دا ل بەر دەستێ خواندەڤانان بدانن، دا مفا ژێ بێتە وەرگرتن، وپشتی وان هندەک زانایێن دی هاتینە وئەم حەدیس شرۆڤەکرینە، وگەلەک ئەحکام ژێ دەرێخستینە، و ل بەر دەست دانایە، وئێک ژ ناڤدارترین وان کۆمێن حەدیسان، ئەو کۆمە یا زانایێ حەدیسێ یێ مەزن ئیمام ئبن صەلاحێ شەهرەزۆری ل بن ناڤێ (الأحادیث الکلیة) دانای، کو ژ (٢٦) حەدیسان پێک دهات یێن وی دیتن کو ئەڤ دینە ل دۆر دزڤرت، پاشی پشتی وی زانایێ مەزن ئیمامێ نەوەوەی هات وهندەک حەدیسێن دی لێ زێدەکرن حەتا هژمارا وان بوویە (٤٢) حەدیس، وئەڤ کۆمە ب ناڤێ (الأربعین النوویة) ناڤدار بوو، و د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤبوو، ومفایەکێ مەزن ژێ هاتە وەرگرتن، وپشتی وی زانایێ ناڤدار ئبن رەجەب هات وهەشت حەدیسێن دی لێ زێدەکرن، وهژمار بوو (٥٠) وپاشی هەر وی ئەڤ حەدیسە د کتێبەکا تایبەت دا شرۆڤەکرن ل بن ناڤێ (جامع العلوم والحکم في شرح خمسین حدیثاً من جوامع الکلم)، وئەڤ کتێبە ژی د ناڤ ئوممەتێ دا بەلاڤ بوو وخەلکی مفایەکێ زێدە بۆ خۆ ژێ وەرگرت، وگەلەک سەیدایان خەم ژ ڤێ کتێبێ خوار، چ ب چاپکرنا وێ بت، یان ب دانانا هندەک حاشیە وتەعلیقان بت ل سەر، یان ب کورتکرنا وێ بت، دا پتر مفا ژێ بێتە وەرگرتن، وئێک ژ باشترین کورتکرنێن وێ ئەوە یا (د. أحمد بن عثمان المزید) پێ ڕابووی، ومە ژی ژ لایێ خۆ ڤە دیت کو ئەم پال بدەینە سەر کورتکرنا وی بۆ دانانا شرۆڤەکرنەکا زێدە کورت ب زمانێ کوردی ل سەر ڤان حەدیسان، هەر وەسا

بۆ بەرهەڤکرنا ڤێ کتێبێ مە مفایەکێ زێدە ژ کتێبا (قواعد وفوائد من الأربعين النووية) ژی وەرگرت یا سەیدا (ناظم محمد سلطان) نڤیسی.

هیڤیا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەو ببتە جهێ مفای بۆ خواندەڤانان، وخێرا هەر ئێکی بنڤیست یێ دەست د بەلاڤکرنا ڤان حەدیسان دا هەی، وخودێ هاریکارێ مە هەمیان بت.

حەدیسا ئێکێ

عن عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى الله وَرَسُولِهِ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى الله وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عومەرێ کوڕێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن-، دگۆت: هەما کار ب ئنیەتانە، وهەما هەر مرۆڤەکی ئەو ئنیەت بۆ هەیە یا وی کریە دلێ خۆ، ڤێجا هەچیێ مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وی بت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وییە، وهەچیێ مشەختبوونا وی بۆ دنیایەکێ بت دا بگەهتێ، یان ژنکەکێ دا مارە بکەت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ وی تشتیە یێ ئەو بۆ مشەختبووی.

بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن دین ل دۆر دزڤرِت، حەتا ژ ئیمامێ شافعی دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ئەڤ حەدیسە سێئێکا زانینێیە، وئەو حەفتێ دەرگەهێن فقهی ڤەدگرت.

هـەر وەسـا ژ ئیمـام ئەحمـەدی دئێتـە ڤەگوهاسـتن، دبێـژت: بناخـەیێن ئیسلامێ ل سەر سێ حەدیسانە.. ئێک ژ وان حەدیسان ئەڤ حەدیسەیە.

وپێغەمبەر سلاڤ لێ بن دەمێ دبێژت: (**هەما کار ب ئنیەتانـە**) مـەعنا وێ ئەوە هەر کارەکێ ژ لایێ مرۆڤی ڤە دئێتەکرن، حەتا کارەکێ دورست بت، دڤێت ئـنیـەتـا خـودانـی پـێ یـا دورست بت، وی بۆ خودێ ئەو کربـت، لـەوا د دویڤ دا گۆت: (**وهەما هەر مرۆڤەکی ئەو ئنیەت بۆ هەیە یا وی کریە دلێ خۆ**) یەعنی: کانێ ئنیەتا وی کریە دلێ خۆ ژ کرنـا وی کـاری چیـە، ل دویـڤ وێ ئنیەتێ خودێ خێرێ دێ دەتـێ، ئەگـەر ئنیەتـەکا بـاش وی هـەبت، خـودێ خێرێ دێ دەتێ، وئەگەر ئنیەتەکا خراب وی هەبت، خودێ چـو خێـرێ نـادەتێ، بەلکی دێ بۆ وی گونەھ بت.

ژ ڤێ دئێتە زانین کو حوکم ل سەر هەر کارەکی، کانێ یێ باشـە یـان یـێ خرابە، ل سـەر وێ ئنیـەتێ ڕادوەسـتت یـا خـودانی د پشـت کرنـا وی کـاری ڕا هەی.

وئنیەت ئەو مەخسەد وئارمانجە یـا مرۆڤـی ب کرنـا کـاری هـەی، یـا کـو دکەفتە دلێ وی، دەمـێ ئـەو پـێ ڕادبـت، کـانێ ئـەو دێ وی کـاری بـۆ خـودێ کەت، یان وی ژبلی خودێ یان د گـەل خـودێ ئارمانجـەکا دی ژی پـێ هەیـە، و ب ڤـێ ئنیەتێیـە کـار ژێـک دئێنـە جوداکرن، وئیخلاصـا مرۆڤـی پـێ دئێتـە زانـین، ژ بـەر هنـدێ زانـایێن ئوممـەتێ یـێن پێشـیێ خەمـەکا خـەم ژ ئنیـەتێ دخوار، عەبدللاهێ کـوڕێ موبـارەکی دگـۆت: بـەلکی کـارەکێ بچویـک هـەبت ئنیەت وی مەزن بکـەت، وبـەلکی کـارەکێ مـەزن هـەبت ئنیـەت وی بچویـک بکەت. ویەحیایێ کوڕێ ئەبوو کەثیری دبێژت: هوین خۆ فێری ئنیـەتێ بکـەن، چونکی ئنیەت ژ کاری ب زەحمەتترە.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا نموونەیەکێ دئینت بـۆ مـە ژێ ئاشکەرا بـت کـانێ چـاوا ئنیـەت کـارتێکرن ل سـەر کـاری هەیـە، ئـەو ژی (مەشختبوونە)، ومشەختبوون د بناخەیێ خۆ دا ئەوە مرۆڤ وی جهی بهێلت

یێ کوفر ل سەر زالبووی، وخۆ ڤەگوهێزتە وی جهی یێ ئیسلامێ دەسهەلات لێ هەی، وەکی صەحابیان دەمێ ژ مەکەهێ چووینە مەدینێ.. پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا کر کو ئەڤ مشەختبوونە هەر چەندە ل بەر چاڤ ئێک کارە ژی، بەلێ ئەو ل دویڤ ئارمانج ومەخسەدا خودانی دئێتە گوهارتن، هەچیێ جهێ خۆ هێلابت، وبۆ خودێ وپێخەمەت رازیبوونا وی، و ژ بەر پێغەمبەری وڤیانا وی مشەخت ببت، دا دینێ خودێ ب سەر بێخت، وخۆ فێری ئیسلامێ بکەت، وبشێت وان ئەحکامێن ئیسلامێ ب کار بینت یێن وی نەدشیا ل وەلاتێ کوفرێ ب کار بینت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ خودێ وپێغەمبەرێ وییە، مەعنا: ئارمانجا وی دێ ب جهـ ئێت، وخودێ خێرا وی دێ ب تمامی دەتێ.

وهەچیێ مشەختبوونا وی بۆ دنیایەکێ بت دا بگەهتێ، یان ژنکەکێ دا مارە بکەت، ئەوی مشەختبوونا وی بۆ وی تشتیە یێ ئەو بۆ مشەختبووی، یێ ئێکێ بازرگانە، ویێ دووێ داخوازکەرێ ژنێیە، وکەس ژ وان بۆ خودێ مشەخت نەبوویە، وچو خێر ناگەهتێ.

وهەر کارەکێ هەبت د ڤێ مەعنایێ دا وەکی مشەختبوونێیە، خودێ ل دویڤ ئنیەتا خودانی دێ دەتێ، بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن، کو جارەکێ پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتەکرن ل دۆر وی کەسی یێ شەڕی بۆ ریمەتی دکەت، ووی یێ بۆ زیرەکی ومەدحە دکەت، ووی یێ بۆ توخم پەرێسیێ دکەت، کانێ کی ژ وان د رێکا خودێ دایە؟ وی گۆت: ﴿ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ الله ﴾ هەچیێ شەڕی بکەت دا پەیڤا خودێ یا بلند بت، ئەوی شەڕێ وی د رێکا خودێ دایە.

وئەو کەسێ کارێ باش دکەت وئنیەتا وی نە بۆ خودێ بت، کارێ وی دبتە ریمەتی، وریمەتی شرکە وشرک کاری پوبچ دکەت، موسلم ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: ﴿ قَالَ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ

عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي، تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ ﴾ خودایێ مەزن دبێژت: ئەز ژ هەمی شریکان بێ منەترم ژ شریکاتیێ، هەچیێ کارەکی بکەت ئێکێ دی تێدا بکەتە شریک بۆ من، ئەزدێ وی وشرکا وی هێلم.

بەلێ ئەگەر مرۆڤ کارەکێ باش بۆ خودێ ب تنێ بکەت، پاشی ئارمانجەکا دی ژی بۆ وی ژ وی کاری چێبوو، ریمەتی تێدا نەبت، وەکی وی یێ بۆ خودێ علمی نیشا خەلکی بدەت، وحەز بکەت هندەک پارە بگەهنێ، ئەڤە کاری پوچ ناکەت، یان کارەکێ باش بۆ خودێ بکەت، وخەلک مەدحێن وی سەرا وی کاری بکەن، ڤێجا کەیفا وی بێت، ئەڤە ژی کارێ وی پوچ ناکەت، وخێرا وی بەطال ناکەت.

وهەژیە ل دویماهیێ بێژین: جهێ ئنیەتێ دلە، وواجب نینە مرۆڤ د چو کار وعیبادەتان دا ئنیەتێ ب ئەزمانی بێژت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە دەلیلە کو ئنیەت شەرتە بۆ هەر کارەکی، وئەو کارێ عیبادەت بت وبێ ئنیەت بێتە کرن نائێتە قەبویلکرن.

٢- فەرە ل سەر موسلمانی بەری کرنا هەر کارەکی ئەو حوکمێ وی بزانت، کانێ ئەو یێ دورستە یان نە، دا پشتی هنگی بزانت کانێ ئەو وی بکەت یان نە.

٣- ئنیەت ژ باوەرییێیە؛ چونکی ئەو کارێ دلیە، وکارێ دلی ژی ل نک سوننیان دکەفتە د بن ڕامانا باوەرییێ ڤە.

حەدیسا دووێ

عن عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْـنُ عِنْـدَ رَسُـولِ الله صـلى الله عليه وسلم ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعَرِ، لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَـنِ الإِسْـلاَمِ. فَقَـالَ رَسُـولُ الله صلى الله عليه وسلم: ﴿ الإِسْلاَمُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَـاةَ، وَتَصُـومَ رَمَضَـانَ، وَتَحُـجَّ الْبَيْتَ، إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلاً ﴾. قَالَ: صَـدَقْتَ. قَـالَ: فَعَجِبْنَـا لَـهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِيـمَانِ. قَـالَ: ﴿ أَنْ تُـؤْمِنَ بِـالله، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِـرِ، وَتُـؤْمِـنَ بِـالْقَدَرِ خَـيْرِهِ وَشَرِّهِ ﴾. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ. قَالَ: ﴿ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُـنْ تَـرَاهُ فَإِنَّـهُ يَـرَاكَ ﴾. قَـالَ: فَـأَخْبِرْنِي عَـنِ السَّاعَةِ. قَالَ: ﴿ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ ﴾. قَالَ: فَـأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا. قَالَ: ﴿ أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَـةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ ﴾. قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْـتُ مَلِيًّـا، ثُـمَّ قَالَ لِي: ﴿ يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟ ﴾. قُلْتُ: الله وَرَسُـولُهُ أَعْلَـمُ. قَالَ: ﴿ فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ ﴾.

رواه مسلم

عومەرێ کوڕێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: ڕۆژەکێ ئەم ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دڕوینشتی بووین، مە هند دیت زەلامەک هاتە نک مە، جلکێن وی گەلەک دسپیی بوون، وموویێ سەرێ وی گەلەکێ ڕەش بوو، نیشانێن سەفەرێ ل سەر نەدهاتنە دیتن، وکەسێ ژ مە ئەو نەدنیاسی، هات حەتا ل نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڕوینشتی، وچۆکێن خۆ ب چۆکێن وی ڤەناین، ودەستێن خۆ داناینە سەر ڕانێن خۆ، وگۆت: ئەی موحەممەد، بەحسێ ئیسلامێ بۆ من بکە، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئیسلام ئەوە تو شاهدەیێ بدەی کو ژ ئەللاهی پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، وتو نڤێژێ بکەی، وزەکاتێ بدەی، ورەمەزانێ یێ ب ڕۆژی بی، وبچیە حەجێ ئەگەر ڕێیا تە هەبت. وی گۆت: تو ڕاست دبێژی، گۆت: ئینا ئەم ژێ عەجێبگرتی بووین، ئەو یێ پسیارێ دکەت ودبێژتێ: تو ڕاست دبێژی!

گۆت: پا بەحسێ باوەریێ بۆ من بکە. گۆت: کو تو باوەریێ ب خودێ بینی، و ب ملیاکەتێن وی، وکتێبێن وی، وپێغەمبەرێن وی، و ب ڕۆژا دویماهیێ، وتو باوەریێ ب قەدەرێ بینی باشی وخرابیا وێ. گۆت: تو ڕاست دبێژی.

گۆت: پا بەحسێ قەنجیێ بۆ من بکە. گۆت: کو تو وەسا پەرستنا خودێ بکەی هەر وەکی تو وی دبینی؛ چونکی ئەگەر تو وی نەبینی ژی، ئەو تە دبینت.

گۆت: پا بەحسێ قیامەتێ بۆ من بکە. گۆت: ئەوێ پسیار ژێ دئێتەکرن ژ وی چێتر نزانت یێ پسیارێ دکەت، گۆت: پا بەحسێ نیشانێن وێ بۆ من بکە. گۆت: کو ژنێ خاتوینا خۆ ببت، وکو تو ببینی پێخواس وڕویس وهەژار، شڤانێن بزنان ئاڤاهیان بلند بکەن.

گۆت: پاشی ئەو چوو، وئەز بێنەکا خۆش مام، پاشی وی گۆتە من: ئەی عومەر، تو دزانی ئەو کی بوو پسیار کری؟ من گۆت: خودێ وپێغەمبەرێ

وی چێتر دزانن، گۆت: ئەو جبریل بووی هاتی دینێ هەوە نیشا هەوە ددەت.

موسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

وئەڤە ژی حەدیسەکا مەزنە شرۆڤەکرنا دینی هەمیێ د ناڤ خۆ دا دگرت، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل دویماهیێ گۆت: (**ئەو جبریل بووی هاتی دینێ هەوە نیشا هەوە ددەت**). ویێ باش هزرا خۆ د ڤێ حەدیسێ دا بکەت دێ زانت کو زانینێ هەمیێ ڤەدگرت، وئەو تشتێ زانایێن ئوممەتێ بەحس ژێ دکەن د ڤێ دەرناکەڤت یا د ڤێ حەدیسێ دا هاتی.

د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیسلام ب هندەک کاران دا نیاسین کو ب ئەندامێن لەشی دئێنەکرن، وگۆت: (**ئیسلام ئەوە تو شاهدەیێ بدەی کو ژ ئەللاهی پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، وتو نڤێژێ بکەی، وزەکاتێ بدەی، ورەمەزانێ یێ ب رۆژی بی، وبچیە حەجێ ئەگەر رێیا تە هەبت**). وئەڤە هندێ دگەهینت کو ئەو کارێن باش یێن ب ئەندامێن لەشی دئێنەکرن، ورازیبوونا خودێ تێدا هەبت، دکەڤنە د بن رامانا ناڤێ ئیسلامێ دا.

ووی باوەری (ئیمان) ب وان عەقیدەیان ڤە گرێدا یێن کو د دلی دا دئێنە ڤەشارتن، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو ب شەش بناخەیان ڤە گرێدان: (**ب خودێ، و ب ملیاکەتێن وی، وکتێبێن وی، وپێغەمبەرێن وی، و ب رۆژا دویماهیێ، و ب قەدەرێ باشی وخرابیا وێ**). ووەکی ئاشکەرا باوەریا ب قەدەرێ ژی ئێک ژ بناخەیێن باوەریێنە، لەو عەبدللاهێ کورێ عومەری ئەڤ حەدیسە بۆ خۆ کرە دەلیل دژی وێ دەستەکێ یا باوەری ب قەدەرێ نەئینای، وئاشکەرا کر کو کارێ وان ژ وان نائێتە قەبویلکرن ئەگەر ئەو باوەریێ ب قەدەرێ ژی نەئینن.

وبەلکی کەسەک هەبت هزر بکەت کو ئەڤ حەدیسە کاری ژ باوەریێ حسێب ناکەت، وئەو ب خۆ وەسا نینە، ئیمامێ شافعی ژ صەحابی وتابعیان وجیلێ پشتی وان ژی ڤەدگوهێزت کو (ئیجماعا) وان ل سەر هندێ چێبوویە کو باوەری گۆتن وکار وئنیەتە، مەعنا: کار دکەفتە د بن ڕامانا باوەریێ ڤە، وپێغەمبەر ب خۆ ژی -سلاڤ لێ بن- د هندەک گۆتنێن خۆ یێن دی دا ئاشکەرا دکەت کو کار ژ باوەرییێنە، وەکی د وێ حەدیسێ دا هاتی یا بوخاری وموسلم هەردو ڤەدگوهێزن، ئەوا دبێژت: ﴿ **الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ** ﴾ یەعنی: باوەری حەفتێ وتشتەک، یان شێست وتشتەک پشکە، یا ژ هەمیێ باشتر گۆتنا (لا إله إلا الله)ە، ویا ژ هەمیێ نزمتر ڕاکرنا نەخۆشییێیە ژ ڕێکێ، وشەرم پشکەکە ژ باوەریێ.

وئیسلام وئیمان ژ وان پەیڤانە یێن ئەگەر پێکڤە هاتنە گۆتن جودایی دێ د ناڤبەرا وان دا هەبت، وئەگەر هاتنە ژێکڤەکرن چو جودایی د ناڤبەرا وان دا نابت.

وپشتی دیارکرنا ڕامانا ئیسلامێ وئیمانێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڕامانا (ئیحسانێ) ژی ئاشکەرا کر، وئەو مەرتەبەیەکا بلندترە ژ ئیمانێ، هندەک مرۆڤان باوەری یا هەی، بەلێ دەمێ ئێک شکێ بۆ وان د هندەک ڕاستییێن باوەریێ دا چێ دکەت، شک بۆ وان چێ دبت، وئەڤە ئەون یێن نەگەهشتینە دەرەجەیا ئیحسانێ، چونکی ئیحسان ئەوە (**تو وەسا پەرستنا خودێ بکەی هەر وەکی تو وی دبینی؛ چونکی ئەگەر تو وی نەبینی ژی، ئەو تە دبینت**) وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی، وئەوێ نیاسینا وی بۆ خودێ وپەرستنا وی بۆ وی یا ب ڤی ڕەنگی بت، چو جاران ئەو د وی دا ناکەفتە شکێ؛ چونکی مرۆڤ د وی تشتی دا ناکەفتە شکێ یێ ب چاڤ ببینت.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا (ئحسانێ) دکەتە دو مەرتەبە:

یا بلندتر ئەوە مرۆڤ وەسا عیبادەتێ خودێ بکەت هەر وەکی مرۆڤ وی دبینت، یەعنی: د هەر حالەتەکێ خۆ دا ئەو یێ وەسا بت د هزرا وی دا یا حازر بت کو ئەو یێ نێزیکە ژ خودێ، ویێ د گەل وی، هەر وەکی ئەو یێ وی دبینت، وئەگەر ئەڤ چەندە ل بەر وی یا ب زەحمەت بت، بلا ئەو مەرتەبا دی یا نزمتر ل بیرا خۆ بینتەڤە، بلا ل بیرا خۆ بینتەڤە کو خودێ وی دبینت، ڤێجا شەرم ژێ بکەت، چونکی ئەگەر تە باوەری هەبت کو مەزنەک یێ تە دبینت، تو وی کاری ناکەی یێ وی پێ خۆش نەبت، چ ژ ترسان دا بت، چ ژ شەرمان دا بت! و ژ بەر ڤێ چەندێ زانایەک دبێژت: کانێ چەند خودێ دشێتە تە، هند تو ژ وی بترسە، وکانێ چەند ئەو یێ نێزیکی تەیە، هند تو شەرم ژ وی بکە!

وتشتێ دی یێ جبریلی پسیار ژێ کری ڕۆژا قیامەتێ بوو.. کانێ ئەو کەنگیە؟ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا کر کو ئەوێ پسیار ژێ دئێتەکرن ڤێ مەسەلێ باشتر ژ وی نزانت یێ پسیارێ دکەت، مەعنا ئەو هەردو د نەزانینا ڤێ مەسەلێ دا وەکی ئێکن، وئەڤە ئیشارەتەکە ژ وی کو زانینا دەمێ هاتنا قیامەتێ ل نک خودێ ب تنێ هەیە، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ ﴾ (لقمان: ٣٤) هندی خودێیە زانینا دەمێ قیامەتێ ل نک وییە.. بەلێ هەر تشتەکی نیشان وعەلامەتێن خۆ هەنە، مرۆڤ وی یان هاتنا وی پێ دزانت، وقیامەتێ ژی مسۆگەر هندەک نیشانێن خۆ دێ هەبن، لەو جبریلی پسیارا نیشانان ژێ کر، پشتی بۆ وی ئاشکەرا بووی کو زانینا دەمێ هاتنا قیامەتێ ب خۆ د شیان دا نینە، و د بەرسڤێ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دو نیشان بۆ وی ئاشکەرا کرن:

نیشانا ئێکێ: (**کو ژنێ خاتوینا خۆ ببت**) و د شەرحا ڤێ گۆتنێ دا زانایان دو بۆچوون هەنە: هندەک دبێژن: مەخسەد ب خاتوینا ژنێ ئەوە کرین

وفرۆتنا جاریان دێ مشه بت، حەتا دێ وه لێ ئێت ژنا جاریه دێ شوی ب سەییدێ خۆ کەت، وعەیال ژێ بت، کوڕ وکچ، وهنگی عەیالێ وێ دێ بنه سەییدێن وێ. وهندەک زانایێن دی دبێژن: مەخسەد ب ڤێ گۆتنێ ئەوه ل دویماهیا زەمانی حال وئەحوالێن خەلکی دەرنشیڤ دبن، وئەخلاق ورەحم نامینت، حەتا دێ وه لێ ئێت عەیالێ ژنێ هند دێ خراب بن حوکمی دێ لێ کەن، ووەسا دێ تەعامولێ د گەل کەن، وەکی خاتوین تەعامولێ د گەل خدامێ دکەت، وحەدیسێ ئیشارەت دا کچێ وگۆت: ژنێ خاتوینا خۆ دێ بت، وبەحسێ کوڕی نەکر؛ چونکی (عقووقا کچێ د گەل دەیکێ) کرێتترە ژ یا کوڕی، هەر چەندە هەردو دکرێت وحەرامن ژی. وزانایێ مەزن (ئبن حەجەر) ل باوەرێیە کو ئەڤ بۆچوونا دووێ دورستترە؛ چونکی ئەو هندێ دگەهینت کو ل دویماهیا زەمانی کاروبارێ خەلکی سەرک وبنک دبن، وئەو وەکی خۆ نامینن، لەو حال خراب دبت، وتشتێ ڤێ بۆچوونێ ب هێز دئێخت نیشانا دووێ ژی یە یا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەحس ژێ دکەت، دەمێ دبێژت: (**وکو تو ببینی پێخواس وڕویس وهەژار، شڤانێن بزنان ئاڤاهیان بلند بکەن**) وئەڤە هندێ دگەهینت کو ل دویماهیا زەمانی دەمێ حال دئێتە گوهارتن کەسێن نزم بلند دبن، ویێن بلند نزم دبن، خەلکێ بادیێ ژ هەژار ونەزان وشڤانان دئێنە باژێران، ومالەکێ بۆش دکەفتە دەستێ وان، حەتا ئەو مونافەسێ د ئاڤاکرن وبلندکرنا ئاڤاهیان دا دکەن، و د هندەک حەدیسێن دی دا هاتیە کو ئەو دبنە مەزنێن خەلکی ژی، وەکی د وێ حەدیسێ دا هاتی یا ئەحمەد ڤەدگوهێزت وتێدا هاتیی: ﴿ يُوشِكُ أَنْ يَغْلِبَ عَلَى الدُّنْيَا لُكَعُ بْنُ لُكَعٍ ﴾ یەعنی: نێزیکە دنیا بکەفتە دەستێن بێخێرێن کوڕێن بێخێران. وچونکی ئەو نە ژ هەژی وی مەنصبینە یێ کەفتیە د دەستێن وان دا ئەو دبینە ئەگەرا خرابوونا حال وئەحوالان، وپێغەمبەر د گۆتنەکا خۆ یا دی دا دبێژت: ﴿ إِذَا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ ﴾ ئەگەر کار کەفتە د دەستێن مرۆڤێن نە ژ هەژی دا تو ل هیڤیا قیامەتێ بە!

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ تۆرەییێن مرۆڤێ زانایە کو ئەگەر پسیارا تشتەکی ژێ هاتەکرن ووی بەرسڤ نەزانی، بێژت: ئەز نزانم، وئەڤ چەندا هە چویێ ژ بهایێ وی کێم ناکەت، بەلکی ئەو دێ بتە نیشانا دینداری و(تەواضعا) وی.

٢- پسیارکرن رێکەکە ژ رێکێن خۆفێرکرنێ، و ب دەست ڤە ئینانا زانینێ، لەو پێتڤیە ئەڤ ئسلووبە نەئێتە ژ بیرکرن.

٣- وحەدیس هندێ دگەهینت کو یا باش ئەوە دەمێ مرۆڤ دچتە دیوانا کەسەکێ مەزن و ب قەدر خۆ پاقژ بکەت، ویێ ب سەروبەر بت.

٤- علمێ غەیبێ، ودەمێ هاتنا رۆژا قیامەتێ ژ وی علمیە، ژ خودێ پێڤەتر کەس نزانت، وخۆ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- وجبریل ژی ڤی علمی نزانن، ڤێجا چاوا ئێکێ د بن وان دا دێ زانت.

٥- یا باش نینە موسلمان بێی هەوجەیی (مونافەسێ) د ئاڤاکرن وبلندکرنا ئاڤاهیان دا بکەن، و د حەدیسەکا دورست دا هاتیە: ﴿ كل نفقة ينفقها العبد يؤجر فيها إلا البنيان ﴾ هەر مالەکێ بەنی خەرج بکەت ئەو بۆ وی ب خێر دئێتە نڤیسین، ئەو نەبت یێ ئەو د ئاڤاهیان دا خەرج دکەت.

حەدیسا سێیێ

عن عَبْدِ الله بنِ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَضِيَ الله عَـنْهُما قَـالَ: سَـمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ﴿ بُنِـيَ الإِسْـلاَمُ عَـلَى خَمْـسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْـدُهُ وَرَسُـولُهُ، وَإِقَـامِ الصَّـلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عومەرێ کوڕێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- دگۆت: ئیسلام ل سەر پێنج تشتان هاتیە ئاڤاکرن: شاهدەدانا کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن، وکوموحەممەد عەبدێ وی وپێغەمبەرێ وییە، وکرنا نڤێژان، ودانا زەکاتێ، وحەججا بەیتێ، وگرتنا ڕۆژیێن رەمەزانێ.

بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ژی هندێ دگەهینت کو ئیسلام ل سەر ڤان هەر پێنج ستوینان یا هاتیە ئاڤاکرن، وئەڤ هەر پێنج کارە بۆ ئیسلامێ وەکی وان شەنگستەیانە یێن ئاڤاهی خۆ ل سەر ڕادگرت، وکانێ چاوا ئاڤاهی بێی ستوین وشەنگستە خۆ ڕاناگرت، ودێ کەڤت، وەسا ئیسلام ژی بێی هەبوونا ڤان کاران نابت.

وکانێ چاوا سەرنگەستە ب تنێ نە هەمی ئاڤاهیە، وەسا ئەڤ کارە ژی ب تنێ نە هەمی ئیسلامە، وئەو کارێن دی یێن د هندەک ئایەت وحەدیسێن دی دا هاتین دبنە تمامکرن بۆ ئاڤاهییێ ئیسلامێ، وهەر جارەکا تشتەک ژێ کێم بوو، ئەو هندەک ژ ئاڤاهی کێم بوو، ڕاستە ئاڤاهی ناکەڤت وئێکجار خراب نابت و ب سەرێک دا نائێتە خوارێ، بەلێ ئاڤاهی ئاڤاهیەکێ تمام نابت، و ل بەر چاڤێن خەلکی جوان نائێتە دیتن.

ستوینا ئێکێ ژ ستوینێن ئیسلامێ -وەکی ژ حەدیسێ ئاشکەرا دبت- باوەری ئینانا ب خودێ وپێغەمبەریە، ئەوا ب شاهدەدانێ دئێتە ئاشکەراکرن، مەعنا: باوەری ئینانا ب خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ئەوا د حەدیسا بۆری دا ژ ئیمانێ هاتیە هژمارتن، دکەفتە د بن مەعنایا ئیسلامێ ژی ڤە، بەلکی ئەو ستوینەکە ژ ستوینێن ئیسلامێ.

وهەر چار ستوینێن دی، ئەو هەر چار عیبادەتێن مەزنن یێن ئیسلاما مرۆڤی پێ دئێتە نیاسین وبەرچاڤ کرن، بەلکی ئەو وەکی وی پەرژانینە یێ دکەفتە ناڤبەرا خودانی وکوفرێ دا، وەکی د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤەدگوهێزت هاتی: ﴿ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاَةِ ﴾ د ناڤبەرا زەلامی وشرکێ وکوفرێ دا هێلانا نڤێژێیە، یەعنی: هێلانا نڤێژێیە خودانی ژ لایێ ئیسلامێ ڤەدگوهێزتە لایێ کوفرێ وشرکێ.

ژ بەر ڤێ چەندێ ئیسلامێ ل وێ باوەرێنە کو هەر کەسەکێ ڤان هەر پێنج ستوینێن ئیسلامێ بهێلت، ژ قەستا، وباوەریێ پێ نەئینت، ئەو دێ ژ کافران ئێتە هژمارتن، وئەڤ هەر پێنج ستوینە پێکڤە دگرێداینە، ونابت مرۆڤ باوەریێ ب هندەکان بینت و ب هندەکان نەئینت، یێ باوەریێ ب ئێکێ نەئینت، وەکی وی لێ دئێت یێ باوەریێ ب وان هەمیان نەئینت.

مفاییێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو مرۆڤ نابتە موسلمان حەتا ئەو وان ستوینێن ئیسلامێ ب جهـ نەئینت یێن د ڤێ حەدیسێ دا هاتینە هژمارتن.

٢- وئەو هەر پێنج ستوین ژی ئەڤەنە: شاهدەدان، ونڤێژ، وزەکات، وحەج، وڕۆژی.

حەدیسا چارێ

عنْ عَبْد الله بن مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم، وَهُوَ الصَّادِقُ المَصْدُوقُ: ﴿ إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَة، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ المَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: بِكَتْبِ رِزْقِهِ، وَأَجَلِهِ، وَعَمَلِهِ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، فَوَالَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن دبێژت: پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- وئەوە یێ ڕاستگۆ بۆ مە ئاخفت وگۆت: هندی ئێک ژ هەوەیە ئافراندنا وی د زکێ دەیکا وی دا چل ڕۆژان دئێتە کۆمکرن چپک، پاشی هندی وێ ئەو دبتە خوینەکا هشک، پاشی هندی وێ دبتە پارچەگۆشت، پاشی ملیاکەت بۆ دئێتە هنارتن، ورحێ پف دکەتێ، پاشی فەرمان ب چار پەیڤان لێ دئێتەکرن: ب نڤیسینا رزقێ وی، وئەجەلێ وی، وکارێ وی، وکانێ ئەو یێ بەختڕەشە یان یێ دلخۆشە، ڤێجا ئەز ب وی

خودایێ کەمە یێ چو خودایێن حەق ژ وی پێڤەتر نەهەین، هندی ئێک ژ هەوەیە دێ ب کارێ خەلکێ بەحەشتێ کەت حەتا د ناڤبەرا وی ووێ دا گەزەکا ب تنێ دمینت، دێ نڤیسین بەری وی ڕاکەت، ڤێجا ئەو دێ ب کارێ خەلکێ ئاگری کەت، ودێ چتە تێدا، وئێک ژ هەوە دێ ب کارێ خەلکێ ئاگری کەت حەتا د ناڤبەرا وی وئاگری دا گەزەکا ب تنێ دمینت، ڤێجا نڤیسین دێ بەری وی ڕاکەت، وئەو دێ ب کارێ خەلکێ بەحەشتێ کەت، ودێ چتە تێدا.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ڤێ حەدیسێ ژی گرنگیا خۆ هەیە؛ چونکی ئەو ئێک ژ وان حەدیسانە یێن بەحس ژ دو مەسەلێن مەزن دکەت:

- مەسەلا چاوانیا ئافراندنا مرۆڤی، بەری ئەو بێتە سەر دنیایێ، وئەڤە ئێک ژ وان مەسەلان بوو یێن ل دەمێ گۆتنا ڤێ حەدیسێ ژ مەسەلێن ڤەشارتی خۆ ل بەر زانایان دهاتە هژمارتن، لەو ئەو حسێب دبت ئێک ژ وان گۆتنێن موعجزە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتین.

- ومەسەلا دووێ مەسەلا قەزا وقەدەرێیە، ئەوا دئێتە هژمارتن ئێک ژ ستوینێن باوەریێ، وەکی د حەدیسا دووێ ژی دا هاتی.

وئەگەر بەرێ خۆ بدەینە حەدیسێ دێ بینین گەلەک فایدە ومفایێن مەزن تێدا هەنە، ژ وان وەکی مە گۆتی مەسەلا ئافراندنا مرۆڤیە د وێ قوبناغێ دا یا ب عەرەبی دبێژنێ: (جەنین)، یەعنی: دەمێ هێشتا ئەو د زکێ دەیکێ دا. وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو هەر قوبناغەک ژ ڤان هەر سێ قوبناغان یێن مرۆڤ تێ دبۆرت، بەری رح بۆ بێتەدان چل ڕۆژان ڤەدکێشت، وپشتی بۆرینا (١٢٠) ڕۆژان ژ دورستبوونا بچویکی ژ نوی رح بۆ دئێتەدان، و ب رحێ ئەو دبتە مرۆڤەکێ زێندی، وئەڤە مەسەلەکە زانینا

نوی ژی پشتەڤانیێ لێ دکەت، وهەر ل وی دەمێ یێ ملیاکەت دئێت دا رحێ بدەتە زارۆکی، فەرمان ل وی دئێتەکرن، ژ لایێ خودێ ڤە، کو ئەو چار تشتان یێ پەیوەندی ب ڤی زارۆکی ڤە هەین بنڤیست: رزقێ وی د دنیایێ دا، کانێ دێ چەند بت ویێ چاوا بت، وئەجەلا وی، کانێ ئەو کەنگی دێ مرت وئەڤ رحە یا نوکە بۆ دئێتەدان دێ ژێ ئێتە ستاندن، وکارێ وی، کانێ ئەو دێ چ کەت، وکانێ ئەو دێ ژ ژ وان بەختڕەشان بت یێن بەرێ وان بۆ ئاگری دئێتەدان، یان دێ ژ وان دلخۆشان بت یێن بەرێ وان بۆ بەحەشتێ دئێتەدان؟

مەعنا: بەری بوونا وی ئەڤ هەر چار تشتە ل سەر وی دئێنە نڤیسین، وکەسەک نامرت حەتا رزقێ خۆ وئەجەلا خۆ تمام نەکەت، وزانینا خودێ ب وێ دویماهیێ یا ئەو دێ گەهتێ هێشتا وی دەست ب رێکێ نەکری، چو کاری ل وی ناکەت، وهلبژارتنێ ژ مرۆڤی ناستینت؛ چونکی ئەو ب وێ زانینێ یێ زانا نینە، وگەلەک ئایەت وحەدیسێن دی هەنە هندێ دگەهینن کو مرۆڤی ئیرادە وحەزکرن وئازادیا هلبژارتنێ هەیە، وچو فایدێ وی ناکەت ئەو بێژت: مانێ ئەڤە بۆ من یا نڤیسیبوو، د حەدیسەکا دی دا یا بوخاری وموسلم ژ ئیمام عەلی ڤەدگوهێزن هاتیە، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ هەر نەفسەکا هاتیەدان خودێ جهێ وێ د بەحەشتێ یان جەهنەمێ دا نڤیسیە، ونڤیسیە کانێ ئەو دێ یا بەختڕەش بت یان دلخۆش بت ﴾ ئینا زەلامەکی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ڤێجا پا هەما ئەم خۆ بهێلینە ب هیڤیا نڤیسینا خۆ ڤە وکاری بهێلین؟ وی گۆت: ﴿ کاری بکەن، چونکی هەر بۆ وی تشتی یێ هاتیە چێکرن یێ ئەو ژ بەر هاتیە ئافراندن، ئەوێن دلخۆش بەرێ وان بۆ کارێ دلخۆشان دێ ئێتەدان، وئەوێن بەختڕەش بەرێ وان بۆ کارێ بەختڕەشان دێ ئێتەدان ﴾ پاشی وی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠ ﴾.

مەعنا: ئەو کارێ مرۆڤ دکەت ئەوە دبتە ئەگەرا (سەعادەت وشەقائا) خودانی، وهەر ئێک بەرێ وی ژ لایێ خودێ ڤە بۆ وی کاری دئێتەدان، وئەو رێ ل بەر وی دئێتە خۆشکرن و ب ساناهیکرن یا ئەو بۆ هاتیەدان، وچونکی مرۆڤ نزانت کانێ ئەو بۆ چ هاتیەدان، دڤێت ئەو قەستا وی کاری بکەت یێ فەرمان پێ لێ هاتیەکرن، وخۆ ژ وی کاری بدەتە پاش یێ ئەو ژێ هاتیە پاشڤەبرن، و د گەل هندێ ژی هەردەم ئەو دوعایان بۆ خۆ ژ خودایێ خۆ بکەت کو ئەو وی ژ (ئەهلێ سەعادەتێ) حسێب بکەت.

وشەرتێ کاری دویماهییە، وئەوێ دلەکێ پاقژ هەبت، وهەر ژ دەسپێکێ دورست بچتە رێکێ، وخۆ خەلەت نەکەت، وبارێ خۆ ژ گونەهان گران نەکەت، دویماهیا وی دێ ل سەر باشیێ بت، وئەوێ دلەکێ پیس وعەقیدەیەکا خراب هەبت، ئەگەر وی کارەکێ باش -ل بەر چاڤ هەبت- ژی دویماهیا وی دێ ل سەر خرابیێ راوەستت، د حەدیسەکا دی دا یا بوخاری ژ سەهلێ کورێ سەعدێ ساعدی ڤەدگوهێزت، پێغەمبەر سلاڤ لێ بن ڤێ مەعنایێ پتر بۆ مە روهن دکەت دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ ﴾ زەلامەک دێ کارەکی ژ کارێن خەلکێ بەحەشتێ کەت، وەکی ل پێش چاڤێن خەلکی دیار، وئەو ب خۆ ژ خەلکێ ئاگریە، وزەلامەک دێ کارەکی ژ کارێن خەلکێ ئاگری کەت وەکی ل پێش چاڤێن خەلکی دیار، وئەو ب خۆ ژ خەلکێ بەحەشتییە.

یەعنی: بەلکی مرۆڤەک هەبت، ل پێش چاڤێن خەلکی کارەکێ باش ژ کارێن بەحەشتیان دکەت، حەتا خەلک هەمی دێ هزرکەن ئەو بەحەشتیە، بەلێ ئنیەتا دلێ وی -یا خەلک پێ نەحەسیێن- یا خرابە، یان عەقیدەیا وی ب خودێ یا دورست نینە، لەو دویماهیێ (بەری مرنێ) ئەو دێ کارەکێ وەسا کەت یان گۆتنەکا وەسا بێژت ئەو کارێ وی کری هەمی پوچ ببت، وئەو بچتە جەهنەمێ، وەکی وی زەلامی (یێ ئەڤ حەدیسا بۆری ژ بەر وی

هاتیه گۆتن) دەمێ جیهادەکا مەزن کری، حەتا خەلکی گۆتی: کەسەک ژ مە ئەڤرۆ ئەو نەکریە یا ڤی مرۆڤی کری، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ژ بەر کو خودێ ئەو ب وێ غەیبێ ئاگەهدار کر یا صەحابیان نەدزانی ژ حالێ ڤی زەلامی، گۆت: ﴿ ئەو ژ خەلکێ ئاگریە ﴾ صەحابیان ئەڤ چەندە ب غەریبی ڤە وەرگرت، چاوا ئەو دێ خەلکێ ئاگری بت وئەو یێ ڤێ جیهادا هندە یا مەزن دکەت! پشتی دەمەکی صەحابیان دیت ئەو زەلام بریندار بوو، پاشی وی تەحەممولا برینا خۆ نەکر، شیرێ خۆ د سنگێ خۆ چکلاند وخۆ کوشت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە گۆت یا مە ڤەگێڕای.

ومرۆڤەکی دێ بینی، چونکی خەسلەتەکا خێرێ د دلێ وی دا هەیە، گەلەکێ ژ عەمرێ خۆ دێ د خرابیێ دا بۆرینت، پاشی تە هند دیت وێ خەسلەتا خێرێ غەلەبەت ل وی کر، وبەرێ وی دا دویماهیا باش. وهەر چاوا بت دویماهی پتر جاران بەرهەمێ بەراهیێیە، ڤێجا بلا هەر کەسەک یێ ل خۆ هشیار بت.

وهندی پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەڤ دوعایە دکر: ﴿ **يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك** ﴾ ئەی وەرگێڕێ دلان، تو دلێ من ل سەر دینێ خۆ موکم بکە، جارەکێ دەیکا موسلمانان (أم سلمە)یێ گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، تو چەند ڤێ دوعایێ دکەی؟! وی گۆت: ﴿ **يا أم سلمة، إنه ليس آدمي إلا وقلبه بين أصبعين من أصابع الله فمن شاء أقام ومن شاء أزاغ** ﴾ ئەی (أم سلمە) مرۆڤەک نینە ئەگەر دلێ وی د ناڤبەرا دو تبلان دا نەبت ژ تبلێن خودێ، یێ وی بڤێت ئەو دێ ڕاست کەت، ویێ وی بڤێت ئەو دێ د سەر ڕێکێ دا بەت. وەکی ئیمامێ ترمذی ڤەدگوهێزت، و د ریوایەتەکا دی هاتیە: صەحابیان گۆتە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، مە باوەری ب تە و ب وی تشتی ژی ئینایە یێ تو پێ هاتی، ڤێجا ما تو ژ تشتەکی ژ مە دترسی، وی گۆت: ﴿ **نعم، إن القلوب بين إصبعين من أصابع**

الله يقلبها كما يشاء ﴾ بەلێ، هندی دلن ئەو د ناڤبەرا دو تبلان ژ تبلێن خودێ دانە، چاوا وی دڤێت ئەو وەسا وان وەردگێرت.

یا رەببی، تو دلێن مە ل سەر حەقیێ موکم بکەی.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤ شوکرا وی خودایی بکەت یێ ئەو ژ لاوازیێ دای، و ب ڤی رەنگێ خوشکۆک ئافراندی، ورزقێ وی ژی دای.

٢- رزق وئەجەل وکار ودویماهی ژ وێ غەیبێنە یا ژ خودێ پێڤەتر کەس نەزانت، وبەری مرۆڤ ببت ئەو یێن هاتینە نڤیسین، لەو دڤێت مرۆڤ خۆ ژێ نەترسینت، وگەلەک ژێ ب خەم نەکەڤت، بەلێ مەعنایا ڤێ ئەو نینە مرۆڤ رِوینتە خوارێ وئەگەران ب کار نەئینت.

٣- کار دبنە ئەگەرا چوونا مرۆڤی بۆ بەحەشتێ یان جەهنەمێ، هەر چەندە ئەو رەحما خودێ ژێ نەگرت ناچتە بەحەشتێ.

٤- شەرتێ کاری دویماهیە، ومرۆڤ ل سەر چ تشتی دمرت، ل سەر وی رِادبت، وپێتڤیە غورروور بۆ کەسێ ب کارێ وی چێ نەبت، چونکی ئەو نزانت کانێ دویماهیا وی دێ ل سەر چ رِاوەستت.

٥- حەتا بچویک نەبتە چار هەیڤی رح بۆ وی نائێتەدان، یەعنی: ئەو حسێب نابت مرۆڤ، لەو هندەک زانایان روخصەتا دایە دەیکێ ئەو بچویکی ژ بەر خۆ ببەت هندی ژیێ وی نەگەهشتبتە چار هەیڤیێ، بەلێ ئەڤ بۆچوونە یا دورست نینە، وبچویک ئەگەر پشتی چار هەیڤیێ ودانا رحێ ژ بەر دەیکێ بچت، هندەک زانا وەکی ئیمام ئەحمەدی دبێژن: دورستە نڤێژ ل سەر بێتەکرن.

حەدیسا پێنجێ

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَت: قال رَسُولُ الله صلى الله عليه وسلم: ﴿ مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ ﴾.

رواه البخاري ومسلم، وفي رواية لمسلم: ﴿ مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ ﴾.

ژ عائیشایێ -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەچیێ تشتەکێ نوی د ڤی دینێ مە دا بینتە دەر وئەو نە ژ وی بت، ئەو دێ ئێتە زڤڕاندن.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن، و د ریوایەتەکێ دا ل نک موسلمی هاتیە: هەچیێ کارەکی بکەت دینێ مە ل سەر نەبت، ئەو دێ ئێتە زڤڕاندن.

بەری نوکە و د حەدیسا ئێکێ دا د گەل مە بۆری بوو کو تەرازیا ڤەشارتی یا قەبویلکرنا هەر کارەکی د ئیسلامێ دا (ئنیەتە)، ئەوێ ئنیەتا دلێ وی یا دورست نەبت هەر کارەکێ ئەو بکەت، دا خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت ژێ نائێتە قەبویلکرن، وئەڤ حەدیسە تەرازیەکا دی یا ئاشکەرا بۆ قەبویلکرنا کاری دیار دکەت، ئەو ژی ئەڤەیە هەر کارەکێ مرۆڤ بکەت دڤێت یێ رێککەفتی بت د گەل وێ رێ یا کیتاب وسوننەت پێ هاتین، مەعنا: هەر کارەکێ مرۆڤ بکەت، ئەگەر خۆ کارەکێ باش ژی بت، ئەگەر ئارمانج پێ کنارێ خودێ نەبت، ویێ وەسا نەبت وەکی خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ

لێ بن- گۆتی، ئەو کار ژ خودانی نائێتە قەبویلکرن، ودێ لێ ئێتە زڤراندن، نەبەس هندە.. بەلکی ئەو دێ یێ گونەهکار ژی بت، وکارێ وی کری ژ دینی حسێب نابت، و د تەرازیا دینی دا نائێتە هژمارتن ژ کارێن باش، ئەگەر خۆ خەلک هزر بکەن ئەو کارەکێ باشە ژی.

وکانێ چاوا ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو هەر کارەکێ خەلک ژ نوی ژ نک خۆ دەربێخن، وبێژن: ئەڤە ژ دینیە وکارەکێ باشە، ئەو ژ دینی نابت، وکارەکێ باش ژی نابت، وەسا ئەو هندێ ژی دگەهینت کو هەر کارەکێ دین پێ هات بت، و د کیتابێ وسوننەتێ دا بت، ئەو کارەکێ باشە، ودێ یێ قەبویلکری بت.

وئەڤ حەدیسە، وەکی زانا دبێژن، دئێتە هژمارتن ئێک ژ وان حەدیسێن گرنگ، یێن کو پێتڤیە مرۆڤێ موسلمان بزانت و ب دورستی تێ بگەهت، ئیمامێ نەوەوی دبێت: ((ئەڤ حەدیسە پێتڤیە بێتە ژبەرکرن، و ب کارئینان د بەطاکرنا کارێن خراب دا))، وئبن حەجەر دبێژت: ((ئەڤ حەدیسە دئێتە هژمارتن ئێک ژ بناخەیێن ئیسلامێ، وپێپکێن دینی)).

وحەدیس یا ئاشکەرایە کو دینێ مە یێ تمامە، وچو یێ ژێ کێم نینە، وەکی خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴾ (المائدة: ٣) یەعنی: ئەڤرۆ من دینێ هەوە بۆ هەوە پێک ئینا، ونعمەتا خۆ ل سەر هەوە تمامکر، وئەزرازی بووم ئیسلام بۆ هەوە ببتە دین. وتشت ئەگەر تمام بوو وپێکهات وی هەوجەیی ب کەسەکێ نابت پشتی هنگی بێت وبێژت: ئەز دێ وی تمام کەم، یان تشتەکی لێ زێدە کەم، ئەو کەسێ بێت و ژ نوی تشتەکی ژ نک خۆ دەربێخت، یێ نە خودێ گۆتی ونە پێغەمبەری، ونە صەحابیان کری، وبێژت: ئەڤە ژ دینیە وتشتەکێ باشە، هەر وەکی ئەو یێ دبێژت: هندەک دین یێ مای پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نەگۆتی، وصەحابیان نەزانی، یان زانی و ژ قەستا بۆ مە نەگۆتی، ژ نوی ئەز دێ وی بێژم!!

وبێ عەقلی ونەزانین وبێ ئەدەبی ژ ڤێ مەزنتر نینە!!

ل سەر ڤی بناخەیی ئەم دشێین بێژین:

د مەسەلا عیبادەتی دا ئەصل د هەر تشتەکی دا حەرامیە، یەعنی: هەر عیبادەتەکێ مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت، یێ حەرامە، ئەو تێ نەبت یێ قورئان وسوننەت پێ هاتی، وئەو عیبادەتێن قورئان وسوننەت پێ هاتین ژی دڤێت د وی جهی دا بێنە ب کارئینان یێ وان گۆتی، بێی تشتەک لێ بێتە زێدەکرن، بۆ نموونە: پەرستنا خودێ ب رەقاصێ، وەکی ل نک هندەک صووفیان هەی، نە خودێ گۆتیە ونە پێغەمبەری، لەو ئەو بیدەعەیە ونائێتە قەبویلکرن، وخواندنا قورئانێ خێرەکا مەزنە، بەلێ خواندنا وێ د سوجوودێ دا چێ نابت، چونکی ئەو نە جهێ خواندنێیە، وکرنا نڤێژێ فەرزە بەلێ زێدەکرنا رکاعەتەکێ ل نڤێژێ دبتە ئەگەرا بەطالبوونا نڤێژێ.

و د مەسەلا موعامەلاتان دا ئەصل د هەر تشتەکی دا حەلالیە، ئەو کار تێ نەبت یێ قورئان وسوننەت پێ هاتین، وەکی وان عەقدێن حەرام، وەکی ریبایێ، یان غششێ، یان فرۆتنا تشتێ حەرام.. وهەر کەسەکێ بێت وعەقدەکا شریعەتی دورست کری ئەو مەنعە کەت، یان شریعەتی حەرام کری ئەو دورست بکەت، کارێ وی ژێ نائێتە قەبویلکرن، ودئێتە حسێبکرن بیدعە د دینی دا.

و ل ڤێرێ دڤێت بیرا طەلەبێن علمی بینینە ڤە کو ئەو لەزێ ددانا حوکمی دا ل سەر کاران نەکەن، ونە هەر تشتەکێ وان نەدیت بت ، یان علمێ وان پێ نەبت، ئەو ئێکسەر بێژن: ئەڤە بیدعەیە، وڤێ حەدیسێ بۆ خۆ بکەنە دەلیل؛ چونکی دانا حوکمی ب بیدعێ ل سەر تشتی کارەکێ مەزنە ویێ ب ساناهی نینە، دڤێت ئەو ل ئاخفتنێن زانایان بزڤرن، وئەصل وبناخەیێن مەسەلێ بزانن، پاشی حوکمی بدەن، ئەگەر مەسەلێ موحتاجی ب حوکمێ وان هەبت، ئەگەر نە.. هەما یا ب سلامەتی بۆ وان ئەوە ئەو هەر چو حوکمان نەدەن!

مفاییێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو دینێ مە یێ تمامە، وچو کێماسی تێدا نینن، وهەوجە ناکەت کەسەک بێت و ژ نوی وی تمام بکەت.

٢- هەر کارەکێ نوی د دینی دا دەرکەڤت، بیدعەیە، ژ خودانی نائێتە قەبویلکرن، ولێ دئێتە زڤراندن، ئەو کەسێ وی کاری دکەت کی بت.

٣- دەمێ حەدیس دبێژت: ئەو کار یێ زڤراندیە.. مەعنا: ئەو کار یێ فاسدە، چو نائێتە شوینێ، ژبلی گونەهێ وشەرمزاریێ!

حەدیسا شەشێ

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: ﴿ إِنَّ الحَلاَلَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أمور مُشْتَبِهَاتٌ، لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلاَ وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ، أَلاَ وَإِنَّ فِي الجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ نوعمانێ کوڕێ بەشیری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بوو دگۆت: هندی حەلالە یێ ئاشکەرایە، وهندی حەرامە یێ ئاشکەرایە، و د ناڤبەرا هەردووان دا هندەک کارێن نەئاشکەرا هەنە، گەلەک کەس وان نزانن، ڤێجا هەچیێ خۆ ژ کارێن نەئاشکەرا بپارێزت ئەو وی دینێ خۆ وناموبسا خۆ پاراست، وهەچیێ بکەفتە د ناڤ وان دا ئەو کەفتە حەرامیێ، وەکی وی شڤانی یێ پەزێ خۆ ل دۆر پاوانی دچەرینت، نێزیکە بچتە ناڤ وبچەرینت، وهەر مەلکەکی پاوانەک هەیە، وپاوانێ خودێ ئەو تشتن یێن وی حەرام کرین، و د لەشی دا پارچەیەک هەیە ئەگەر ئەو چاک بوو لەش هەمی دێ چاک بت، وئەگەر ئەو خراب بوو لەش هەمی دێ خراب بت، وئەو پارچە دلە.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ژی ئێک ژ حەدیسێن مەزنە، یێن دبنە پێپکەکێ موکم بۆ ئاڤاهیێ شریعەتی، زانایێ حەدیسێ یێ ناڤدار (ئەبوو داوود) دبێژت: ئیسلام ل دۆر چار حەدیسان دزڤرِت.. ئێک ژ وان حەدیسان ئەڤ حەدیسە.

وئەڤ حەدیسە بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو تشتێ خوری حەلال بت یێ ئاشکەرایە، وتشتێ خوری حەرام ژی بت یێ ئاشکەرایە، یەعنی: دەلیلێن حەلالی وحەرامیا وان دئاشکەرانە، ومرۆڤ ب عەقلێ خۆ دگەهتێ، ودزانت ئەڤ تشتە یێ حەلالە یان نە.. گەلەک مەسەلە هەنە هەر مرۆڤەکێ پسیارێ ژ خۆ بکەت وهزرا خۆ تێدا بکەت دێ زانت کانێ ئەو دحەلالن یان نە، بێی کەسەک بۆ بێژت، ئەڤ کارێن ب ڤی رِەنگی بن، کەسەکێ د ناڤ موسلمانان دا بژیت چو عوزر وهێجەت نابن نەزانت، یان کاری پێ نەکەت.

بەلێ د ناڤبەرا هەردووان دا هندەک تشت هەنە مرۆڤێن زانا ب دینی ب تنێ دزانن، چونکی ژ لایەکی ڤە ئەگەر مرۆڤ بەرێ خۆ بدەتێ دێ بینت ئەو وەکی حەلالینە، و ژ لایەکێ دی ڤە هندەک تشت د ناڤ دا هەنە مرۆڤی تێدا دئێخنە شکێ حەتا دێ هزر کەت ئەو تشتەکێ حەرامە، ئەڤ کارە ئەون یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ناڤێ: (مُشْتَبِهَات) دانایە سەر، یەعنی: ئەو کارێن حەلالی وحەرامیا وان نە یا ئاشکەرا، ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: گەلەک مرۆڤ وان نزانن، ژێ دئێتە زانین کو د ناڤ مرۆڤان دا هندەک هەنە دزانن، وئەو مرۆڤ ئەون یێن زانا ب شریعەتی، مەعنا: ئەو کار ل بەر زانایان نە ژ (مُشْتَبِهَات)انە، لەو هەر جارەکا مەسەلە ل بەر مرۆڤی ئالۆز بوو، ووی نەزانی کانێ ئەو ژ حەلالیە یان ژ حەرامیە، دڤێت بەری ئەو وی کاری بکەت، پسیارا مرۆڤەکێ زانا بکەت، وئەگەر هات ووی چو زانا نەدیتن پسیارا خۆ ژێ بکەت، یان ئەو زانایێن هەین نە ل وی مستەوایی بن بەرسڤا وی ب دورستی بدەن، هنگی یا باش بۆ وی ئەوە ئەو خۆ ژ وی تشتی بدەتە پاش ونەکەت. وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنا خۆ دا بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو مرۆڤ د ڤان مەسەلان دا دو رِەنگن:

- هندەک ژ تەقوایێ و ژ بەر ترسا خودێ، خۆ ژ ڤان کاران ددەنە پاش، دا تووشی حەرامیێ نەبن، ئەڤە دینێ خۆ وناموسا خۆ دپارێزن، دینێ خۆ چونکی ئەو ژ حەرامیێ دویر دکەڤن، وناموسا خۆ چونکی خۆ ژ ئەزمانێ خەلکی وئاخفتنێن وان دپارێزن.

- وهندەک هەنە خۆ ژ وی کاری نادەنە پاش یێ (موتەشابهـ) وئەڤە ئێک ژ دووانە: یان چونکی ئەو کار ل نک وی نە ژ (موتەشابهانە)، بەلکی ژ کارێن حەلالە، لەو ئەو خۆ ژێ نادەتە پاش، وهەر چەندە ئەڤە تووشی حەرامی نابت ژی، بەلێ یا باشتر ئەوە ئەو وی کاری نەکەت، دا ناموسا وی پاراستی بمینت، یەعنی: خەلک بەحسێ وی نەکەت. یان ژی ئەو کار ل نک وی ژ (موتەشابهانە) بەلێ چونکی ئەو بۆ وی یێ خۆشە، و ل دویڤ دلێ ویە ئەو خۆ ژێ نادەتە پاش، وئەڤە ئەوە یێ تووشی حەرامی دبت.

وپشتی دیارکرنا ڤێ مەسەلێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەتەلەک بۆ مە ئینای دا ڤێ مەسەلێ پتر ل بەر روهن بکەت، وگۆت: هەر مەلکەکی یان مەزنەکی ژ مەزنێن دنیایێ جهەکێ هەی بۆ خۆ ب تنێ پاوان دکەت، وناهێلت کەسەک ژ بلی وی ویێن وی بڤێن بچتێ، وخودێ ژی د دنیایێ دا پاوانەکێ هەی وی عەبدێن خۆ یێن مەنعەکرین نێزیک ببن، ئەو پاوان تشتێن حەرامن، یەعنی: وی حەرامی یێ تەعان کری، وفەرمان یا ل عەبدێن خۆ کری کو کەس ژ وان خۆ نێزیک نەکەت، ڤێجا هەچیێ پەزێ خۆ ببەت ب رِەخ پاوانێ مەلکی ڤە بچەرینت، ئەو نزانت بەلکی دەمەکی ژێ غافل ببت وهند ببینت پەزێ وی یێ ب ناڤ پاوانی ڤە چووی وزیانا کری، وهنگی ئەو دێ خۆ تووشی غەزەبا مەلکی کەت، بەلێ ئەگەر وی پەزێ خۆ بر ژ پاوانی دویر کر، دێ پشت رِاست کو پەزێ وی زیانەکێ بکەت.. و ژ ڤێ مەتەلێ ئاشکەرا دبت کو پێتڤیە مرۆڤ خۆ ژ کارێن حەرام بدەتە پاش، وپەرژانەکی بێختە د ناڤبەرا خۆ وحەرامی دا؛ دا کو ژ غەزەبا خودێ بێتە پاراستن، وتەقوا ل نک پەیدا ببت.

وئەڤ حەدیسە بۆ وان دبتە دەلیل ئەوێن دبێژن: ئەو کارێن مرۆڤی بەر ب حەرامی ڤە دبەن، وسەری دکێشنە حەرامی، دحەرامن، ئەگەر خۆ د نەفسا خۆ دا دحەلال ژی بن، وەکی مانا زەلامەکی د گەل ژنەکێ ل جهەکی ب تنێ، یان (نەظەر) وبەرێخۆدانا تشتێ حەرام.

و ل دویماهیا گۆتنا خۆ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- مە ل گرنگیا دلی بۆ لەشی ئاگەهدار دکەت، ودبێژت: هەر جارەکا دل دورست بوو لەش هەمی دێ دورست بت، و ژ ڤێ گۆتنێ درەوا وان کەسان دیار دبت ئەوێن ب لەشێ خۆ کارێن خراب دکەن، ودبێژن: دلێ مە یێ پاقژە! دل ئەگەر پاقژ بوو، لەش ژی دێ پاقژ بت، وپیسیا کارێ خودانی نیشانا نەپاقژیا دلێ ویە. یەحیایێ کورێ موعاذی دبێژت: ئەو کەس یێ ڕاستگۆ نینە ئەوێ بێژت ئەز حەز ژ خودێ دکەم، وتوخویبێن وی ناپارێزت. ودل ئەگەر پیس بوو وخودانی بەرگەڕیان نەکر وی ب تۆبێ بشۆت وپاقژ بکەت، خودێ وێ پیسیێ -ئەگەر چ یا ڤەشارتیە ژی- بۆ خەلکی هەر دێ بەرچاڤ کەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ ٱللَّهُ أَضْغَٰنَهُمْ ﴿٢٩﴾ ﴾ (محمد: ٢٩) یەعنی: ئەرێ ما ئەو دورِیێن کەرب وکین د دلێن وان دا هەی هزر کریە خودێ وێ دەرنائێخت وبۆ خەلکی بەرچاڤ ناکەت؟ بەلێ.. هندی خودێیە مرۆڤێ ڕاستگۆ ویێ درەوین هەر دێ ژێک جودا کەت!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤێ موسلمان خۆ ژ وان کاران بدەتە پاش یێن خودێ حەرام کرین، و د ناڤبەرا خۆ ووان دا پەرژانەکی بدانت.

٢- ژ تەقواییێیە مرۆڤ خۆ ژ وی تشتی بدەتە پاش یێ گومان تێدا بت، وحەلالی وحەرامیا وی یا ئاشکەرا نەبت، وپاراستنا دین ونامویسێ ژی د ڤێ چەندێ دا هەیە.

٣- وئەڤ حەدیسە دەلیلە کو تشتێ سەری بکێشتە حەرامی حەرامە، ئەگەر ئەوب خۆ یێ حەلال ژی بت، ل دویڤ قاعیدەیێ (سد الذرائع) یێ زانایا بنەجهکری.

٤- ژ حەدیسێ دئێتە وەرگرتن کو ئەگەر شڤانەکی پەزێ خۆ برە ب ڕەخ پاوانێ کەسەکی ڤە وچەراند، وپەز چو ناڤ زیانێ، هەر زیانەکا پەزێ وی بگەهینتە وی پاوانی، خەرامەت ل سەر شڤانیە، وفایدێ وی ناکەت بێژت: من های ژێ نەبوو، یان مەخسەدا من ئەو نەبوو! وەکی وی یێ ل دۆر گونەهێ دزڤرِت، ئەگەر ئەو ب ناڤ ڤە چوو دێ خۆ هێژای عقووبێ کەت، وچو هێجەت ژێ نائێنە قەبویلکرن.

٥- گرنگیا دلی وپاقژیا وی ژی ژ ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین، وکو پێتڤیە ل سەر مرۆڤێ موسلمان گەلەک خەمێ ژ پاقژکرنا دلێ خۆ بخۆت، چونکی ب پاقژیا دلی کارێ لەشی هەمی پاقژ دبت، و ب پیسیا دلی کارێ لەشی هەمی پیس دبت.

حەدیسا حەفتێ

عَنْ أبـي رقـيـة تَمِيمٍ بن أوس الدَّارِيِّ -رضي الله عنه- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: ﴿ الدِّينُ النَّصِيحَةُ ﴾ قُـلْـنَـا: لِـمَـنْ؟ قَالَ: ﴿ لله، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ تەمیمێ کوڕێ ئەوسێ داری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: دین شیرەتە، ئینا مە گۆت: بۆ کێ؟ وی گۆت: بۆ خودێ، وبۆ کیتابا وی، وبۆ پێغەمبەرێ وی، وبۆ مەزنێن موسلمانان، وعامییێن وان.

موسلم ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو ڕادگەهینت کو ستوینا گرنگا دین خۆ ل سەر دگرت شیرەتە، وهندی ئەو مابت دین د ناڤ خەلکی دا دێ هەبت، وهەر جارەکا ئەو نەما کێماسی دێ کەفتە هەمی لایێن ژینا موسلمانان.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ئاشکەرا دکەت کو هەما دین شیرەتە، و د هندەک ریوایەتان دا هاتیە کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە سێ جاران دوبارە کر، ودوبارەکرنا وێ سێ جاران پتر گرنگیا وێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، لەو ژ ئەبوو داوودی دئێتە ڤەگوهاستن کو ئەڤە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن فقهـ ل دۆر دزڤرت.

وپەیڤا (نەصیحەت) د زمانێ عەرەبان دا ب ڕامانا صەفاندنێ دئێت، وەکی هنگڤینی دەمێ شەما ژ ناڤ دئێتە ڕاکرن، و د زاراڤێ شەرعی دا ئەو بۆ هندێ دئێتە ب کارئینان دەمێ مرۆڤی خێر بۆ وی بڤێت یێ مرۆڤ نصیحەتی لێ دکەت، گاڤا تە خێر بۆ ئێکی ڤیا، وتە دیت ئەو وی کاری ناکەت یێ تو هزر دکەی خێرا وی یا تێدا، ڤێجا تو بەرێ وی بدەیە وێ خێرێ، وداخوازێ ژێ بکەی ئەو وێ بکەت، ئەو تە ئەو نصیحەت کر. ودەمێ ئەم دبێژین: نصیحەت صەفاندنە، یان صافیکرنە، بۆ مە ئاشکەرا دبت کو نصیحەت ژ ڤی لایی ڤە ڕامانا ڕاستگۆیی وئیخلاصێ ددەت، وئەڤە هندەک ژ مەعنا بەرسڤا پێغەمبەریە -سلاڤ لێ بن- ل سەر پسیارا صەحابیان دەمێ وان گۆتیێ: نصیحەت بۆ کێیە؟ وی گۆت: بۆ خودێ وبۆ کیتابا وی وبۆ پێغەمبەرێ وی..

نصیحەتا بۆ خودێ یا چاوایە؟

وەسایە مرۆڤ د عیبادەتێ خۆ دا بۆ وی یێ ڕاستگۆ وموخلص بت، باوەریێ پێ بینت، وگوهداریا وی بکەت، د تەفسیرا وێ ئایەتێ دا یا تێدا هاتی: ﴿ إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ﴾ (التوبة: ٩١) ئیمامێ قورطوبی دبێژت: ((زانا دبێژن: نصیحەتێ بۆ خودێ ئەوە مرۆڤی ئیخلاص د باوەری ئینانا ب تەوحیدا وی دا هەبت، وسالۆخدانا وی ب سالۆخەتێن ئولووهییەتێ، ووی پاک بکەت ژ کێماسیان، وحەز بکەت خۆ نێزیکی وان تشتان بکەت یێن ئەو حەز ژێ دکەت، وخۆ ژ وان تشتان بدەتە پاش یێن وی نەڤێن)).

ونصیحەتێ بۆ کیتابا وی ئەوە مرۆڤ باوەریێ پێ بینت، وحەز ژێ بکەت، وخۆ تێ بگەهینت، وکاری پێ بکەت، وبەرێ خەلکی ژی بدەتە وێ ڕێکێ یێ قورئان پێ هاتی.

ونصیحەتێ بۆ پێغەمبەرێ وی ئەوە باوەریێ پێ بینت، وگوهداریا وی بکەت، و ب چاڤێ ڕێز وئحترامێ بەرێ خۆ بدەتە وی، وسوننەتا وی، وحەز ژ بنەمال وصەحابیێن وی بکەت، وکاری ب دینێ وی بکەت.

ونصیحەت بۆ مەزنێن موسلمانان ئەوە مرۆڤ هاریکاریا وان ل سەر قەنجیێ بکەت، وبەرەڤانیێ ژێ بکەت، ونەیارەتیا وان نەکەت، ودلێن خەلکی ژ وان سار نەکەت، وخێرا وان بڤێت، وئەگەر کێماسیەک ژێ دیت وان ئاگەهدار بکەت.

ونصیحەت بۆ عامیێن موسلمانان ئەوە مرۆڤ دینێ دورست نیشا وان بدەت، وبەرەڤانیێ ژێ بکەت، و د خێرا وان دا بت، و ب گۆتن وکریارێن خۆ حیلێ وغشێ ل وان نەکەت، وئەگەر خەلەتیەک یان کێماسیەک ژ وان دیت ب رەنگەکێ جوان وان شیرەت بکەت، وبەرێ وان بدەتە رێکا دورست.

وشیرەتکرنکارێ پێغەمبەر وچاکان بوو، وئەو (فرض کفایە)یە ل سەر ئوممەتێ، ومرۆڤێ ب کارێ شیرەتکرنێ رابت دڤێت ئەخلاقێ پێغەمبەران ل نک هەبت، بزانت چاوا دێ شیرەتان ل خەلکی کەت، فوضەیلێ کورێ عیاضی دبێژت: خودان باوەر تشتی ستارە دکەت وشیرەتان دکەت، ومرۆڤێ فاجر هەتکا خەلکی دبەت وطانا ددانتە خەلکی.. یەعنی: دڤێت مرۆڤ یێ هشیار بت ب هێجەتا شیرەت ونصیحەتان هەتکا خەلکی نەبەت، وشەرما وان د ناڤ خەلکی دا ببەت، ئەڤە نە ژ ئەخلاقێ خودان باوەرانە.

مفایێن حەدیسێ:

١- دین شیرەتە، وکارێ شیرەتکرنێ ژ باوەرییێیە، ووی گرنگیا خۆ هەیە.

٢- چونکی شیرەتکرن دینە، هندەک ژ دینی هەیە فەرضە، وهندەک واجبە، وهندەک سوننەتە، مەعنا شیرەت هندەک جاران دبتە فەرض وهندەک جاران دبتە واجب، وهندەک جاران دبتە سوننەت.

٣- ئەو کەسێ ب کارێ شیرەتکرنێ رادبت دڤێت ئەخلاقەکێ باش ل نک هەبت، و ب هێجەتا نصیحەتی کەسێ بەرانبەر نەشکێنت، وهەتکا وی د ناڤ خەلکی دا نەبەت.

حەدیسا هەشتێ

عَنْ ابْنِ عُمَرَ -رضي الله عنـه- أَنَّ رَسُـولَ الله -صـلى الله عليـه وسلم- قَالَ: ﴿ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّـى يَشْـهَدُوا أَنْ لَا إِلَـهَ إِلَّا الله، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، وَيُقِيمُـوا الصَّـلَاةَ، وَيُؤْتُـوا الزَّكَـاةَ، فَـإِذَا فَعَلُـوا ذَلِـكَ عَصَـمُوا مِنِّـي دِمَـاءَهُمْ وَأَمْـوَالَهُمْ إِلَّا بِحَـقِّ الْإِسْـلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى الله تعالى ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عومەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: فەرمان ل من هاتەکرن ئەز شەڕێ خەلکی بکەم حەتا ئەو شاهدە بدەن کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن ب حەق نینن وکو موحەممەد پێغەمبەرێ خودێیە، ونڤێژان بکەن، وزەکاتێ بدەن، ڤێجا ئەگەر وان وە کر ئەو خوینا خۆ ومالێ خۆ دێ ژ من پارێزن، وەسا نەبت ب حەقێ ئیسلامێ بت، وحسێبا وان ل سەر خودایێ بلندە.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە پێپک وبناخەیێن دینی بۆ مە دەسنیشان دکەت: تەوحیدا خودێ، وکرنا نڤێژێ، ودانا زەکاتێ، وجیهادا د ڕێکا خودێ دا.. هەر وەسا حەرامیا خوین ومالێ موسلمانی دیار دکەت، وئاشکەرا دکەت کو ئیسلامێ هندەک ئەحکامێن دی ژی هەنە، شەڕ سەرا دئێتەکرن.

ل دەسپێکا حەدیسێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ڕادگەهینت کو خودایێ وی فەرمان ل کرنا جیهادێ ل وی کریە، پێخەمەت بەلاڤکرنا دینی، وخودایێ مەزن ب خۆ ژی دئایەتەکێ دا ڤێ چەندێ دبێژت: ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ ﴾ (البقرة: ٢١٦) یەعنی: خودێ کرنا شەڕێ نەیاران ل سەر هەوە نڤیسیە (فەرزکریە) وئەو ب خۆ کرنا شەڕی ل بەر هەوە تشتەکێ نەخۆشە، وبەلکی تشتەک هەبت هەوە نەڤێت، وئەو ب خۆ بۆ هەوە یێ باش بت، وبەلکی تشتەک هەبت هوین حەز ژێ بکەن، وخرابیا هەوە تێدا هەبت، وخودێ دزانت وهوین نزانن.

مەعنا ڤێ ئەوە د کرنا جیهادێ دا خێر ومفایێن مەزن بۆ ئوممەتێ هەنە، ژ لایەکی ڤە خرابیان نەیار ودوژمنان ژێ دویر دکەڤت، و ژ لایەکێ دی ڤە ڕێ بۆ بەلاڤکرنا دینی ڤەدبت؛ دا هەچیێ بڤێت موسلمان ببت کەس نەبت ڕێکێ لێ بگرت، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو جیهادا د گەل کافران ل سەر وی (وئوممەتا وی) واجبە هندی، وهنگی شەڕ دێ ئێتە ڕاوەستاندن ئەگەر یێ بەرانبەر ئەڤ کارە کرن یێن حەدیس بەحس ژێ دکەت، هنگی خوینا وان ومالێ وان دێ یێ پاراستی بت، چونکی ئەو هنگی دێ ژ موسلمانان ئێنە حسێبکرن.. و ژ تشتێن ئاشکەرایە کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- شەڕ د گەل کیتابیان ژی نەکریە، وڕێ یا دایە وان ئەو ل سەر دینێ خۆ بمینن، ئەگەر هات وئەز رازی ببن جزیێ بدەن.

وئەو کارێن خوین ومالێ خودانی پێ حەرام دبن ئەڤەنە:

١- شاهدەدان: وئەوە مرۆڤی دئینتە د ئیسلامێ دا، لەو دەمێ ئێک دهاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ودڤیا بێتە د ئیسلامێ دا، پێغەمبەری ژ وی دخواست ئەو شاهدە بدەت، ورۆژا ئوسامەیێ کوڕێ زەیدی ئەو زەلام کوشتی یێ شاهدە دای، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک خۆ ژێ عێجز کر وگۆتێ: چاوا تە ئەو کوشت پشتی وی شاهدە دای؟!

٢- كرنا نڤێژێ: ومەخسەد پێ نڤێژا فەرزە، ئیمامێ نەوەوی دبێژت: ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو یێ ژ قەستا نڤێژێ نەکەت دئێتە کوشتن، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤەدگوهێزت، دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەحسێ هندەک مەزنان دکەت کو ل دویماهیا زەمانی دێ حوکمێ موسلمانان کەفتە د دەستان دا، وئەو هندەک کارێن باش وهندەکێن خراب دێ کەن، هندەکان گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ما هنگی ئەم شەڕێ وان نەکەین؟ گۆت: نە، هندی ئەو نڤێژان بکەن. مەعنا: کرنا نڤێژان ژ لایێ وان ڤە دبتە ئەگەرا نەدورستیا کرنا شەڕی د گەل وان..

و د گەل کو حوکمێ وی یێ ژ قەستا نڤێژێ نەکەت کوشتنە، بەلێ زانایێن ئیسلامێ ب خیلاف چووینە کانێ ئەو دەمێ دئێتە کوشتن حسێب دبت کافر یان نە؟

وکورتیا مەسەلێ ب ڤی ڕەنگیە: ئەگەر وی باوەری ب نڤێژێ هەبت، بەلێ ژ سستی وخەمساری نڤێژێ نەکەت، ئەو دەمێ دئێتە کوشتن دێ حسێب بت موسلمانەکێ گونەهکار، وحالێ وی بۆ خودێ دێ ئێتە هلپسارتن، بەلێ ئەگەر وی باوەری ب نڤێژێ نەبت، ئەو ژ کافران حسێبە، وچو ئەحکامێن موسلمانان ل سەر نائێنە ب کارئینان، وەکی: شویشتنێ وڤەشارتنا ل ناڤ زیارەتێن موسلمانان، ومەسەلا میراتی.. وهتد.

٣- دانا زەکاتێ: وهەر کەسەکێ باوەری نەبت کو زەکات واجبە ئەو ژ کافران دئێتە حسێبێ، وشەڕێ وی حەلال دبت، وئەوێ ب دیرۆکێ شارەزا بت دزانت کو خەلیفێ پێغەمبەری یێ ئێکێ ئەبوو بەکری شەڕێ وان عەرەبان کر یێن زەکات نەدای، وئەو ژ (مورتەددان) حسێبکرن، ودەمێ عومەری گۆتیێ: چاوا تو دێ شەڕێ وان کەی وئەو دبێژن: (لا إلـه إلا اللـه)؟ ئەبوو بەکری گۆت: ب خودێ ئەز دێ شەڕێ وان کەم یێن جوداهیێ دئێخنە ناڤبەرا نڤێژێ وزەکاتێ. و د ئایەتەکێ خودایێ مەزن بەحسێ کافران وشەڕێ د گەل وان دکەت ودبێژت: ﴿ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمۡۚ إِنَّ

ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (التوبة: ٥) يەعنی: ئەگەر وان تۆبەکر ونڤێژ کرن، وزەکات دا، هوین ڕێکا وان بەردەن، یەعنی: شەڕێ وان نەکەن.. وئەڤە هندێ دگەهینت کو دانا زەکاتێ ژی ئێک ژ ئەگەرێن پاراستنا خوین ومالێ وانە.

٤- ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەگەر وان ئەڤ چەندە کر، وان خوین ومالێ خۆ ژ من پاراست، وەسا نەبت ب حەقێ ئیسلامێ بت.. مەعنا وێ ئەوە هندەک تشتێن دی ژی -د ئیسلامێ دا- هەنە ئەگەر خەلک نەکەن، حەقێ دەسهەلاتێ هەیە شەڕێ وان سەرا بکەت، وئەو تشت وەکی زانا دبێژن ستوینێن دی یێ ئیسلامێنە، وەکی ڕۆژیێ وحەجێ، سەعیدێ کوڕێ جوبەیری دبێژت: عومەرێ کوڕێ خەططابی دگۆت: ئەگەر خەلک حەجێ بهێلن ئەم دێ شەڕێ وان سەرا کەین، کا چاوا ئەم شەڕێ وان سەرا نڤێژێ وزەکاتێ دکەین. وئاشکەرایە کو د ئەحکامێن شەرعی یێن ئیسلامێ دا هندەک تاوان ژی هەنە حوکم پێ ب کوشتنێ ل سەر خودانی دئێتەدان، وەکی: کوشتنا مرۆڤەکی بێ حەق، وکرنا زنایێ ب نسبەت مرۆڤی ب ژن یان ژنا شویکری، وشەقکرنا ڕێزا موسلمانان وتێکدانا ئێکەتیا وان، بەلێ ئەڤە دەمێ حوکم ب کوشتنا وان دئێتەدان ژ لایێ مەحکەما شەرعی ڤە، ئەوحسێب نابن کافر.

وئەوێ ئەحکامێن ئیسلامێ ب جهـ بینت، ودینداریێ ئاشکەرا بکەت، موعاملە وسەرەدەریا موسلمانی دێ د گەل ئێتەکرن، وخوینا وی ومالێ وی دێ ئێنە پاراستن، ئەگەر خۆ د دل دا وی باوەری ب ڤێ چەندێ نەبت ژی، هنگی ئەو دێ حسێب بت منافق، ومنافقی حسێبا وی ل سەر خودێیە، و ل بەر سیبەرا ئیسلامێ چێ نابت بۆ دەسهەلاتێ حسێبێ ل سەر ئنیەتێ د گەل خەلکی بکەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو جیهاد وکرنا شەڕێ کافران واجبە ل سەر مەزنێ موسلمانان؛ دا ڕێ بۆ بەلاڤکرنا دینی ڤەبت

٢- وئـەڤ حەدیسـە رەددە ل سـەر وان کەسـان یـێن دبێـژن: بـاوەریێ چـو هەوجە ب کریـاران نینـە، وئـەو کەسـێ ب دلـی بـاوەری هـەبت بـلا چـو کـاران نەکەت ژی کافران نابت. وئەوێن ل سەر ڤێ بـاوەرێ (مـەرجئینـە) وگۆتنـا وان یا دورست نینە، باوەری ب دلی و ب کریارانە ژی، ئەگەر نە.. جیهاد د گـەل وان کەسان دورست نەدبوو یێن وان کاران نەکەن ئـەوێن د حەدیسـێ دا هـاتی، و ژ بـەر ڤـێ چەنـدێ ئیمـامێ بوخـاری ئـەڤ حەدیسـە دکـرە دەلیـل دژی مەرجئیان.

٣- حـەدیس گرنگیـا شـاهدەدانێ، وکرنـا نڤێـژێ، ودانـا زەکـاتێ، بـۆ مـە ئاشکەرا دکەت، وکو ئەو ژ وان تشتانە یێن خوین ومالێ خودانی دپارێزن.

٤- وحـەدیس دەلیلـە ل سـەر هنـدێ کـو کـارێن بـەرچاڤ ژ خـودانی دئێنـە قـەبویلکرن، وحـوکم ب دورسـتیا وان دئێتـەدان، ومەسـەلا ئنیـەتێ ودلـی ئەڤـە تابعی خودێیە، وئەم مایێ خۆ تێ ناکەین.

٥- وئـەو دەلیلـە ل سـەر هنـدێ ژی کـو دەسـتەکێن بیدعـەچی، ئـەوێن ئەحکام وستوینێن ئیسلامێ ب جهـ دئینن، ژ موسلمانان حسێب دبن، وحوکم ب کوفرا وان نائێتەدان، وجیهاد دژی وان نائێتەکرن.

حەدیسا نەهێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قال: سَمِعت رَسُولَ الله -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: ﴿ مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ، وَاخْتِلاَفُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی عەبدررەحمانێ کوڕێ صەخری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەرێ خودێ بوو -سلاڤ لێ بن- دگۆت: تشتێ من نەهیا هەوە ژێ کربت خۆ ژێ بدەنە پاش، وتشتێ من فەرمان پێ ل هەوە کربت هندی هوین بشێن بکەن، چونکی هەما وێ چەندێ یێن بەری هەوە بربوونە هیلاکێ پسیارکرنا وان یا زێدە، وجودابوونا وان ژ پێغەمبەرێن وان.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە ژی ئێک ژ حەدیسێن کۆمکەرە؛ چونکی ئەو هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤێ موسلمان دویکەفتنا ئەمر ونەهیێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بکەت، وخۆ ژ وان کاران بدەتە پاش یێن بووینە ئەگەرا تێچوونا ئوممەتێن بەرێ. ژ بر ڤێ چەندێ ئیمامێ نەوەوی دبێژت: ئەڤ حەدیسە ئێک ژ پێپک وبناخەیێن ئیسلامێنە.

و د دەر حەقا ئەگەرا گۆتنا ڤێ حەدیسێ دا د ریوایەتەکێ دا ل نک ئیمامێ موسلم هاتیە کو جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- خوتبەک بۆ

صەحابیان دخواند، ئینا گۆتە وان: گەلی مرۆڤان، خودێ حەج ل سەر هەوە فەرزکر، ڤێجا هەڕنە حەجێ، ئینا زەلامەکی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، هەر سال بچین؟ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرسڤا وی نەدا، سێ جاران وی ئاخفتنا خۆ ڤەگێڕا، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر ئەز بێژم: بەلێ ئەو دێ ل سەر هەوە واجب بت، وهوین نەشێن وە بکەن، پاشی ئاخفتنەکا وەکی ڤێ گۆت یا مە ل سەری ئینای.

و د ریوایەکێ دا ل نک (ئبن ماجەی) هاتیە کو ئەو زەلامێ پسیار کری ئەقرەعێ کوڕێ حابسی بوو.

مەعنا: هەر وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێ نەخۆش بوو وی زەلامی ئەڤ پسیارە کری، لەو جارا ئێکێ بەرسڤا وی نەدا، بۆ هندێ دا ئەو خۆ بێ دەنگ بکەت، وگاڤا دیتی کو ئەو خۆ بێ دەنگ ناکەت قاعیدەیەکێ شەرعی بۆ وی وبۆ خەلکێ دی ژی ئاشکەراکر، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەو پسیارێن زێدە، وبێ مفا نەکەن، وئەگەر جارەکێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتنەک گۆت، بلا ئەو کاری پێ بکەن، وگەلەک ل دویڤ نەچن، وپسیارێن زێدە ژی نەکەن؛ دا حوکم ل سەر وان نەئێتە شداندن، چونکی هندی پسیارکەر پتر ل دویڤ مەسەلێ بچت قەیدێن زێدەتر دێ ل بەر ئێنەدانان، وسەرهاتیا ئسرائیلیان د گەل پێغەمبەرێ وان مووسای وڤەکوشتنا چێلێ، ئەوا د سوورەتا (البقرة) دا بۆ مە هاتیە ڤەگێڕان، ل بەر مە هەمیان یا ئاشکەرایە، وان پسیارێن زێدە کرن، خودێ ل وان شداند حەتا نێزیک بوو ئەو چێل ب دەست وان نەکەفتی یا فەرمان ب ڤەکوشتنا وێ ل وان هاتیەکرن.

وحەدیس شریعەتی ل سەر دو تشتان لێکڤە دکەت: ئەو کارێن نەهی ژێ هاتیەکرن، یەعنی: خودێ وپێغەمبەرێ وی ژ مە خواستی ئەو وان کاران نەکەین، وحەرام ومەکرووهـ هەردو دکەڤنە بن ڤێ پشکێ، حەرام ئەوە یێ مرۆڤ ب کرنا وی گونەهکار دبت، و ب نەکرنا وی خودان خێر دبت، ومەکرووهـ ئەوە یێ ب نەکرنا خودان خێر دبت و ب کرنا گونەهکار نابت،

وئەڤێ پشکێ دڤێت ئەم ئێکجار خۆ ژێ بدەینە پاش ونێزیک نەبین، هنگی تێ نەبت ئەگەر ئەم نەچار بین ومە چو ڕێکێن دی نەبن، هنگی دورستە بۆ مە ل دویڤ قەدەر هەوجەییا خۆ ئەم وان کاران بکەین زێدەتر نە.

یا ددوێ: ئەو کارێن فەرمان ب کرنا وان ل مە هاتیەکرن، وواجب وسوننەت دکەڤنە د بن دا، واجب ئەوە یێ ب کرنا وی مرۆڤ خودان خێر دبت، و ب نەکرنا وی گونەهکار دبت، وسوننەت ئەوە یێ ب کرنا وی مرۆڤ خودان خێر دبت، و ب نەکرنا وی گونەهکار نابت، واجبی دڤێت ئەو بکەت، وکارێ سوننەت ل دویڤ شیانا خۆ وهندی ژێ بێت بکەت.

و ژ گۆتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: هوین هندێ ژێ بکەن هندی هوین بشێن.. زانایان قاعیدەیەکێ شەرعی دانایە، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەگەر مرۆڤ نەشیا واجبەکی هەمیێ بکەت، بلا هندێ بکەت هندی بشێت، وەکی بۆ نموونە: ئەگەر نەشیا خرابیەکێ ئێکجار ڕاکەت، بەلێ پێڤە هات هندەکێ کێم کەت، دڤێت ئەو وێ هندەکێ نەهێلت، یان: هندەک ئاڤ ل نک وی هەبوو بەلێ تێرا شوبشتنا دەسنڤێژێ نەکر، هندی ئاڤ تێرا بکەت بلا ئەو بشۆت، وبۆ ئەندامێن مایی تەیەمومێ بگرت، یان ئەگەر شیا بۆ کرنا نڤێژێ ڕابت وڕوینت، بەلێ نەشیا بۆ سووجوودێ خۆ بچەمینت، دڤێت ئەو ڕابت وڕوینت، وبلا نەچتە سوجوودێ.. وهۆسا، وئەڤەیە مەعنایا گۆتنا زانایان: تشتێ مرۆڤ بشێت بکەت ڕانابت ژ بەر تشتێ مرۆڤ نەشێت (المیسور لا یسقط بالمعسور).

وئەڤ حەدیسە بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ئێک ژ ئەگەرێن تێچوونا ئوممەتێن بەری مە (وبەلکی مەخسەد پێ ئسرائیلی بن) ئەو بوو وان گەلەک پسیارێن زێدە وبێ مفا ژ پێغەمبەرێ خۆ دکرن، وپشتی پێغەمبەرێن وان بەرسڤا وان ددا، وان ب گۆتنا وان نەدکر، یەعنی: وان پسیار دکرن وگاڤا بەرسڤ ب دلێ وان نەبا، وان وەسا دکر وەکی دلێ وان دچتێ.. ومخابن نوکە د ناڤ ئوممەتا مە ژی دا گەلەک کەسێن ب ڤی ڕەنگی هەنە، کار

وکەسبێ وان پسیارن، نە بۆ هندێ دا علمەکی ل نک خۆ پەیدا بکەن، یان دینێ خۆ بزانن، بەلکی بۆ هندێ دا ئەو تشتەکی ببینن خۆ پێڤە موژیل بکەن، وجەدەلێ ل دۆر بکەن، پا ئەڤە چاوایە؟ بۆچیە؟ بۆچی فلان کەس وە نابێژت؟ پا ئەگەر فلان تشت هۆ لێ هاتە هە ئەم دێ چ کەین؟ یا دێ پسیارا تشتەکی کەت حەتا ئەو دمرت ژی ئەو هەوجەی وی تشتی نابت.. مرۆڤەکێ نزانت باش دەسنڤێژێ بشۆت سەعەتەکێ جەدەلێ دێ کەت کانێ خوارنا گۆشتێ هەسپان چاوایە! ئێک نزانت ئەرکانێن نڤێژێ چەندن بۆ خۆ پسیارا ئەرکانێن نڤێژێ ناکەت دێ مینتە ب مەسەلا (ئستنساخا مرۆڤان) ڤە کانێ چاوایە!! مەعنا: ئارمانج هەڤرکی وجەدەلە نە وەرگرتنا فایدەیە.

وعەدەتێ صەحابیان بوو تشتێ ئەو هەوجە نەبانێ وان پسیارا وی نەدکر، ئەنەس دبێژت: نەهیا مە هاتبوو کرن ئەم پسیارێن زێدە ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بکەین، ڤێجا کەیفا مە گەلەک دهات دەمێ زەلامەکێ عاقل ژ بادیێ هاتبا پسیارەک ژ پێغەمبەری کربا ومە گوهێ خۆ دابایێ.. وزەیدێ کوڕێ ثابتی دەمێ مرۆڤەکی پسیارەک ژێ کربا دا بێژتێ: ئەڤتشتە هەیە یان نە؟ ئەگەر گۆتبا: نە، دا بێژتێ: گاڤا ئەو تشت چێبوو پاشی وەرە پسیارێ بکە.

ویا ژ ڤێ ژی کرێتتر، کو دبتە ئەگەرا تێچوونا خودانی، ئەوە ئەو پسیارا تشتەکی بکەت، وگاڤا بەرسڤا دورست ب دەلیل بۆ هاتە ئاشکەراکرن، ئەو خۆ دفن بلند بکەت، وحەقیێ قەبویل نەکەت، وکاری ب وێ بەرسڤێ نەکەت، وەکی وان یێن بۆ ترانە ویاری پسیارا ئەحکامان دکەن، وگاڤا زانایەکی ئەو حوکم بۆ وان ئاشکەرا کر، ل شوینا ئەو کاری پێ بکەن، دێ چن ل عەردان وێ بەرسڤێ بێژن، وکەنە جهێ پێکەنینێ..

و ژ ڤان رەنگە پسیاران دەرکەڤت، پسیارکرن بۆ هندێ کو مرۆڤ دینێ خۆ بزانت، وکاری پێ بکەت، تشتەکێ فەرە وەکی خودێ د ئایەتەکێ دا گۆتی: ﴿ فَسْـَٔلُوٓاْ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾ (النحل: ٤٣).

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو یا باش نینە مرۆڤ گەلەک پسیاران بکەت، ب تایبەتی وان پسیارێن ئەوهەوجە نەبتێ.

٢- وحەدیس هندێ دگەهینت کو دڤێت مرۆڤ گرنگیێ بدەتە تشتێ فەرتر پاش یێ فەراتیا وی کێمتر.

٣- ئێک ژ ئەگەرێن تێبرنا ئوممەتێن بەری مە ئەو بوو وان گەلەک پسیار ژ پێغەمبەرێن خۆ دکرن، وکار ب بەرسڤێن وان نەدکر.

حەدیسا دەهێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قال: قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: ﴿ أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ الله طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللهَّ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُواْ صَٰلِحًاۖ) وَقَالَ: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ) ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ، أَشْعَثَ، أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ يَا رَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟! ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: گەلی مرۆڤان، هندی خودێیە یێ پاکە، وتشتێ پاک نەبت ئەو قەبویل ناکەت، وهندی خودێیە ب وی تشتی فەرمان ل خودان باوەران کریە یێ فەرمان پێ ل پێغەمبەران کری، وگۆت: گەلی پێغەمبەران، ژ تشتێ پاقژ بخۆن، وکارێ چاک بکەن، وگۆت: گەلی ئەوێن باوەری ئینای، ژ رزقێ پاقژێ مە دایە هەوە بخۆن.. پاشی وی بەحسێ زەلامی کر: سەفەرێ درێژ دکەت، یێ سەرقژ وتۆزەوی، دەستێن خۆ بەر ب عەسمانی ڤە درێژ دکەت: یا رەببی یا رەببی! وخوارنا وی یا حەرامە، وڤەخوارنا وی یا حەرامە، وجلکێ وی یێ حەرامە، وگۆشتێ خۆ ب حەرامی یێ گرتی، ئەرێ چاوا دێ بەرسڤا وی ئێتەدان.

موسلم ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو بەحسێ شەرتێ قەبویلکرنا وان کاران دکەت یێن مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ دکەت، کو پاقژیە، وئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە گرنگیا هندێ کو خوارن وڤەخوارن وجلکێ مرۆڤی ژ مالەکێ حەلال بت، وخۆ ژ مالێ حەرام بدەتە پاش یێ کو دبتە ئەگەرا نەقەبویلکرنا دوعایێن وی، ودوعا وەکی ئەم دزانین مەزنترین عیبادەتە بۆ خودێ دئێتە پێشکێشکرن.

د دەسپێکا گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- پاک وپیرۆزیا خودێ ژ هەر عەیب وکێماسیەکا هەبت بۆ مە بەرچاڤ دکەت، دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الله طَيِّبٌ ﴾ وپەیڤا (طیب) ل ڤێرێ ب ڕامانا پاک وپیرۆزیێ دئێت، وچونکی خودێ یێ پاکە ئەو بەس وی تشتی قەبویل دکەت یێ پاک بت: ﴿ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا ﴾ وهەر چەندە ل ڤێرێ پتر هزر بۆ هندێ دچت کو مەخسەد ب تشتێ دئێتە قەبویلکرن ویێ نەئێتە قەبویلکرن، دانا خێرانە، یەعنی: ئەو مالێ تو ب خێر ددەی حەتا ژ تە بێتە قەبویلکرن دڤێت یێ پاقژ وحەلال بت، بەلێ دبت مەعنا هێشتا بەرفەرهتر ژی بێتە وەرگرتن، یەعنی: هەر کار وگۆتنەکا مرۆڤ بکەت حەتا بێتە قەبویلکرن وبۆ خودانی ب خێر بێتە نڤیسین، دڤێت یێ پاک، وپاکی ئەوە ئەو یێ حەلال بت، و ل دویڤ شریعەتی بت.. ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: خودێ قەبویل ناکەت، دو مەعنا ژێ دئێنە وەرگرتن: قەبویل ناکەت، یەعنی: ئەو کار ژ بنی یێ بەطالە، هەر وەکی خودانی نەکری، یان ئەو خێرا وی کاری ب تمامی بۆ خودانی نائێتەدان، چونکی هندەک کێماسی تێدا هەنە. و ژ بەر کو تشتێ پاک نەبت خودێ قەبویل ناکەت، وی فەرمان ل پێغەمبەرێن خۆ ب تایبەتی، وخودان باوەران ب گشتی کریە کو ئەو ژ رزقێ حەلال بخون، وحەتا رزقێ وان یێ حەلال بت، دڤێت ئەو کارێ ئەو دکەن ژی یێ ئەو رزق پێڤە دئێت، یێ حەلال بت؛ چونکی خوارنا پاریێ حەلال دبتە ئەگەرا هندێ عیبادەتێ مرۆڤی ژێ بێتە قەبویلکرن، وبەری هەمیان دوعا.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ئیشارەتێ ددەتە هندەک شەرتێن دبنە ئەگەر کو دوعایێن مرۆڤی ژ بەر قەبویل ببن، ژ وان شەرتان:

١- پاکی وەکی گۆتی: ﴿ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا ﴾ وپاکی د دوعایێ دا ئەوە ئیخلاص تێدا هەبت، یەعنی: ژ خودێ بت وبۆ خودێ بت، ویا دویر بت ژ هەمی ڕەنگێن ریمەتیێ ومەدحە ومەخسەدێن خراب.

٢- سەفەر، چونکی د سەفەرێ دا، ب تایبەتی ئەگەر درێژ بوو، مرۆڤ دێ نەخۆشیا خەریبیێ وزەحمەتێ بینت، وهنگی دلێ وی دێ نازک بت، وئەو ب نەفسەکا شکەستی دێ دوعایێ کەت، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ زەلامی کر سەفەرێ درێژ دکەت.. یەعنی: ئێک ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعایێ ل نک وی پەیدا دبن، پاشی چ؟

٣- پاشی گۆت: ﴿ أَشْعَثَ، أَغْبَرَ ﴾ یەعنی: پرچا سەرێ وی یا قژاڤژە، وجلک وسەروبەرێ وی یێ تۆزەویە، وئەڤە ئیشارەتە بۆ گوهۆڕینا هەیئەت وسەروبەری وەک نیشان بۆ خۆشکاندنێ، ومرۆڤ دەمێ دوعایێ دکەت ئەگەر نیشانێن خۆشکاندنێ بۆ خودێ ل سەر خۆ ئاشکەرا بکەت، وەکی گریێ یان نە پویتەپێکرنا ب کەشخەییا جلکی وسەروبەری پتر یا بەرعەقلە کو دوعایا وی بێتە وەرگرتن، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ بوویە دەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەردکەفتە نڤێژا بارانێ کراسێ خۆ ڤاژی دکر، و ب خۆشکاندن ڤە دەردکەفت.

٤- د دویڤ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ ﴾ دەستێن خۆ بەر ب عەسمانی ڤە بلند دکەت، وئەڤە ژی ئێک ژ ئادابێن دوعایێنە، د حەدیسەکێ دا یا (ئەحمەد وئەبوو داوود وترمذی) ڤەدگوهێزن، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ﴿ إِنَّ رَبَّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَيِيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ، أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا ﴾ هندی خودایێ هەویە یێ شەرمین ومەردە، شەرم ژ عەبدێ خۆ دکەت دەمێ ئەو دەستێن خۆ ب نک وی ڤە بلند

دکەت، ئەو وان ڤالا بزڤرینت.. هزر بکە مرۆڤەکێ گەلەکێ مەرد بت، و د سەر مەدینیا خۆ ڕا یێ شەرمین ژی بت، تو دەستێ خۆ ل بەر ڤەگری، و ب خۆشکاندن ڤە تشتەکی ژێ بخوازی، تو بێژی ئەو دەستێ تە خالی بزڤرینت؟

پا هوین بۆ خودێ چ دبێژن؟

٥- وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ کیس دەڤێ وی زەلامی ڤەدگوهێزت، ودبێژت: ئەو دبێژت: ﴿ يَا رَبِّ يَا رَبِّ ﴾ یەعنی: زێدە ئیلحاحێ د دوعایێ دکەت، دبێژت ودبێژتە ڤە، نەدوەستیێت ونە بێ هیڤی دبت، ئەڤە ژی ئێک ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعایێنە، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دوعایەک کربا، وی دو سێ جاران ئەو دوبارە دکر..

ئەڤە ئەو ئەگەرن یێن دوعا ژ بەر دئێنە قەبویلکرن، وی زەلامی یێ پێغەمبەری بەحسێ وی کری، ئەو هەمی ل نک خۆ یێ پەیدا کرین، بەلێ تشتەکێ دی یێ گەلەکێ گرنگ وی ژ بیرکریە و ل نک وی نینە: ﴿ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالحَرَامِ ﴾ کو خوارن وڤەخوارن وجلکێ وی یێ حەلال بت.. سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی داخواز ژ پێغەمبەری کر کو ئەو دوعایێ بۆ وی ژ خودێ بکەت؛ دا ئەو دوعایێن وی قەبویل بکەت، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ﴿ أطب مطعمك تكن مستجاب الدعوة ﴾ خوارنا خۆ حەلال بکە، دوعایێن تە دێ قەبویل بن، وەکی طەبەرانی ژێ ڤەدگوهێزت.

وئەو کەسێ خەمێ ژ حەلالیا پارێ خۆ نەخوت، وڤەخوارن وجلکێ خۆ ژی، یێ هەژی نابت خودێ دوعایا وی قەبویل بکەت، لەو پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ وی زەلامی کری یێ ب وی ڕەنگێ ژێگۆتی دوعا کرین، بەلێ خوارن وڤەخوارن وجلکێ وی یێ حەرام ب عەجێبی ڤە پسیار کر: ئەرێ چاوا دوعایا وی دێ قەبویل بت؟!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە گرنگیا پاقژیێ د قەبویلکرنا کار وگۆتنان دا بۆ مە بەرچاڤ دکەت.

٢- هەر وەسا بەرێ مە ددەتە گرنگیا خوارن وڤەخوارن وجلکێ حەلال، وکو ئەو ژ ئەگەرێن قەبویلکرنا دوعاییێنە.

٣- وحەدیس هندەک ئەگەرێن دی ژی یێن قەبویلکرنا دوعایێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت.

حەدیسا یازدێ

عَنْ الحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، سبط رسول الله -صلى الله عليه وسلم- وريحانته -رضي الله عنهما- قَالَ : حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ ﴾.

رواه النسائی والترمذی، وقال: حسن صحيح

ژ حەسەنێ کوڕێ عەلی، نەڤیێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ورحانا وی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: من ژ پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەڤ گۆتنە ژبەرکریە: ئەو تشتێ تو یێ ژێ ب گومان بی بهێلە، هەر وی تشتی یێ تو یێ ژێ ب گومان نەبی.

نەسائی وترمذی ڤەدگوهێزن.

ئەڤ حەدیسە ئیشارەتێ ددەتە ئێک ژ بناخەیێن دینێ مە، ئەو ژی خۆ دویرکرنا ژ وی تشتیە یێ مرۆڤ ژێ ب گومان بت، حەتا خۆ ژێ پشت ڕاست بکەت، وئەڤە ئەوە یا دبێژنێ: (تەقوا) یان (وەرەع)، ئەوا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پتر جارا د خوتبێن خۆ دا وەصیەت پێ ل موسلمانان دکر.

حەسەنێ کوڕێ عەلیێ کوڕێ ئەبوو طالبی، کوڕێ فاطمایا کچا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، ئەوێ دبێژنێ: رحانا پێغەمبەری؛ ژ بەر کو بێنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ب وی دهات، وگاڤا ددیت گەلەک کەیف خۆش دبوو، دئێتە هژمارتن ژ وان صەحابیێن ب عەمری ڤە دبچویک؛ چونکی دەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- قەستا خودایێ خۆ کری، ژیێ حەسەنی نێزیکی دەھ سالان بوو، حەسەن دبێژت: تشتێ من ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژبەرکری، یەعنی: مایە ل بیرا من ژ گۆتنێن وی، ئەڤ گۆتنەیە، وی

گۆت: ئەو تشتێ تە ب شک بێخت وتو یێ ژێ ب گومان بی، بهێلە، وهەرە وی تشتی بکە یێ تو ژێ ب گومان نەبی.. وتمامیا حەدیسێ وەکی ل نک (ترمذی) هاتی، ئەڤەیە: ﴿ فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ ، وَإِنَّ الكَذِبَ رِيبَةٌ ﴾ یەعنی: هندی ڕاستیە دلرحەتیە، وهندی درەوە شکە بۆ دلی، و ژ ڤێ دئێتە زانین کو مرۆڤ دڤێت وان کاران نەکەت یێن شک تێدا هەبت، دا یێ پاراستی بت ژ حەرامیێ ڤە ژ لایەکی ڤە، و ژ لایەکێ دی ڤە دا ئەو ژ ئەمانێ خەلکی ژی پاراستی بمینت. هەر وەسا ئەڤە ئیشارەتەکە ژی کو مرۆڤ ل دلێ خۆ بزڤرت ئەگەر هات وئەو د تشتەکی دا کەفتە گومانێ.

وئەگەر ئەم ل دیرۆکا پێشیێن ڤێ ئوممەتێ بزڤرین، ژ جیلێ صەحابیان ودویکەفتیێن وان یێ چاک، دێ بینین وان گەلەک خۆ ژ وان تشتان ددا پاش یێن ئەو تێدا دکەفتنە گومانێ، حەتا گەلەک جاران وان خۆ ژ حەلالی ددا پاش ژ ترسێن هندێ دا کو ئەو بکەڤنە د حەرامی دا..

بۆ نموونە: جارەکێ عەبدەکێ ئەبوو بەکری هاتە نک، تشتەک ڤێ بوو، هندەک ژێ دا ئەبوو بەکری، ئینا ئەبوو بەکری ئەو کرە د دەڤێ خۆ دا، وپشتی داعویرای وی گۆتە ئەبوو بەکری: تو دزانی ئەو یێ چ بوو تە ژێ خواری؟ گۆتێ: یێ چ بوو؟ وی گۆت: د جاهلیەتێ دا من خێڤزانکی بۆ مرۆڤەکی کربوو، ومن چو ژ خێڤزانکیێ نەدزانی، من ئەو خاپاند، ژ نوی من ئەو دیت وی ئەڤ مالە دا من.. ئینا ئەبوو بەکری تبلا خۆ برە گەرویا خۆ ودلێ خۆ ڕاکر..

ویەزیدێ کوڕێ زەریعی گاڤا بابێ وی مری پێنج سەد هزار ژ میراتێ وی گەهشتنێ، وی ئەو وەرنەگرت، چونکی بابێ وی بووبوو والی بۆ هندەک مەزنان، ئەو دترسیا مالێ بابێ وی یێ حەلال نەبت!

ونموونە ئەگەر ئەم ل دویڤ بچین، گەلەکن.

ومەسەلەک ل ڤێرێ هەیە دڤێت ئەم بیرا خۆ لێ بینینە ڤە، ئەو ژی ئەڤەیە: ئەڤ ڕەنگێ وەرەعێ یێ ژ هەژی وان کەسانە یێن ب تەقوا بن، وحالێ وان د گەل (ئستقامێ) یێ دورست بت، نە وەکی وان یێن خۆ ژ حەرامی وگەنەهێن مەزن نەدەنە پاش، وخۆب ڤی ڕەنگێ وەرەعێ نیشا خەلکی بدەن، یەعنی: واجباتێن شەرعی ب جهـ نەئینن، وخۆ ژ شوبوهاتان بدەنە پاش.. ئەڤ ڕەنگێ هۆسا یێ مرۆڤان، وەرەعا وان جهێ گومانێیە، وزوی ب زوی دڤێت مرۆڤ باوەر ژ وان نەکەت، ژ بەر ڤێ چەندێ دەمێ هندەک عیراقیان پسیارا خوینا پێشیێ ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی کری کانێ یا حەلالە یان نە؟ وی بەرسڤا وان نەدا وگۆت: حوسەین یێ کوشتی، وپسیارا خوینا پێشیێ ژ من دکەن!!

وجارەکێ زەلامەکی پسیار ژ بشرێ حافی کر، گۆتێ: ئەگەر زەلامەکی دەیکا وی بێژتێ: ژنا خۆ بەردە، گوهێ خۆ بدەتێ یان نە؟ وی گۆت: ئەگەر وی د هەمی تشتان دا گوهداریا دەیکا خۆ کربت، بلا د ڤی تشتی ژی دا گوهداریا وێ بکەت، ژ خۆ ئەگەر ب ڤی تشتی ب تنێ گوهێ خۆ بدەتە دەیکا خۆ پاشی ڕابت وێ بقوتت، بلا وە نەکەت!

وئەڤە بیرا مە ل وان زەلامان دئینتە ڤە ئەوێن د چو تشتان دا گوهداریا شریعەتی ناکەن، ودو ژنان دئینن دبێژن: مانێ شریعەتی یێ دورست کری لەوا.. هەر وەکی وان شریعەت هەمی یێ ب کارئینا هەما ئەڤ مەسەلە ب تنێ مابوو!!

مفایێن حەدیسێ:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤێ خودان باوەر یێ خودان وەرەع وتەقوا بت، خۆ ژ وانکاران بدەتە پاش یێن گومانێ بۆ وی چێ دکەن، وقەستا وان کاران بکەت یێن گومان تێدا نەبت.

حەدیسا دوازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ مِنْ حُسْنِ إِسْلاَمِ المَرْءِ تَرْكُهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ژ باشیا موسلمانەتیا مرۆڤیە ئەو وی تشتی بهێلت یێ مایێ وی تێ نەچت.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ بناخەیێن تۆرە وئادابێن جڤاکی یێن مرۆڤێ موسلمان بەرچاڤ دکەت، وئاشکەرا دکەت کو ژ تمامیا موسلمانەتیا مرۆڤی ئەوە ئەو مایێ خۆ د وی تشتی نەکەت یێ پەیوەندی ب وی ڤە نەبت ومایێ وی تێ نەچت، ومایتێکرن ئەوا ئیسلام مە ژێ ددەتە پاش پتر جاران ب رێکا ئەزمانی دبت، ومرۆڤێ خودان باوەر ئەگەر ل بیرا خۆ بینتەڤە کو هەر گۆتنەکا ئەو بێژت ل سەر وی دئێتە هژمارتن، ورۆژەک دێ ئێت حسێبا وێ دێ د گەل وی ئێتەکرن، ئەو ل ئەزمانێ خۆ دێ یێ هشیار بت، ووێ گۆتنێ نابێژت یا مایێ وی تێ نەچت.. ودبت هندەک کەس هەبن هزر بکەن خودێ وێ ئاخفتنێ ل وان ناگرت یا ئەو دبێژن، وصەحابیێ پێغەمبەری موعاذێ کورێ جەبەلی ب خۆ ژی ئێک ژ وان بوو، دەمێ ب عەجێبی ڤە پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کری: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ما سەرا

وان ئاخفتنێن ئەم دبێژین دێ ل مە ئێتەگرتن؟ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەری ما ئەگەر ژ بەر گۆتنا ئەزمانی نەبت تشتەک هەیە مرۆڤێ سەر وسەر بهاڤێتە د ئاگری دا؟!

ئیمامێ نەوەوی دبێژت: ((پێتڤیە مرۆڤ ئەزمانێ خۆ ژ وێ ئاخفتنێ بگرت یا مەصلحەت تێدا نەبت، وهەر جارەکا ئاخفتن ونەئاخفتن وەکی ئێک بت، یا سوننەت ئەوە مرۆڤ نەئاخڤت، چونکی دبت ئاخفتنا حەلال سەری بکێشتە کارەکێ حەرام یان مەکرووهـ وئەڤە گەلەک جاران چێ دبت..)).

وتشتێ بەرچاڤ وێ خەلک هەمی دزانت ئەوە ئاخفتنا تازە وسەرخۆ، وبێ دەنگی هیبەتێ ددەتە خودانی، وئاخفتنا زێدە وپڕبێژی ومایتێکرن کەسینیا مرۆڤی بێ بها وسڤک دکەت، وهەیبەتا وی د چاڤێن خەلکی دا دئینتە خوارێ.

و ژ ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین کو باشی وتمامیا ئیسلاما مرۆڤی وی ژ مایتێکرنێ ددەتە پاش، وهەر جارەکا ئیسلاما وی تمام بوو خودێ خێرا کارێ وی ب زێدەیی دێ دەتێ، وەکی د حەدیسەکێ دا یا بوخاری وموسلمی ڤەگوهاستی هاتی: ﴿ إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ، فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ، وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِمِثْلِهَا ﴾ یەعنی: ئەگەر ئێک ژ هەوە ئیسلاما خۆ باشکر، هەر باشیەکا ئەو بکەت دێ بۆ وی ب دەهان ئێتە نڤیسین حەتا دگەهتە حەفت سەدان، وهەر خرابیەکا ئەو بکەت دێ بۆ وی ب وەکی وێ ئێتە نڤیسین.

و ژ لایەکێ دی ڤە باشیا موسلمانەتیا مرۆڤی هندێ ژێ دخوازت ئەو خۆ ژ کارێ نەدورست ژی بدەتە پاش، وەکی د حەدیسەکێ دا یا بوخاری وموسلم ڤەگوهاستی هاتی: ﴿ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ ﴾ موسلمانێ دورست ئەوە یێ موسلمان ژ دەستێ وی وئەزمانێ وی بێنە پاراستن، یەعنی: نە ب ئەزمانێ خۆ ونە ب دەستێ خۆ مایێ خۆ د وان نەکەت.

ژ حەسەنێ بەصری دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ژ نیشانێن پشتدانا خودێ بۆ عەبدی ئەوە ئەو عەبدی ب وی تشتی ڤە موژیل بکەت یێ مایێ وی تێ نەچت.

وعەبدللاهێ تەستوری دبێژت: هەچیێ د وی تشتی دا باخڤت یێ مایێ وی تێ نەچت، دێ ژ ڕاستگۆیێ بێ بار بت. یەعنی: دێ فێری درەوان بت.

ومەعرووفێ کەرخی دبێژت: دەمێ ئاخفتنا عەبدی د وی تشتی دا بت یێ مایێ وی تێ نەچت، مەعنا وێ ئەوە خودێ ئەو یێ شەرمزارکری.

وتشتێ مرۆڤی ژ مایتێکرنێ ددەتە پاش باوەریا ب خودێ وشریعەتە، لەو پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- ئەو ژ باشیا ئیسلاما مرۆڤی هژمارت، و ل ڤێرێ دڤێت بێتە دیارکرن کو دو ڕەنگێن مرۆڤان هەنە ژ بەر نەزانینا وان ب شریعەتی دکەڤنە خەلەتیێ:

- هندەک کار وگۆتنێن واجب وسوننەت دهێلن، یا ژ وان ڤە ئەو ژ وان تشتانە یێن مایێ وان تێ نەچت.

- وهندەکێن دی هەنە مایێ خۆ د گەلەک کاران دکەن، چونکی هزر دکەن ئەو ژ وان کارانە یێن مایێ وان تێ دچت.

وحەتا هەر ئێک ب دورستی توخوبیێ خۆ بزانت دڤێت خۆ د شریعەتی دا زانا بکەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو پێتڤیەر هەر ئێک ژ مە دەمێ خۆ د وان گۆتن وکاران دا زەعێ نەکەت یێن چو مفایێ وی تێدا نەبن، ومایێ وی تێ نەچت.

٢- وحەدیس هندێ دگەهینت کو ئێک ژ سالۆخەتێن کەسینیا موسلمانێ یا تمام ئەوە ئەو یێ مایتێکەر نەبت، چونکی مایتێکرن خودانی بێ بها دکەت.

٣- وحـەدیس بـەرێ مـە ددەتـە پاڤژکرنـا نەفسـێ وبلنـدکرنا وێ ژ وان تشتێن وێ کێم دکەت، و د چاڤێن خەلکی دا دشکێنت.

٤- مایتێکرن گەلـەک جاران دبتـە ئەگـەرا پەیـدابوونا نـەڤیانێ د ناڤبـەرا خەلکی دا، ودویر نینە ئەو سەری بکێشتە شەڕ ولێککەفتنێ ژی.

حەدیسا سێزدێ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِك -رضي الله عنه-، عن رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ ئەنەسێ کوڕێ مالکی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: باوەریا ئێک ژ هەوە تمام نابت حەتا ئەو بۆ برایێ خۆ بڤێت یا بۆ خۆ دڤێت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

د حەدیسا بۆری دا، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ ئێک ژ وان تشتان کر یێن ئیسلاما مرۆڤی پێ تمام دبت، و د ڤێ حەدیسێ دا بەحسێ تشتەکێ دی دکەت باوەریا مرۆڤی پێ تمام دبت، وچونکی ئیسلام ب کار وکریاران ڤە یا گرێدایە، وباوەری ب دلی ڤە، ئەو تشتێ ئیسلام پێ تمام دبت، کو نەمایتێکرن بوو، ب کار وگۆتنان ڤە هاتە گرێدان، وئەو تشتێ باوەری پێ تمام دبت، کو مرۆڤی ئەو تشت بۆ برایێ خۆ بڤێت یێ بۆ خۆ دڤێت، ب دلی ڤە هاتە گرێدان.

وئەڤ حەدیسە ئێک ژ وان حەدیسانە یێن زانایان گرنگیەکا مەزن دایێ؛ چونکی ئەو ئێک ژ وان تۆرەیێن مەزن بۆ مە بەرچاڤ دکەت یێن کو پێتڤیە ل نک مرۆڤی هەبن دەمێ ئەو سەرەدەری وتەعامولێ د گەل خەلکی دکەت.

ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ﴿ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ.. ﴾ ئێک ژ هەوە باوەیێ نائینت، مەعنا وێ ئەو نینە ئەو دێ کافر بت، وباوەری ئێکجار ل نک وی نامینت، بەلکی مەخسەد پێ ئەوە -وەکی زانا دبێژن- ئەو باوەریەکا تمام نائینت، چونکی ئەوێ ئەڤ سالۆخەتە ل نک نەبت ژی ئەصلێ باوەریێ دێ ل نک هەبت، وئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئێک ژ چەقێن باوەیێ ئەوە مرۆڤی خێر بۆ برایێن خۆ یێن موسلمان بڤێت، کەیفا وی بێت دەمێ باشیەک دگەهتە وان، و ب خەم بکەڤت دەمێ دبینت نەخۆشیەک دگەهتە وان، وئیمامێ نەوەوی دبێژت: یا باشتر ئەوە مەعنا (برا)ی د ڤێ حەدیسێ ب ڕەنگەکێ بەرفرەهتر ژ براینیا باوەریێ بێتە وەرگرتن، ومرۆڤی خێرا بۆ برایێ خۆ یێ کافر ژی بڤێت، کو حەز بکەت ئەو بێتە د ئیسلامێ دا، وبەردەوامیا باوەریێ بۆ برایێ خۆ یێ موسلمان بڤێت، ژ بەر ڤێ چەندێ چەندێ دوعایا هیدایەتێ بۆ کافری تشتەکێ ب خێرە.

وپێغەمبەر ب خۆ -سلاڤ لێ بن- بەری هەر کەسەکێ دی ژ وان بوو یێن خێر بۆ برایێن خۆ دڤیا کانێ چاوا وی ئەو بۆ خۆ دڤیا، ئیمامێ موسلم ڤەدگوهێزت کو جارەکێ ئەبوو ذەرری داخواز ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کو ئەو وی بکەتە مەزنێ جهەکی، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: ئەز دبینم تو مرۆڤەکێ لاوازی، ومن ئەو تشت بۆ تە دڤێت یێ من بۆ خۆ دڤێت، مەزنیا دو مرۆڤان نەکەی، ونەبیە وەکیل ل سەر مالێ ئێتیمەکی.

وصەحابیێن پێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- ب ڤی ڕەنگی بوون، عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ئەز ئایەتەکا قورئانێ دخوینم وئەز حەز دکەم خەلک هەمی وی تشتی بزانن یێ ئەز ژێ دزانم.

وهەر جارەکا مرۆڤی ئەو خێر بۆ برایێن خۆ ڤیا یا وی بۆ خۆ دڤێت، مەعنا وێ ئەوە دلێ وی د دەر حەقا وان دا یێ صافیە، وچو کەرب ونەڤیانا وان ل نک وی نینە، وئەو حەسویدیێ ب وان نابەت، وئەو کەسێ هۆسا بت دێ باوەریا وی یا تمام بت.

مفاییّن حەدیسیّ:

١- ژ ڤیّ حەدیسیّ دئیّتە زانین کو ئیّک ژ سالۆخەتیّن کەسینیا مرۆڤیّ خودان باوەر ئەوە ئەو یێ (ئەنانینی) نەبت، و ژ وان نەبت یێن حەز دکەن هەمی تشت بۆ وی ب تنێ بن، وخێر نەگەهتە کەسەکێ دی ژ بلی وی.

٢- چێ نابت مرۆڤێ خودان باوەر کەسەکێ حەسوید بت، وکەرب ونەڤیانا خەلکی د دلێ وی دا بت.

٣- وئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو باوەری کێم وزێدە دبت، ودبت مرۆڤ کارەکی بکەت باوەریا وی پێ کێم ببت، وکارەکێ دی بکەت باوەریا وی پێ زێدە بت.

٤- ب کارئینانا ڤیّ یا د حەدیسیّ دا هاتی، کو مرۆڤی خێر بۆ خەلکی هەمیێ بڤێت، وحەز بکەت ئەو بگەهتە وان یا دگەهتە وی، دبتە ئەگەرا بەلاڤبوونا ڤیان وحەژێکرنێ د ناڤبەرا کورێن جڤاکێ دا.

حەدیسا چاردێ

عَنْ عَبْدِ الله بن مسعود -رضي الله عنه-، قال: قال رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا الله وَأَنِّي رَسُولُ الله إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيِّبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

عەبدلاهێ کوڕێ مەسعودی -خودێ ژێ رازی بت- ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خوینا مرۆڤەکێ موسلمان یێ شاهدە بدەت کو ژ خودێ پێڤەتر چو خودایێن حەق نینە وکو ئەز پێغەمبەرێ خودێمە حەلال نابت، ب ئێک ژ سێ ڕێکان نەبت: وئەو ب ژن بت وزنایێ بکەت، ونەفس ب نەفسێ، وئەوێ دینێ خۆ بهێلت وخۆ ژ جماعەتێ ڤەدەر کەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

زانایێ ناڤدار (ئبن حەجەرێ هەیثەمی) ل دۆر مەرتەبەیا ڤێ حەدیسێ دئاخڤت ودبێژت: وێ مەرتەبەیەکا گرنگ هەیە؛ چونکی ئەو ب خەطەرترین تشتی ڤە یا گرێدایە کو خوینا مرۆڤانە، وکانێ چ ژێ حەلالە و چ حەرامە، وئەو ئاشکەرا دکەت کو ئەصل وبناخە د خوینێ دا ئەوە حەرامە ئەو بێتە ڕێتن، وعەقل ژی بۆ ڤێ چەندێ دچت؛ چونکی ئەو ل سەر هندێ یێ هاتیە دورستکرن، ئەو حەز دکەت وێنەیێ مرۆڤی یێ ب جوانترین ڕەنگ هاتیە ئافراندن، بمینت.

یەعنی: ئەڤ حەدیسا بۆری ب ڕەنگەکێ ئاشکەرا بۆ مە ددەتە دیارکرن، کو ڕێتنا خوینا مرۆڤێ موسلمان کارەکێ حەرامە، وپاراستنا رحێ ئێک ژ وان کارانە یێن ئیسلامێ ل سەر مە فەرکری، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانا پیرۆز، هەر وەسا گۆتنێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دێ بینین کو خودێ وپێغەمبەرێ وی گەفێن دژوار ل وی کەسی کرینە یێ ژ قەستا وبێ حەق خوینا مرۆڤەکی برێژت، وئەو گەف ب گەلەک ڕەنگان بەرچاڤ دبت، ژ وان:

١- ئەو کەسێ مرۆڤەکی بکوژت، تاوانا وی هند یا مەزنە هەر وەکی وی خەلکێ عەردی هەمی کوشتین، خودێ دبێژت: ﴿ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا ﴾ (المائدة: ٣٢).

٢- ژ بەر تاوانا وی یا مەزن خودێ د ئایەتەکێ دا گەفێ ب چوونا جەهنەمێ، ومانا تێدا، وغەزەبا خودێ ولەعنەتا وی، وعەزابەکا مەزن، ل وی دکەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَمَن يَقۡتُلۡ مُؤۡمِنٗا مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدٗا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمٗا ﴿٩٣﴾ ﴾ (النساء: ٩٣).

٣- پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دگۆتنەکا خۆ دا یا بوخاری وموسلم ژێ ڤەدگوهێزن ئاشکەرا دکەت کو کوشتنا وێ نەفسێ یا خودێ کوشتنا وێ حەرام کری ئێک ژ حەفت گونەهانە یێن خودانی دبەنە هیلاکێ، ژ بەر مەزنیا وان.

٤- و د گۆتنەکا خۆ یا دی دا یا ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت دبێژت: خرابوونا دنیایێ ل بەر خودێ سڤکترە ژ کوشتنا زەلامەکێ موسلمان.

بەلێ ئەڤ پاراستنا خوینێ هنگی ڕادبت ونامینت دەمێ خودان ئێک ژ وان کاران دکەت یێن خوین پێ حەلال دبت، ومسۆگەر ئەو کار هند دمەزن وکرێتن حەتا ئەڤ کارێ مەزن -کو کوشتنە- پێ حەلال دبت، و د ڤێ حەدیسا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ مە بەحسێ سێ ژ وان کاران دکەت یێن (عصمەتا خوینێ) ڕادکەت، وخودانی موستەحەقی کوشتنێ دکەت، وبەری ئەم

بەحسێ ڤان هەر سێ حالەتان بکەین، پێتڤیە ئاشکەرا بکەین کو ب جهێنانا حوکمی د ڤان حالەتان دا، کارێ دەستهەلاتێ ب تنێیە، وبۆ خەلکی نینە ئەو ژ نک خۆ ب کارێ جهێنانا (حدوودێن شەرعی) ڕابن.. وئەو هەر سێ حالەت ئەڤەنە:

١- ﴿ الثَّيِّبُ الزَّانِي ﴾ یەعنی: ئەو کەسێ ب کرنا فاحشێ ڕابیت، وئەگەر زەلام بت یێ ب ژن بت، وئەگەر ژن بت یا شویکری بت، زانایێن ئیسلامێ هەمی ل وێ باوەرێنە کو عقووبا ڤان ڕەنگە کەسان، پشتی تاوان ل سەر ئیسبات دبت (رەجمە) و د ریوایەتێن دورست دا هاتیە کو پێغەمبەری (ماعز وغامدیە) هەردو رەجماندینە.

وهەر چەندە رەجم عقووبەیەکا دژوارە ژی، بەلێ دەمێ مرۆڤ هزرا خۆ د تاوانا زنایێ دا دکەت، ودەمێ ئەو د ناڤ جڤاکەکێ دا بەلاڤ دبت، ووان خرابیێن جڤاکی وساخلەمی یێن ئەو دگەل خۆ دئینت، بۆ مرۆڤی ئاشکەرا دبت کو هندەک تاوان هەنە کوشتن ل بەر سڤک دبت.

٢- ﴿ وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ ﴾ یەعنی: ئەوێ مرۆڤەکی ژ قەستا وبێ حەق بکوژت، جزایێ وی ژی ئەوە ئەو بێتە کوشتن، ئەگەر هات ومرۆڤێن کوشتی کوژەکی عەفی نەکەن، خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ ﴾ (المائدة: ٤٥).

٣- ﴿ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ ﴾ یەعنی: ئەو کەسێ دینێ خۆ بهێلت و ل کوفرێ بزڤرت، وخۆ ژ جماعەتێ ڤەدەر کەت.

و ژ بلی ڤان هەر سێ کاران، هندەک کارێن دی ژی هەنە خودانی موستەحەقی کوشتنێ دکەن، د هندەک ئایەت وحەدیسێن دی دا هاتینە، وەکی: ب کارئینانا سێرەبەندیێ، یان کەسەک بێت عەردێ مرۆڤی ژێ بستینت، یان مال وناموسا وی بخوازت وتەعدایێ ل حەقێ وی بکەت، یان بەلاڤکرنا فەساد وخرابکاریێ د عەردی دا، یان ئەوێ ڕێزا موسلمانان

ژێکڤەکـەت، یـان کـارێ قـەومێ لـووطـی بکـەت، یـان ئێـک ژ ئـەرکانێن ئیسلامێ عاطـل بکەت وەکی: نڤێژێ وحەجێ وزەکاتێ.. هتد.

مفایێن حەدیسێ:

١- حـەدیس هنـدێ دگـەهینت کـو خوینـا مرۆڤـێ موسـلمان یـا پاراسـتیە، ونابت بێ حەق ئەو بێتە ڕێتن.

٢- حـەدیس هنـدێ دگـەهینت کـو هنـدەک تـاوان هەنـە خـودانی هێـژای کوشتنێ دکەن، ژ بـەر کارتێکرنـا وان یـا خـراب ل سـەر جڤـاکێ، وەکـی: کرنـا فاحشێ ئەوا (ئەنسابێن خەلکی) پـێ تێکـەل دبـن، وئێشـێن جڤـاکی وصـحی یێن ب ترس پێ بەلاڤ دبن.

٣- وحەدیس هندێ دگـەهینت کـو نـەفس یـا ب بهایـە، ونابـت بـۆ کەسـێ نەفسەکێ بێ حەق و ژ تەعدایی بکوژت، وئەوێ ب ڤێ تاوانێ ڕابت جزایـێ وی ئەوە ئەو ژی بێتە کوشتن.

٤- وحـەدیـس گـرنگیا پاراستنا کۆما موسلمانان بۆ مـە ئاشـکەرا دکـەت ژ تاوانـا وان کەسـان یـێن گومـانێ بـۆ خـەلکی د دینـێ وان دا چـێ دکـەن، وئێکڕێزیا وان تێک ددەن ودئێخنە ژێر ترسا پارچەبوونێ.

حەدیسا پازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، قال: قال: رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ﴾.

رواه مسلم

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەچیێ باوەری ب خودێ وڕۆژا قیامەتێ هەبت بلا گۆتنا خێرێ بێژت یان خۆ بێ دەنگ بکەت، وهەچیێ باوەری ب خودێ وڕۆژا قیامەتێ هەبت بلا قەدرێ جیرانێ خۆ بگرت، وهەچیێ باوەری ب خودێ وڕۆژا قیامەتێ هەبت بلا قەدرێ مێڤانێ خۆ بگرت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسا پیرۆز بەرێ مە ددەتە سێ ئەخلاقێن باش یێن کو تێکەلیا مە د گەل خەلکی تازە دکەن، ودبتە ئەگەرا بەلاڤبوونا ڤیان وحەژیکرنێ د ناڤبەرا خەلکی دا، وئەو هەسی ئەخلاق ژی ئەڤەنە:

١- گرتنا ئەزمانی:

پێغەمبەر -سلاڤ لی بن- دبێژت: ﴿ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ ﴾ ئیمامێ شافعی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: مەعنا ڤێ

حەدیسێ ئەوە ئەگەر مرۆڤەکی ڤیا باخڤت، بلا هزرا خۆ بکەت، ئەگەر وی دیت چو زیان ل سەر وی نینە بلا باخڤت، وئەگەر بۆ وی ئاشکەرا بوو کو زیانەک د گۆتنا وی دا هەیە، یان شک بۆ چێبوو کو بەلکی زیانەک هەبت بلا خۆ بێ دەنگ بکەت.

مەعنا: پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا فەرمانێ ل مە دکەت، کو ئەم ئێک ژ دووان هلبژێرین: یان گۆتنا خێرێ بێژین، یان ژی نەئاخڤین، وئەڤە هندێ دگەهینت کو مرۆڤ بشێتە ئەزمانێ خۆ، ووی بەس بۆ وان گۆتنان ب کاربینت یێن مفا تێدا هەی.

٢- قەدرگرتنا جیرانی:

وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ ﴾ وقەدرگرتنا جیرانی هندێ دخوازت مرۆڤ وی تشتی نەکەت یێ نەخۆشی پێ بگەهتە جیرانی، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دێ بینین وان گەلەک شیرەت ب مەزنکرنا بهایێ جیرانی ل مە کرینە، بوخاری ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: جبریلی هند شیرەت ب جیرانی ل من کر حەتا من هزرکری کو ئەو دێ بتە میراتگرێ وی. و د حەدیسەکا دی دا یا بوخاری ژ ئەبوو شورەیحی ڤەدگوهێزت هاتیە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سێ جاران سویندا خوار وگۆت: ئەو کەس باوەرێ نائینت.. صەحابیان گۆت: کی ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ئەوێ جیرانێ وی ژ خرابیێن وی ئەمین نەبت.

٣- قەدرگرتنا مێڤانی:

﴿ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ﴾ وئەڤە ژی هندێ دگەهینت کو قەدرگرتنا مێڤانی ژ باوەریا خودانیە، وئێک ژ وان عیبادەتانە یێن مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ دکەت، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ژ پێغەمبەری

-سلاڤ لێ بن- ڤەدگوهێزت هاتیە کو مێڤانداری سێ ڕۆژن، ویا زێدەتر خێرەکە ئەو د گەل وی دکەت.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: هەچیێ باوەری ب خودێ وڕۆژا قیامەتێ هەبت بلا هۆ بکەت.. مەعنا وێ ئەو نینە یێ ڤان کاران نەکەت باوەری نابت، بەلکی ئەو ڕەنگەکێ تەشجیعێیە بۆ مرۆڤی کو وان کاران بکەت، وەکی مرۆڤەک بێژتە کوڕێ خۆ: ئەگەر تو کوڕێ منی فلان تشی بکە.. دا ئەو وە بکەت.

و ژ لایەکێ کی ڤە حەدیس هندێ دگەهینت کو ئەڤ هەر سێ کارێن باش ژ پشکێن باوەریێنە، وباوەری نە بەس ب وان کاران ڤە یا گرێدایە یێن د ناڤبەرا مرۆڤی وخودێ دا هەین، بەلکی ئەو ب وان کاران ژی ڤە یا گرێدایە یێن د ناڤبەرا مرۆڤی وخەلکی ژی دا هەین، وپێتڤیە ئەم ب ڤێ فرەهیێ د باوەریێ بگەهین.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئیسلام وان ئەخلاقان ژ مە دخوازت یێن کو ڤیانێ د ناڤبەرا خەلکی دا بەلاڤ دکەن، وڕێزێن وان پتر موکم دکەت.

٢- و ژ ڤێ حەدیسێ گرنگیا پەیڤێ وخەطەریا وێ بۆ مە ئاشکەرا دبت، ودبت پەیڤەکا ب تنێ ببتە ئەگەرا هندێ خودێ ژ مرۆڤی عێجز ببت، ودلێ خەلکی ژی ژ مرۆڤی بمینت.

٣- وحەدیس هندێ دگەهینت کو خودان باوەرێ دورست ئەوە یێ قەدرێ جیرانێ خۆ بگرت، هەر وەسا قەدرێ مێڤانێ خۆ ژی، وئەڤە ژ وان ئەخلاقێن باشە یێن ئیسلامێ بەرێ مە دایێ.

حەدیسا شازدێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-: أَوْصِنِي، قَالَ: ﴿ لَا تَغْضَبْ ﴾، فَرَدَّدَ مِرَارًا، قَالَ: ﴿ لَا تَغْضَبْ ﴾.

رواه البخاري

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: زەلامەکی گۆتە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: شیرەتەکێ ل من بکە، وی گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە، ووی چەند جارەکان گۆتنا خۆ دوبارە کر، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەر گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ حەدیسێن مەزنە، یێن کو بەرێ مە ددەتە ئێک ژ وان ئەخلاقان یێن خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئینن، چونکی ئەو فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم خۆ ژ وان ئەگەران بدەینە پاش یێن کەربێ ل نک مە پەیدا دکەن، ومە ل هندێ ئاگەهدار دکەت کو خێر هەمی ئەوە مرۆڤ کەربێن خۆ ڤەنەکەن.

د ڤێ حەدیسێ دا هەڤالێ پێغەمبەری یێ نێزیک ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو مرۆڤەکی (و د هندەک ریوایەتان دا هاتیە کو ئەو ئەبوو دەرداء بوو) داخواز ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کو ئەو شیرەتەکا کۆمکەر وکورت ل وی بکەت، دا بشێت ژ بەر بکەت وکاری پێ بکەت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: کەربێن خۆ ڤەنەکە. وسێ

جاران ڤی مرۆڤی داخوازا خۆ دوبارە کر، وهەر سێ جاران پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەر ئەو شیرەت گۆتێ.. تشتێ هندێ دگەهینت کو خۆدویرکرنا مرۆڤی ژ کەربێ وئەگەرێن پەیداکرنا وێ سەری هەر باشیەکێیە.

وکەرب ڤەبوون حالەتەکە دکەفتە بەرانبەر رازیبوونێ، وهندەک کەسێن بسپۆر کەرب ڤەبوونێ ددەنە نیاسین ودبێژن: کەرب ڤەبوون کەلینەکە د دلی دا پەیدا دبت خودانی پال ددەت کو تۆلێ ژ وی کەسی بستینت یێ نەخۆشیەک گەهاندیێ، وئەڤ حالەتە گەلەک جاران بەرێ خودانی ددەتە هندێ کو ئەو کارەکی یان گۆتنەکا نەدورست بکەت، وبەر ب حەرامیێ ڤە بچت، ژ بەر هندێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- شیرەت ل ڤی صەحابیێ خۆ کر، و د رێکا وی ڕا ل مە هەمیان ژی کر کو ئەم خۆ ئەگەرێن کەربێ بدەینە پاش، وئەگەر هات جارەکێ کەربێن ئێک ژ مە ڤەبوون ژی، ئەم بشێینە خۆ وکەربا خۆ داکەین، دا تووشی خرابیێ نەبین.

وهەژیە بێژین: دو ڕەنگێن کەرب ڤەبوونێ هەنە، ئێک یا باشە، وئێک یا خرابە، ومەخسەد ب کەرب ڤەبوونا باش ئەوە یا بۆ خودێ بت، دەمێ مرۆڤ ببینت کارەکێ خودێ پێ نەخۆش یێ دئێتەکرن، وکەس نینە وی مەنعە کەت یان خەلکی ژێ بدەتە پاش، و د حەدیسێن دورست دا هاتیە کو ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەببن دەمێ دبینت بێ ئەمریا خودێ یا دئێتەکرن، ڕۆژا قیامەتێ ئەو دێ ژ وان بت یێن خودێ ددەتە بەر سیبەرا خۆ، بەلێ د ڤان دەمان ژی دا بۆ وی چێ نابت ئەو تشتەکی بکەت یێ خودێ فەرمان پێ نەکری.

وڕەنکێ دووێ یێ کەرب ڤەبوونێ ئەو ڕەنگە یێ نەدورست، کو سەرا تشتێن دنیایێ بت، وچارەسەریا ڤی ڕەنگێ کەربێ ب گەلەک رێکان دبت، وەکی:

١- دوعاکرن ژ خودێ کو ئەو مرۆڤی بپارێزت، وبکەتە ژ وان یێن خۆ ژ بیر نەکەن نە ل دەمێ رازیبوونێ ونە ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ.

٢- مرۆڤ خۆ ژ زکرێ خودێ دویر نەکەت، هەردەم قورئانێ بخوینت، وئستغفاران بکێشت.

٣- بیرا خۆ ل وان ئایەت وحەدیسان بینتەڤە یێن بەرێ وی ژ کەربێ ددەنە پاش، وخێرەکا مەزن بۆ وی کەسی دەسنیشان دکەن یێ ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ بشێتە خۆ.

٤- گۆتنا (ئستعاذێ) ب تایبەتی ل وان دەمێن هەست بکەت کو کەربێن وی دێ ڤەبوون، وئستعاذە ئەوە بێژت: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم).

٥- حالێ خۆ بگوهۆڕت، ئەگەر یێ ژ پیان ڤە بت، بڕوینت، یان خۆ درێژ بکەت، وەکی د حەدیسەکێ دا هاتی.

٦- مرۆڤ خۆ ژ وان ئەگەران بدەتە پاش یێن کەربێن مرۆڤی ڤەدکەت، وەکی کێم نڤستنێ، یان کێم خوارنێ، وگەلەک وەستیانێ.. وهتد.

و د شەریعەتی دا هاتیە ئاشکەراکرن کو گەلەک ژ وان تەصەرروف وکارێن ئەو مرۆڤ دکەت یێن کەربێن وی ڤەبووین، ل سەر وی حسێب دبن، و د دنیایێ وئاخرەتێ ژی دا ئەو سەرا وان دێ ئێتە جزادان، وەکی وی یێ ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ مالێ کەسەکی بتەلێفت، یان ئێکی بکوژت، ئەوی چو عوزر نابت، وهندەک کارێن دی هەنە ل سەر وی حسێب نابن، وەکی وی یێ دەمێ کەربەکا مەزن بۆ چێ دبت وطەلاقێن خۆ بهاڤێت، ئەڤە ل سەر گۆتنا هندەک فقهزانان.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە قەدر وبهایێ صەحابیان بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وکو وان هەردەم پسیارا وان تشتان بۆ خۆ ژ پێغەمبەری دکر یێن مفایێ وان وخێرا دین ودنیایا وان تێدا هەی.

٢- وئـەڤ حەدیسـە هنـدێ دگـەهینت کـو ئەگـەر تشـتەکێ گرنـگ هـەبت، دڤێت مرۆڤ پتر ژ جارەکێ دوبارە بکەت، دا ئەو کەسێ گوهـ لێ دبت مفایی بۆ خۆ ژێ ببینت.

٣- کەرب ڤەبوون ئێک ژ وان حالەتێن خرابـە یـێن پێتڤیـە مـرۆڤ ژ خـۆ بدەتە پاش وخۆ ژێ دویر بکەت، ژ بەر وان ئەنجامێن نەباش یێن د دویڤ دا دئێن.

حەدیسا هەڤدێ

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ -رضي الله عنه-، عَنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾.

رواه مسلم

شەددادێ کوڕێ ئەوسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ قەنجی ل سەر هەر تشتەکی واجب کریە، ڤێجا ئەگەر هەوە کوشتن کر، وێ ب قەنجی بکەن، وئەگەر هەوە ڤەکوشتن کر، وێ ب قەنجی بکەن، وئێک ژ هەوە بلا کێرا خۆ سەقا کەت، وڤەکوشتیێ خۆ رحەت بکەت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ژی وەکی یێن بەری خۆ ئێک ژ قاعیدە وپێپکێن ئیسلامێ یێن سەرەکی بۆ مە بەرچاڤ دکەت، کو ب کارئینانا قەنجیێیە د هەمی تشتان دا، و ژ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو قەنجی و ب کارئینانا وێ د هەمی گۆتن وکریاران دا تشتەکێ واجبە ل سەر هەمی چێکریان.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ ﴾ خودێ (ئیحسان) ل سەر هەمی تشتان (نڤیسیە). ژێ دئێتە زانین کو حوکمێ (ئیحسانێ) ووجووبە، چونکی د قورئان وحەدیسان دا پەیڤا (نڤیسین) بۆ کارێ واجب دئێتە گۆتن، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ ﴾ ووەکی ئاشکەرا حوکمێ ڕۆژێ ووجووبە.

و د قورئانێ ژی دا خودێ (ئیحسان) ل سەر مە واجب کریە، وەکی گۆتی: ﴿ وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ ﴾ (البقرة: ١٩٥) و د ئایەتەکا دی دا دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ ﴾ (النحل: ٩٠).

و(ئیحسان) د زمانێ عەرەبان دا ژێدرێ (أحسن، يحسن)یێیە، ومەبەست پێ گەهاندنا قەنجی ومفایە بۆ خەلکی، دبێژن: (فلان أحسن إلى فلان) یەعنی: فلانی ئەو تشت گەهاندە فلانی یێ قەنجی وباشیا وی تێدا هەی، و (ئیحسانا د کاری دا) ئەوە دەمێ مرۆڤ کارەکی دکەت، وی کاری ب ڕەنگەکێ تمام وپێکهاتی بکەت، ونەهێلت چو کێماسی بکەڤنێ.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ڕادگەهینت، کو خودێ قەنجی د هەمی تشتان دا نڤیسیە، ومەخسەد ب هەمی تشتان ل ڤێرێ ئەوگۆتن وکریارن یێن مرۆڤێ (موکەللەف) پێ ڕادبت، دەمێ مرۆڤ گۆتنەکێ یان کریارەکا باش دکەت دڤێت ئحسانێ تێدا ب کار بینت، یەعنی: ئەو وی ب تمامی بکەت، وەکی مە گۆتی، ودەمێ ئەو خۆ ژ گۆتن وکریارەکا حەرام ددەت باش، دڤێت ئحسانێ تێدا بکەت، یەعنی: ب تمامی خۆ ژێ بدەتە پاش، ودەمێ ڕابەری قەدەرا خودێ دبت دڤێت ئحسانێ بکەت، کو صەبرێ ل سەر بکەت، ودەمێ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت، دڤێت ئحسانێ د گەل وان ب کار بینت، یەعنی: حەقێ وان یێ خودێ دایێ، ژ سەر خۆ ڕاکەت، و ب دورستی ب واجبێ خۆڕابت.. وهۆسا، پێتڤیە ل سەر وی ئەو د هەمی گۆتن وکریاران دا قەنجی وئیحسانێ ب کار بینت.

وپشتی بنەجهکرنا ڤی قاعیدەیێ گشتی، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دو نموونە ل سەر قەنجیێ بۆ مە ئینان، ب دو کارێن وەسا یێن چو هزرا قەنجیێ تێدا نائێتە کرن، چونکی ئەو هەردو کاران کلۆڤانکا بێ رەحمی ودلڕەقییێیە، کو (کوشتن) و (ڤەکوشتنە).

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ ﴾ ومەخسەد ب کوشتنێ ل ڤێرێ، کوشتنا وێ نەفسێیە یا خودێ کوشتنا وێ حەلال کری، وەکی وی کەسی یێ مرۆڤەکی بێ حەق بکوژت، ڤێجا حوکم ب کوشتنا وی ژی بێتەدان.. دەمێ ئەو قاتل دئێتە کوشتن، پێغەمەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: قەنجیێ د کوشتنا وی دا بکەن!

یەعنی: چ؟

یەعنی: وی ب عەزاب نەکوژن، وپشتی هوین وی دکوژن یاریان بۆ خۆ ب کەلەخێ وی نەکەن، وێ رِێکێ د کوشتنا وی دا ب کاربینن یا رحا وی زوی پێ دەرکەڤت، وبێی ئەو بێتە عەزابدان، وەکی سۆتنێ، یان خندقاندنێ، یان ژێڤەکرنا ئەندامێن لەشێ وی ب ساخی.. وهتد.

نموونەیێ دووی: ڤەکوشتنا حەیوانەتی ﴿ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾ یەعنی: دەمێ ئێک ژ هەوە حەیوانەکی ڤەکوژت، بلا د کریارا ڤەکوشتنێ دا قەنجیێ ب کار بینت، وقەنجیا د ڤەکوشتنێ دا ئەوە ئەو وان شەرتان ب کار بینت یێن شریعەت پێ هاتی، وەکی:

١- دڤێت ئەو ئامیرەتێ ئەو ب ڤەکوشتنێ ب کار دئینت یێ خۆش وسەڤاکری بت؛ دا حەیوان نەخۆشیەکا زێدەتر نەبینت، وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی: ﴿ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ ﴾.

٢- وبلا ئەو ل پێش چاڤێن حەیوانی کێرا خۆ نەهوسیت، ئیمامێ طەبەرانی ژ عەبدللاهێ کورِێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، دبێژت: جارەکێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د بەر مرۆڤەکی رِا بۆری، وی پەزەک ل عەردی رِازاندبوو، وکێرا خۆ دهوسی؛ دا سەرژێکەت، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: بۆچی بەری هنگی تە وە نەدکر، ما تە دڤێت چەند جاران وێ ڤەکوژی؟

٣- بلا وان ڕەهێن کو دڤێت بێنە بڕین، ئەو ب ئێک جار ببڕت، نە کو ئێک ئێکە.

٤- چێ نابت ئەوتشتەکی ژ لەشێ حەیوانی ببڕت، بەری ڤەکوشتنێ؛ چونکی ڤێ تەعزیبا وێ د ڤێ چەندێ دا هەیە.

و ژ ڤێ چەندێ دئێتە زانین کو حەتا حەیوانی دڤێت مرۆڤ رەحمێ پێ ببەت، د حەدیسەکێ دا یا ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت، هاتیە: ﴿ وَالشَّاةُ إِنْ رَحِمْتَهَا رَحِمَكَ الله ﴾ یەعنی: ئەگەر تو رەحمێ ب بزنێ ببەی، خودێ ژی دێ رەحمێ ب تە بەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو قەنجی د هەمی گۆتن وکریاران دا کارەکێ واجبە.

٢- هەر وەسا ئەو هندێ دگەهینت کو کوشتنا مرۆڤان ب عەزاب، ویاریکرنا ب کەلەخێ کوشتی کارەکێ حەرامە.

٣- وحەدیس هندێ ژی دگەهینت کو رەحم برنا ب حەیوانی، خۆ د دەمێ ڤەکوشتنا وی ژی دا کارەکێ واجبە، وئیسلامێ بەرێ مە یێ دایێ.

حەدیسا هەژدێ

عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بنِ جُنادَةَ، وَأبي عبدِ الرحمنِ مُعاذِ بنِ جَبَلٍ -رضي الله عنهما-، عَنْ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: ﴿ اتَّقِ اللهِ حَيْثُمَا كُنْتَ ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الحَسَنَةَ تَمْحُهَا ، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئەبوو ذەررى وموعاذێ كوڕێ جەبەلى -خودێ ژێ رازى بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژن: پێغەمبەرى -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەر جهەكێ تو لێ بى تەقوایا خودێ بكە، و د دویڤ گونەهێ دا خێرێ بكە ئەو دێ وێ ژێ بەت، و ب رەوشتەكێ باش تێكەلیا خەلكى بكە.

ترمذى ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو شیرەتێ ب سێ تشتێن گرنگ ل مە دكەت:

یێ ئێكێ: تەقوایا خودێیە، كو بناخەیێ هەر قەنجى وباشیەكێیە، وئەو شیرەتە یا خودێ ل مە ویێن بەرى مە ژى كرى، وەكى د ئایەتەكا پیرۆز دا هاتى: ﴿ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ ٱتَّقُوا ٱللَّهَ ﴾ (النساء: ١٣١) یەعنى: مە شیرەت ل وان یێن بەرى هەوە كیتاب بۆ هاتى كرییە، وهەوە ژى كو تەقوایا خودێ بكەن. وپێغەمبەرى ژى -سلاڤ لێ بن- هەر جار ل دەسپێكا خوتبێن خۆ بیرا صەحابیێن خۆ ل تەقوایێ دئینا ڤە، وشیرەت پێ ل وان دكر.

یێ دووێ: مرۆڤ وی تشتی بکەت یێ گونەهـ پێ دئێنە ژێبـرن، کـو کرنـا باشیێیە پشتی هەر گونەهەکێ.

یێ سیێ: کـو ئـەم رەوشـت وئەخلاقـەکێ بـاش ل نـک خـۆ پەیـدا بکـەین، وتێکەلیا مە د گەل خەلکی یا تازە بت.

وتـەقـوا، کو شیـرەتا پێغەمبەی -سلاڤ لـێ بـن- یـا ئێکێیـە، مـەعنا وێ د زمـانی دا پەرژانـە، یـەعنی: مـرۆڤ پەردەیـەکی بێختـە د ناڤبـەرا خـۆ ووی تشتی دا یێ ئەو ژێ دترست، ووی پێ نەخۆش بت، وتەقوا د زاراڤێ شەرعی دا ئەوە: عەبد پەرژانەکی بێختە ناڤبەرا خۆ ووی تشـتی یـێ ئـەو ژێ دترست ژ غەزەب وعەزابا خودایێ خۆ، کو وی کاری بکەت یێ خودێ فەرمان ب کرنا وی لـێ کری، وخۆ ژ وی کاری ژی بدەتە پاش یێ خودێ ئەو ژێ دایـە پـاش. و ژ ئـەڤا بـۆری دئێتـە زانـین کـو کرنـا کـارێن واجب، وخۆدویرکرنـا ژ کـارێن حەرام ژ تەقواییێیـە، وتمامیـا تـەقواییێ ب هندێیـە مـرۆڤ کـارێن سوننەت ژی بکەت، وخۆ ژ کارێن مەکروەھ بدەتە پاش.

وتەقواییێ گەلەک بەرهەمێن باش پێڤە دئـێن، ژ وان: تـەقوا ڤیانـا خـودێ ب دەست خودانی ڤـە دئینـت ﴿ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴾ (آل عمـران: ٧٦)، ئـەو کەسێ ب تەقوا بت خودێ کارێ وی ب ساناهی دئێخت ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا ۝٤ ﴾ (الطـلاق: ٧٦)، وئەوێ ب تەقوا بت ل ئاخرەتێ ژی جهـێ وی بەحەشـتە ﴿ تِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَن كَانَ تَقِيًّا ۝٦٣ ﴾ (مـریم: ٦٣). ودەمێ پێغەمبەر -سلاڤ لـێ بـن- دبێژت: هـەچی جهـێ تـو لـێ بـی تـەقوایا خودێ بکە، مەخسەد پتر پێ ئەوە دەمێ تو یێ ب تنێ بی وکەس تـە نـەبینت ژی، تو بیرا خۆ ل هندێ بینەڤە کو خـودێ یـێ تـە دبینـت، وئـەو یـێ نێزیکـی تەیە، ودێ حسێبێ د گەل تە کەت، وکەس ژ وی مرۆڤی بێ عەقلتر نینـە یـێ کارێ خۆیێچاک نیشا خەلکی ددەت، وئەو چو مفایی وچو زیانێ ناگەهیننـە وی، وکـارێ خـۆ یـێ خراب نیشـا خـودێ ددەت، وئـەوە یـێ کـو دێ حسـێبەکا هویر د گەل وی کەت.

ئەبوو دەرداء دبێژت: ئێک ژ هەوە بلا خۆ ژ هندێ بپارێزت کو دلێن خودان باوەران لەعنەتان ل وی بکەن بێی ئەو پێ بحەسیێت، گاڤا دمینتە ب تنێ بێ ئەمریا خودێ بکەت، ڤێجا خودێ نەڤیانا وی بهاڤێتە دلێن خودان باوەران.

وئیمامێ شافعی -خودێ ژێ رازی- بت دبێژت: سێ تشت هەنە گەلەک دکێمن: مەردینی دەمێ مرۆڤی کێم هەبت، وتەقوا دەمێ مرۆڤ یێ ب تنێ بت، وگۆتنا حەقیێ ل نک وی مرۆڤ ژێ بترست ویێ ژێ ب هیڤی بت.

وچونکی مرۆڤ یێ (مەعصووم) نینە، ودبت هندەک جاران سست ببت، وبەر ب گونەهێ ڤە بچت، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەرێ وی دا ئێک ژ وان کاران یێن بنە ئەگەرا ژێبرنا گونەهان، وگۆت: ئەگەر جارەکێ تە گونەهەک کر، ئێکسەر د دویڤ دا خێرەکێ بکە؛ دا ئەو وێ گونەهێ ژێ ببەت.. وخودایێ مەزن ژی د ئایەتەکێ ئاشکەرا دکەت کو خێر گونەهان ژێ دبەن، وەکی گۆتی: ﴿ إِنَّ ٱلۡحَسَنَٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ﴾ (هود: ١١٤)، ودڤێت ژ بیر نەکەین کو (تەوبە) ب خۆ ژی ئێک ژ مەزنترین خێرانە، لەو هندەک زانا دبێژن: مەخسەد ب خێرێ ل ڤێرێ تۆبەیە ب رِەنگەکێ تایبەت، چونکی تۆبە باشترین کارە گونەهێ ژێ دبەت. وهندەک زانا -وەکی عەطائی- دبێژن: کارێن باش ب تنێ گونەهێن بچویک ژێ دبەن، بەلێ گونەهێن مەزن هەوجەیی ب تۆبەیەکا تایبەت هەیە.

و د شیرەتا خۆ یا سیێ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ مە ددەتە ئەخلاقێ باش ب تایبەتی دەمێ ئەم سەرەدەریێ د گەل خەلکی دکەین، وپێغەمبەر سلاڤ لێ بن د هندەک حەدیسێن خۆ یێن دی دا رِادگەهینت کو مرۆڤێ ژ هەمیان پتر باوەریەکا تمام هەی، ئەوە یێ ئەخلاقەکێ باشتر ل نک هەبت، هەر وەسا ئاشکەرا دکەت کو تشتێ ژ هەمیان پتر خودانی دبەتە بەحەشتێ تەقوا وئەخلاقێ باشە.

و ژ ئیمام ئەحمەدی دئێتە ڤەگوهاستن کو ئەخلاقێ باش ئەوە: دەمێ مرۆڤ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت کەربێن خۆ ڤەنەکەت، وکینا وان نەکەتە دلێ خۆ.. یەعنی: ب دلەکێ صافی، وڕویەکێ ڤەکری، سەرەدەریێ د گەل وان بکەت، هاریکاریا وان د باشیێ دا بکەت، ونەخۆشیێ نەگەهینتە وان.

وتشتێ بەرچاڤ د حەدیسێ دا ئەوە پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دەمێ بەحسێ ئەخلاقێ باش دکەت دبێژت: ﴿ وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ﴾ ووەکی هوین دبینن ئەو دبێژت: ﴿ النَّاسَ ﴾ ونا بێژت: ﴿ المؤمنين ﴾ یان ﴿ المسلمين ﴾ تشتێ هندێ دگەهینت کو پێتڤیە مرۆڤ خودان ئەخلاقەکێ باش بت د گەل هەمی مرۆڤان.

وحەتا مرۆڤ ببتە خودان ئەخلاقەکێ باش دڤێت چاڤ ل پێغەمبەری بکەت د ئەخلاقێ وی دا؛ چونکی ئەخلاقێ وی مەزنترین وباشترین ئەخلاق بوو، وەکی خودێ دبێژتێ: ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝ ﴾ (القلم: ٤)، هەر وەسا دڤێت ئەو هەڤالینیا وان مرۆڤان ژی بکەت یێن ئەخلاقەکێ باش هەی؛ چونکی هەڤال چاڤ ل هەڤالی دکەت.

مفایێن حەدیسێ:

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ حەدیسێ دا شیرەتێ ب سێ تشتان ل مە دکەت:

١- کو ئەم تەقوایا خودێ بکەین، ل هەمی جهان، چ خەلک مە ببینن یان نە.

٢- کو ئەم د دویڤ هەر گونەهەکێ دا تۆبە بکەین، وقەستا کارێن چاک بکەین.

٣- کو ئەخلاقێ مە د گەل خەلکی هەمیێ ئەخلاقەکێ باش بت.

حەدیسا نۆزدێ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنه-، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ الله -صلى الله عليه وسلم- يَوْمًا فَقَالَ: ﴿ يَا غُلاَمُ، إِنِّى أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ الله يَحْفَظْكَ، احْفَظِ الله تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ الله، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بالله، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاَّ بِشَىْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَىْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ ﴾. رواه الترمذي، وقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

وفي رواية غير الترمذي: ﴿ احْفَظِ الله تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِي الرَّخَاءِ، يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَأَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾.

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ڕۆژەکێ ئەز ل پشت پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بووم، وی گۆت: خۆرتۆ! ئەز دێ هندەک گۆتنان نیشا تە دەم، تو خودێ بپارێزە ئەو ژی دێ تە پارێزت، خودێ بپارێزە دێ وی ل بەرا خۆ بینی، ئەگەر تە پسیارەک هەبت پسیارا خۆ ژ خودێ بکە، وئەگەر تە داخوازا هاریکاریێ کر وێ ژ خودێ بخوازە، وتو بزانە ئەگەر ئوممەت کۆم ببت دا ب تشتەکی مفایی بگەهینتە تە ئەو ب تشتەکی مفایی ناگەهینتە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ بۆ تە نڤیسی، وئەگەر ئەو کۆم ببت دا زیانەکێ بگەهینتە تە ئەو نەشێن زیانێ ب تشتەکی بگەهینتە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ ل سەر تە نڤیسی،

قەلـەم هاتنـە ڕاکـرن وکاغـەز هشـک بـوون. ترمـذی ڤـەدگوهێزت، ودبێـژت: حەدیسـەکا دورسـتە، و د ریوایەتـەکا دی دا نـە ل نـک ترمـذی هاتیـە: خـودێ بپارێزە دێ وی ل بەرا خۆ بینی، ل بەرفرەهیێ خودێ بنیاسە ل تەنگاڤیێ ئـەو دێ تە نیاست، وتو بزانە کو ئـەو تشـتێ نەگەهشـتیە تـە نـەدبوو بگەهتـە تـە، وئـەوێ گەهشـتیە تـە نـەدبوو نەگەهتـە تـە، وتـو بزانـە کـو سـەرکەفتن د گـەل بێنفرەهیێیە، وفرەهی د گەل تەنگاڤیێیە، و د گەل نەخۆشیێ خۆشی هەیە.

ئەڤـە ئێـک ژ وان حەدیسـێن مەزنـە یـێن پێپکـێن سـەرەکی یـێن دینـی، وشیرەتێن مەزن د ناڤ خۆ دا هل دگرت، وئەگەر مرۆڤ هزارا خۆ تێدا بکـەت دێ بینت هژمارەکا دەرسێن گرنگ تێدا هەنە، ژ وان:

خودێ بپارێزە، ئەو دێ تە پارێزت:

وپاراستنا مرۆڤی بۆ خودێ ب هندێ دبت کو مرۆڤ دینـێ وی بپـارێزت، ئەمر ونەهیێن وی ب جهـ بینـت، وپـێ ل توخـویبێن وی نـەدانت، ئـەو کەسـێ ڤـێ چەنـدێ بکـەت، خـودێ دێ وی پـارێزت، وەکـی د ئایەتـەکێ دا خـودایێ مـــەزن دبێـــژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ۝٧ ﴾ (محمد: ٧) گەلی خودان باوەران، ئەگەر هوین خودێ ب سـەربێخن، ئـەو ژی دێ هەوە ب سەرئێخت، ودێ پیێن هەوە موکم کەت.

خودێ بپارێزە، ئەو دێ د گەل تە بت:

وئەو کەسێ دینێ خودێ بپارێزت، وپـێ ل توخـویبێن وی نـەدانت، خـودێ قەنجیـەکا دی ژی د گـەل وی دکـەت، ئـەو ژی ئەڤەیـە: خـودێ هـەر دەم دێ د گەل وی بت، وئەوێ خودێ د گەل وی بت، تەوفیق وسەرکەفتن وپاراسـتن دێ بـارا وی بـت، وئـەوێ خـودێ د گـەل وی بـت چـو جـاران خـەم وخـەریبی وبـێ خودانی بارا وی نابت. هەر وەسا ئەو کەسێ شعوور بکەت کـو خـودێ هـەردەم یـێ د گـەل وی شـەرما وی ژ خـودێ دێ وی ژ هنـدێ دەتـە پـاش کـو ئـەو بـێ ئەمریا خودێ بکەت.

دوعا وپسیار ژ خودێ ب تنێیه:

وئەڤه ئێک ژ بنگەهێن سەرەکییه د عەقیدا ئیسلامی دا، دوعا کاکلکا عیبادەتییه، وعیبادەت بۆ خودێ ب تنێ ب ئێتەکرن، وهەر پێغەمبەرەکێ هاتی بەری هەر تشتەکی داخواز ژ مللەتێ خۆ کریه ئەو عیبادەتێ خودێ ب تنێ بکەن، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ ۝ ﴾ (الأحقاف: ٥) کەس ژ وی سەرداچووی ورێبەرزەتر نینە یێ ژ بلی خودێ دوعایێ ژ ئێکێ دی بکەت، ئەو ئێکێ قەت وقەت د بەرسڤا وی نەئێت حەتا ڕۆژا قیامەتێ، وئەو ژ گازیا وی یێ غافل وبێ ئاگەھە.. ئەڤە د وان تشتان دا یێن مرۆڤ نەشێن بکەن، وخواستنا وان تشتان ژ مرۆڤان یێن ئەو دشێن بکەن، گەلەک زانا ل وێ باوەرێنە کو ئەو ژی یا مەکرووهە، و ژ هندەک صەحابیان هاتیە ڤەگوهاستن کو وان بەیعە دابوو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کو ئەو خواستنا چو تشتان ژ کەسێ نەکەن، لەو ئێک ژ وان دەمێ شفکا وی، یان هەڤساری دەوارا وی دکەت، وی داخواز ژ کەسێ نەدکر بێت وی بدەتەڤێ!

وخواستنا هاریکاریێ ژی:

ژ خودێ ب تنێ دئێتەکرن، وتشتەکێ ئاشکەرایە کو ئەم د هەمی نڤێژێن خۆ دا، د سوورەتا (الفاتحة) دا دبێژین: ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝ ﴾ (الفاتحة: ٥) وئەڤە ئعترافەکە ژ مە کو ئەم عیبادەتێ خودێ ب تنێ دکەین، وداخوازا هاریکاریێ ژ وی ب تنێ دکەین.

باوەریا ب قەدەرا خودێ:

و د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر سلاڤ لێ بن بەرێ مە ددەتە باوەری ئینانا ب قەدەرا خودێ ژی، دەمێ مە ل هندێ هشیار دکەت کو ئەگەر خەلک هەمی بێن نەشێن وی تشتی بگوهۆڕن یێ قەلەمێ قودرەتێ پێ هاتیە گێڕان، وپێتڤیە مرۆڤی باوەریەکا باوەری هەبت کو هەر تشتەکێ بێتە سەری یێ

خۆش بت یان یێ نەخۆش بت، علمێ خودێ پێ هەبوویە بەری چێ ببت، وقەدەرا وی ژی پێ گەڕیایە بەری ببت، بەلێ دڤێت کەسەک ب ڕەنگەکێ سلبی د قەدەرێ نەگەهت، ودەستان بەرنەدەت، وهەر واقعەکێ هەبت پێ رازی ببت ب هێجەتا هندێ کو مانێ قەدەرا خودێ ب ڤی تشتی هەیە، ڤێجا هەما دڤێت ئەو یێ رازی بت.. نە! دەمێ صەحابیەکی گۆتیە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: ما دەم کارێ ئەم دکەین بەری هنگی هاتیە نڤیسین، ما کار بۆچیە؟ وی گۆت: نە.. کاری بکەن، چونکی بەرێ هەر ئێکی دێ بۆ وی کاری ئێتەدان یێ ئەو ئەو هاتیە چێکرن.

ئەگەر تە بڤێت خودێ د هەوارا تە بێت:

و ژ وان دەرس وحکمەتێن مەزن یێن ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن، ئەڤەیە: ئەگەر تە بڤێت خودێ د تەنگاڤیێ دا د هەوارا تەبێت، وئەو تە ژ نەخۆشیێ ڕزگار بکەت، ل بەرفرەهیێ وی بنیاسە، دەمێ تو یێ ساخلەم، یێ دەولەمەند، د بەرفرەهی وتەناهیێ دا دژی، هێز وشیان تە هەی، تو خۆ ژ وی بێ منەت نەکە، هەوجەییا خۆ بۆ وی ئاشکەرا بکە، و د ئەمرێ وی دا بە، وی بنیاسە، دا ل وی دەمێ تو هەوجەیی وی دبی، ئەو تە ژ بیر نەکەت، و د هەوارا تە بێت.

ئەبوو هورەیرە دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ اللهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالكَرْبِ، فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ ﴾ یەعنی: هەچیێ پێ خۆش بت ل دەمێ تەنگاڤیێ خودێ د بەرسڤا وی بێت، بلا ل بەرفرەهیێ گەلەک دوعایان بکەت. وەکی ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت.

د گەل نەخۆشیێ خۆشیە:

دەمێ تەنگاڤی ونەخۆشی ب سەر مرۆڤی دا دئێن، دڤێت ئەو قەت بێ هیڤی نەبت، وصەبرا خۆ ژ دەست نەدەت، د دەنیایێ دا مرۆڤ د هەمی حالەتان ڕا دبۆرت، ودبت گەلەک ڕەنگێن نەخۆشیێ ب سەر وی دا بێن،

ڤێجا دەمێ نەخۆشیەک دگەهتێ، یان تەنگاڤیەک ب سەر دا دئێت، دڤێت وی باوەری هەبت کو ژ بەر حکمەتەکێ خودێ ئەڤ چەندە یا ئینایە ڕێکا وی، لەو دڤێت ئەو صەبرێ بکێشت، وحەمدا خودێ بکەت، و ل بیرا خۆ بینت، کو پشتی هەر نەخۆشیەکێ خۆشیەک هەیە، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت کو نەخۆشی هەر یا بەردەوام بت، هەر دەمەک دێ ئێت ئەو نامینت، ڤێجا ئەگەر تە بڤێت دەست ڤالا ژ وێ نەخۆشیێ دەرنەکەڤی، صەبرێ بکێشە، وبۆ خۆ ب خێر حسێب بکە، وهەوارێن خۆ بگەهینە خودێ کو ئەو وێ نەخۆشیێ ژ سەر تە لابدەت، وکاری بۆ ڕاکرنا وێ نەخۆشیێ بکە ئەگەر ئەو چەندە د شیانا تە دا بت.

مفایێن حەدیسێ:

هژمارەکا دەرسێن گرنگ ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن، وەکی:

١- دڤێت هەر ژ بچویکاتی ئەم عەقیدە وبیر وباوەرێن دورست نیشا زارۆکان بدەین، ووان فێری وی تشتی بکەین یێ ئەو مفایی بۆ خۆ ژێ ببینن د ژیانا خۆ دا.

٢- سەیدا دڤێت هەمی دەمان ئستغلال بکەت وتشتێ ب مفا بۆ شاگرەدیێ خۆ بێژت، ئەڤە هندەک شیرەت بوون پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ل زارۆکەکی کرین دەمێ ئەو دسویار و ژ جهەکی دچوونە جهەکێ دی.

٣- ئەگەر ئەم ژ زارۆکینی بچویکی تێ بگەهینین کو مفا وزیان، خۆشی ونەخۆشی د دەستێ خودێ ب تنێ دانە، ودڤێت مرۆڤ هەوارێن خۆ بەس بگەهینتە وی، و ژ وی ب تنێ یێ ب هیڤی بت، دەمێ ئەو مەزن دبت، ئەو دێ بتە مرۆڤەکێ زیرەک، یێ ژ خودێ ب تنێ دترست.

٤- پاراستنا دینێ خودێ، و ب جهێنانا شریعەتێ وی، باشترین ڕێکە کو خودێ مرۆڤی ب سەربێخت، وسەرفەرازیێ بینتە ڕێکا وی ل دنیایێ وئاخرەتێ.

حەدیسا بیستێ

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ البدري -رضي الله عنه- قال: قال رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو مەسعوودێ بەدری، عوقبەیێ کوڕێ عەمرێ ئەنصاری -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: تشتێ مرۆڤ گەهشتینێ ژ گۆتنا پێغەمبەرینیا ئێکێ: ئەگەر تو شەرم نەکەی هەچیا تە دڤێت بکە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

شەرم چەقەکە ژ چەقێن باوەریێ -وەکی د حەدیسێن دورست دا هاتی-، و ژ بلی خێرێ وباشیێ تشتەکێ دی ب شەرمێ ڤە نائێت، وئێک ژ وان سالۆخەتان یێن پێغەمبەرێ مە -سلاڤ لێ بن- پێ دهاتە نیاسین -وەکی صەحابیێن وی دبێژن- شەرم بوو، وشەرمە مرۆڤ ژ گەلەک خرابی وکێماسیان دده‌ته پاش، وگرنگیا شەرمێ ژ ڤێ چەندێ دئێت.. وئەڤەیە ئەگەر د پشت هندێ ڕا کو پێغەمبەر هەمی شیرەتێ ب شەرمێ ل ئوممەتێن خۆ بکەن، حەتا وێ دەرەجێ کو ئەڤ ئاخفتنە مرۆڤ ژ وان وەربگرن، وەک میراتەکێ پیرۆز و د ناڤبەرا خۆ دا ڤەگێڕن، جیلەک ل دویڤ جیلەکی، حەتا وە لێ بێت ئەو ببتە ئەو گۆتن یا ل سەر هەمی ئەزمانان دگەڕیێت، حەتا ئەو گەهشتیە ئوممەتا دویماهیێ ژی کو ئوممەتا ئیسلامێیە.

و د ڤێ گۆتنا خۆ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو شەرمە خودانێ خۆ ژ کارێن کێم وبێخێر دپارێزت، لەو گۆت: ئەگەر مرۆڤ ئەو بت یێ پەردەیێ شەرمێ لادای، هەر تشتەکێ هەبت ئەو دێ کەت، بێی هزرەکێ بۆ ئێکی بکەت، نە وەکی وی کەسی یێ ژ خودێ یان بەنیان شەرم دکەت، دەمێ ئەو کارەکی بکەت، بەری هنگی دێ هزرا خۆ تێدا کەت، ئەگەر ئەو کار یێ ب شەرم بت، ئەو دێ خۆ ژێ دەتە پاش ووی ناکەت.

ودو ڕەنگێن شەرمێ هەنە: شەرمەک ئەو یا ب ڕەنگەکێ فطری خودێ دایە مرۆڤی، وئەڤە ل نک هەمی مرۆڤان هەیە، و ب تنێ خێر پێڤە دئێت، وڕەنگەکێ (موکتەسەب) هەیە، وئەڤە ئەوە یا مرۆڤ ب دەست خۆ دئێخت، وئەڤەیە یا دبتە پشکەک ژ باوەریێ، ومرۆڤ پێ خودان خێر دبت، چونکی ئەو مرۆڤی ژ کارێن خراب ددەتە پاش.

وڕەنگەکێ شەرمێ هەیە یێ دورست نینە، چونکی ئەو وەکی ئێشێیە، یان هەما ئێش ب خۆیە، وەکی کو مرۆڤەکی شەرمەکا زێدەی حەددی ل نک هەبت، کو وی ژ هندێ بدەتە پاش ئەو ب حەقێ خودێ ڕابت، یان واجبێ خۆ د دەر حەقا مرۆڤان دا ب جهـ بینت، یان پسیارا دینێ خۆ نەکەت، یان تەخسیریێ د ژینا خۆ دا بکەت.. ئەڤ شەرمە یا باش نینە، چونکی ئەو لاوازی وسستیە.

مفایێن حەدیسێ:

١- شەرم چەقەکە ژ چەقێن باوەریێ، لەو پێتڤیە ئەو ل نک مرۆڤێ خودان باوەر هەبت.

٢- شەرمێ خێر وباشی پێڤە دئێت، وهەچیێ باوەریا وی پتر بت شەرما وی دێ یا مەزنتر بت.

٣- ئەو شەرما دبتە ئاستەنگ د ناڤبەرا مرۆڤی و ب جهێینانا واجباتێن خۆ یێن شەرعی شەرمەکا باش نینە، ونە یا دورستە.

٤- پێتڤیه هەر ئێک ژ مە ژ لایێ خۆ ڤە شەرمێ د ناڤ خەلکی دا بەلاڤ بکەت، وبەرێ خەلکی بدەتە شەرمینیێ.

٥- ژ مفایێن شەرمێ ئەو مرۆڤی ژ کارێن بێخێر ددەتە پاش.

٦- یێ شەرم ل نک نەبت، دێ یێ ڕوی قائیم بت، وئەوێ ڕوی قائیم بت دێ شانازیێ ب گونەهێ کەت، وکەسێ هۆسا بت خودێ گونەهێ بۆ وی ژێ نابەت.

حەدیسا بیست وئێکێ

عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ الله الثَّقَفِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله قُلْ لِي فِي الإِسْلاَمِ قَوْلاً لاَ أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ، قال: ﴿ قُلْ آمَنْتُ بِالله ثم اسْتَقِمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ سوفیانێ کوڕێ عەبدللاهێ ثەقەفی -خودێ ژێ رازی بت- دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: من گۆتە پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن-: گۆتنەکێ د ئیسلامێ دا بێژە من، ژ بلی تە ئەز پسیارا وێ ژ کەسێ دی نەکەم، وی گۆت: بێژە من باوەری ب خودێ ئینا، پاشی خۆ ڕاست بکە.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤە ئێک ژ وان حەدیسێن مەزنە یێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پێپک وقاعیدەیێن دینی تێدا کۆمکرین، و ژ پسیارا صەحابی ئاشکەرا دبت کو بەرسڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک دێ یا گرنگ بت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، گۆتنەکا وەسا بۆ من بێژە، پشتی تە ئەز هەوجەی کەسێ دی نەبم ڤێ پسیارێ ژێ بکەم! ڤێجا هوین هزر دکەن بەرسڤ دێ یا چاوا بت؟!

د بەرسڤێ دا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- باوەری د گەل ئستیقامێ کۆمکر، گۆتێ: بلا تە باوەری ب خودێ هەبت، وڤێ باوەریا خۆ ب دەڤی ژی ڕاگەهینە، وبێژە، پاشی د گەل ڤێ ئعترافا ب باوەریێ تو خۆ ل سەر باوەریێ ڕاگرە، ویێ ڕاست بە.. وئەڤ بەرسڤە یا وەرگرتیە ژ گۆتنا خودێ: ﴿ إِنَّ

ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُواْ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحْزَنُواْ وَأَبْشِرُواْ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِي ٱلْءَاخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِيٓ أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣٢﴾﴾ (فصلت: ٣٠-٣٢) و ژ ئیمامێ عومەر دئێتە ڤەگوهاستن کو وی ئەڤ ئایەتە ل سەر مینبەرێ خواند: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُواْ ﴾ گۆت: یەعنی وان وەکی ڕویڤی نەکر! مەعنا: ل سەر گۆتنا خۆ ڕاست مان، ودەست نەدا فەند وفێلان.

ڤێجا ئستیقامە چیە؟

ئستیقامە ئەوە پشتی بەرێ مرۆڤی بۆ ڕێکا ڕاست دئێتەدان، مرۆڤ وێ ڕێکێ بگرت وبەرنەدەت، نە خۆ ب ڤی لایی دا خوار بکەت نە ب لایێ دی دا، وخۆڕاستکرن ل سەر ڕێکا خودێ ئەوە مرۆڤ بەردەوامیێ ل سەر طاعەتێ وی یێ ئاشکەرا وڤەشارتی بکەت، وخۆ ژ وان کاران بدەتە پاش یێن خودێ ئەو ژێ دایە پاش.. وئەڤە هەر ئەو شیرەتە یا خودێ ب خۆ ژی ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ودویکەفتیێن وی کری دەمێ گۆتی: ﴿ فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ﴾ (هود: ١١٢) ئەی موحەممەد، تو وهەچیێ د گەل تە توبە کربت وەسا خۆ ڕاست بکەن وەکی فەرمان پێ ل هەوە هاتیەکرن.

ومفایێن ئستیقامێ گەلەکن، هندەک ژ وان ئەون یێن د ئایەتا بۆری دا هاتین، دەمێ خودایێ مەزن گۆتی: ئەوێن باوەری ب خودایێ خۆ ئینای وئستیقامە ل سەر باوەریێ کری، ل دەمێ مرنێ ملیاکەت ب سەر وان دا ئێنە خوارێ، ومزگینیێ ددەنە وان کو هوین نەترست ژ وی تشتێ ل بەرا هەوە هەی، و ب خەم نەکەڤن ل سەر وی تشتێ هەوە ل پاش خۆ هێلای، خودێیە خەلیفێ هەوە ل سەر عەیالێ هەوە، وئەوە یێ کو دێ بەرێ هەوە دەتە وان بەحەشتێن خۆش یێن هەمی نعمەت تێدا هەین.

ئەڤە ل ئاخرەتێ، و ل دنیایێ.. خودێ دبێژت: ﴿ وَأَلَّوِ ٱسْتَقَٰمُواْ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾﴾ (الجن: ١٦) ئەگەر وان ئستیقامە ل سەر ڕێکا

ڕاست کربا، ئەم بارانەکا ب مفا دا بۆ وان بارینین، ورزقەکێ بۆش وبەرفرەهـ دا دینێ. مەعنا: ل دنیایێ و ل ئاخرەتێ ئستیقامە مفایی دگەهینتە خودانێ خۆ.

وئەگەر چ پێگیریا تمام ب ئستیقامێ وەکی فەرمان پێ ل مە هاتیەکرن کارەکێ ب ساناهی نینە، ودبت گەلەک یا ب زەحمەت بت مرۆڤەک بشێت وێ ب تمامی ب جهـ بینت، بەلێ خودێ ڕێکەکا دی بۆ مە دانا کو وێ تەخسیرێ ڤەگرت، وێ کێماسیێ تژی بکەت، ئەو ژی ڕێکا (ئستغفارێ)یە، کو مرۆڤ هەردەم ئعترافێ بۆ خودایێ خۆ ب کێماسیا خۆ بکەت، وداخوازا لێبۆرینێ ژێ بکەت، خودایێ مەزن دئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ فَٱسْتَقِيمُوٓاْ إِلَيْهِ وَٱسْتَغْفِرُوهُ﴾ (فصلت: ٦) وهەر وەکی ئەڤە ئیشارەتەکە بۆ هندێ کو تەخسیریا هەوە د ئستیقامێ دا هەر دێ هەبت، لەو هوین ئستغفارێ بکێشن وداخوازا لێبۆرینێ ژ وی بکەن، دا ئەو ل هەوە نەگرت.

وئستیقامە بەری هەر تشتەکی ب دلی دبت، چونکی دل مەلکێ لەشییە، چی گاڤا دلێ مرۆڤی ئستیقامە ل سەر نیاسینا خودێ وترسا ژ وی کر، تژی بوو ژ ڤیانا وی وخۆ هێلا ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە، وبەرێ خۆ ژ هەر ئێکێ دی وەرگێرا، هنگی لەش هەمی دێ ڕاست ودورست بت، وپشتی دلی ئەزمان دئێت، چونکی ئەزمان دەربڕینێ ژ وی تشتی دکەت یێ د دلی دا هەی، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گەلەک جاران شیرەت ب گرتنا ئەزمانی ل صەحابیێن خۆ دکر، وئەگەر تە بڤێت بزانی کانێ ئستیقامە ل نک کەسەکی هەیە یان نە، بەرێ خۆ بدە ئەزمانێ وی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ ڤێ حەدیسێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کو صەحابیێن پێغەمبەری گەلەک دحەریص بوون وی تشتی بزانن یێ مفایێ وان تێدا هەی، لەو گەلەک جاران وان داخوازا شیرەتان بۆ خۆ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکر.

٢- باوەری ب ئستیقامێ دئێتە ڕاگرتن، وئەو کەسێ باوەریێ بینت، بەلێ خۆ ل سەر ڕانەگرت، ئەو باوەری چو مفایی ناگەهینتێ، چونکی دبت ل دەمەکێ نێزیک ئەو لێڤە ببت و بەر ب کوفرێ ڤە بچت.

٣- ئستیقامە خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست خودانی ڤە دئینت.

٤- ئستیقامە ب دلی وئەزمانی وئەندامێن دی یێن لەشی دبت.

حەدیسا بیست ودووێ

عَـنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ الله الأنصاريِّ -رضي الله عنهما- أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رَسُـولَ الله -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّـلَوَاتِ الْمَكْتُوبَـاتِ، وَصُـمْتُ رَمَضَانَ، وَأَحْلَلْتُ الْحلاَلَ، وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ، وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، أَأَدْخُلُ الْجَنَّـةَ؟ قال: ﴿ نَعَمْ ﴾.

رواه مسلم

ژ جـابرێ کـوڕێ عەبـدللاهێ ئەنصـاری -خـودێ ژێ رازی بـت- دئێتـە ڤەگوهاستن، دبێژت: زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لـێ بـن- کر، وگۆتێ: ئەرێ ئەگەر من نڤێژێن فـەرز کـرن، وئـەز رەمـەزانێ یـێ ب ڕۆژی بووم، ومن تشتێ حەلال حەلال کر، ویێ حـەرام حـەرام کـر، وتشـتەکێ زێدەتر من نەکر، ئەرێ ئەز دێ چمە بەحەشتێ؟ گۆت: بەلێ.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ژی بەرسڤا پێغەمبەریە -سلاڤ لـێ بـن- ل سـەر پسـیارەکا صـەحابیەکێ وی، ل دۆر تشـتەکێ گرنـگ، ئـەو ژی ڕێکـا بەحەشـتێیە، ل دۆر وی کاری یێ بەرێ خودانێ خۆ ددەتە بەحەشتێ، و د ریوایەتەکا ڤێ حەدیسـێ دا یا کو هەر موسلم ڤەدگوهێزت، هاتیە کو ئەو زەلامێ پسیار کری نوعمـانێ کوڕێ قەوقەلێ خوزاعی بوو، ودئێتە زانین کو ئەو ئێک ژ وان صەحابیان بوو یـێن ل شـەڕێ بـەدرێ ئـامـادە بـووی، و ل شـەڕێ ئوحـودێ شـەهید بووبـوو، و ژ حەژێکرنا وی بۆ بەحەشتێ وی ڤیا پسیارەکا وەسـا ژ پێغەمبـەری بکـەت

بزانت کانێ چ ڕێ هەیە بەرێ وی بدەتە بەحەشتێ، ووی د ڤێ پسیارا خۆ دا حەلال وحەرام، وکارێ دلی وێ لەشی هەمی کۆمکر، وئاشکەرایە کو ئیسلام ژ ڤێ چەندێ دەرناکەڤت.

د پسیارا خۆ دا ڤی صەحابی دو نموونە ژ کارێن فەرز گۆتن، کرنا هەر پێنج نڤێژێن فەرز، د شەڤەک وڕۆژەکان دا، کو ستوینا ئیسلامێیە، وئەو پەردەیە یێ دکەفتە ناڤبەرا مرۆڤی وکوفرێ دا، وئێکەمین کارە ڕۆژا قیامەتێ حسێبا وی د گەل مرۆڤی دئێتەکرن، وگرتنا ڕۆژیێن هەیڤا رەمەزانێ، کو ئەو ژی ئێک ژ پێنج ستوینێن دینێ مەیە، وئەڤ هەردووە فەرزن، و ژ بلی وان نڤێژ وڕۆژیێن سوننەت ژی هەنە، بەلێ پسیارا ڤی صەحابی ئەڤەیە: ئەرێ ئەگەر مرۆڤەک هەبت، کارێ فەرز ب تنێ بکەت، ئەڤە چەندە دێ بتە ئەگەر ئەو بچتە بەحەشتێ؟ ودەمێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتیێ: بەلێ، مەعنا وێ ئەوە دورستە مرۆڤ کارێ سوننەت نەکەت، وهەر چەندە ئەم دبێژین دورستە ژی، بەلێ کرنا سوننەتان خێرەکا مەزن دگەهینتە خودانی، وهەما بەسە بێژین: د حەدیسەکا قودسی دا هاتیە: ﴿ ولا يزال عبدي يتقرب إلي بالنوافل حتى أحبه ﴾ یەعنی: عەبدێ من دێ مینت خۆ ب کرنا سوننەتا نێزیکی من کەت، حەتا ئەز حەز ژ وی بکەم.. وئەو مرۆڤێ پشت ددەتە کرنا سوننەتان ئەو خێرەکا مەزن ژ دەست خۆ دکەت.

وپشتی ئینانا دو نموونەیان (یێ نڤێژێ وڕۆژیێ) ل سەر کرنا کارێ فەرز، ڤی صەحابی کو قاعیدەیێن گشتی ژی ئینان، وگۆت: ئەگەر من تشتێ حەلال حەلال کر، وێ حەرام حەرام کر.. یەعنی: ئەگەر من باوەری پێ ئینا، وتشتێ حەلال (نە یێ فەرز) تێرا مرۆڤی هەیە باوەریێ ب حەلالیا وی بینت، ئەگەر خۆ نەکەت ژی، بەلێ تشتێ حەرام دڤێت مرۆڤ باوەریێ بینت کو ئەو یێ حەرامە، وخۆ نێزیک ژی نەکەت.

وتشتێن ئاشکەرایە د شریعەتێ ئیسلامێ دا کو حەلالکرن وحەرامکرن حەقەکە ژ حەقێن خودێ، و ژ بلی خودێ کەسێ حەق نینە تشتەکی حەلال

بکەت یان حەرام بکەت، وهەر کەسەکێ ڤی حەقی بدەتە خۆ، یان باوەریێ نەئینت کو ئەو حەقێ خودێیە، دێ کافر بت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ ڤێ حەدیسێ ژی وەکی یا بۆری ئاشکەرا دبت کو صەحابیێن پێغەمبەری گەلەک دحەریص بوون وی تشتی بزانن یێ مفایێ وان تێدا هەی، لەو گەلەک جاران وان پسیارا تشتێ خێرا دینێ وان تێدا هەی وان بۆ خۆ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکر.

٢- وحەدیس هندێ دگەهینت کو کرنا کارێن واجب، وباوەری ئینان وپێگیریا ب حەلالی وحەرامی رێکا چوونا بەحەشتێیە.

٣- وژێ دئێتە زانین کو دورستە بۆ مرۆڤی کارێن فەرز ب تنێ ب جهـ بینت، وسوننەتان نەکەت، هەر چەندە کرنا سوننەتان خێرەکا مەزن تێدا هەیە ژی.

حەدیسا بیست وسێیێ

عَـنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله-صلى الله عليه وسلم-: ﴿ الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لله تَمْلأُ الْمِيزَانَ، وَسُـبْحَانَ الله وَالْحَمْـدُ لله تَمْلآنِ - أَوْ تَمْلأُ - مَا بَيْنَ السَّـمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَالصَّـلاَةُ نُـورٌ، وَالصَّـدَقَةُ بُرْهَـانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَائِعٌ نَفْسَـهُ فَمُعْتِقُهَـا أَوْ مُوبِقُهَا ﴾.

رواه مسلم

ژ بـابێ مـالکێ ئەشـعەری -خـودێ ژێ رازی بـت- دئێتـە ڤەگوهاسـتن، دبێـژت: پێغەمبـەری -سـلاڤ لـێ بـن- گـوت: خۆپـاقژکرن نیڤـا باوەرییـە، و (الحمد لله) تەرازیێ تژی دکـەت، و (سبحان الله والحمد لله) د ناڤبـەرا عەسـمانان وعـەردی دا تـژی دکـەن، ونڤێـژ ڕۆناهیـە، ودانـا خێـرێ دەلیلـە، وصەبر ڕۆناهیە، وقورئان هێجەتە بۆ تە یان ل سەر تە، هەمی مـرۆڤ سـپێدێ دەردکەڤن، ڤێجا هندەک ژ وان خۆ ڕزگار دکەن، وهندەک خۆ تێ دبەن.

موسلم ڤەدگوهێزت

د ڤـێ حەدیسـێ دا پێغەمبـەر -سـلاڤ لـێ بـن- بەحسـێ گەلـەک خێـرێن مەزن دکەت، وبەرێ مە ددەتێ، ژ وان خێران:

خۆپاقژکرن: وهەر چەندە د فقهێ ئیسلامێ دا دەمێ بەحسێ خۆپـاقژکرنێ دئێت، مەخسەد پێ ڕاکرنا بێ نڤیژی وبـێ دەسـنڤێژییێیە ب ڕێکـا خۆشوبشـتن ودەسـنڤێژ گرتنـێ، بـەلێ خۆپـاقژکرن د ڕامانـا خـۆ دا بـەرفرەهترە، چـونکی خـۆ

دویرکرنا مرۆڤی ژ هەر پیساتیەکا حسی یان مەعنەویا هەبت ڕەنگەکێ خۆپاڤژکرنێیە، وزانایێن حەدیسێ ب خیلاف چووینە د شەرحکرنا گۆتنا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: خۆپاڤژکرن نیڤا باوەرێیە، هندەک دبێژن: مەخسەد ب باوەرێ ل ڤێرێ نڤێژە، ونڤێژ بێی خۆپاڤژکرن نابت، یەعنی: هەر وەکی خۆشویشتن ودەسنڤێژگرتن نیڤەکا نڤێژێیە. وهندەک دبێژن: خەسلەتێن باوەرێ دو پشکن: پشکەک دلی پاڤژ دکەن، وئەڤە گۆتن وکریارن، وپشکەک لەشی پاڤژ دکەن، وئەڤە خۆپاڤژکرن ودەسنڤێژگرتنە.. و ب ڤێ چەندێ (طوهوور) دبتە نیڤا باوەرێ.. وخودێ چێتر دزانت.

زکرێ خودێ: و ب تایبەتی گۆتنا (الحمد لله) و (سبحان الله والحمد لله)، یەعنی: مرۆڤ ب ئەزمانی ئعترافێ ب قەنجیا خودێ ل سەر خۆ بکەت، وحەمدا وی بکەت، ووی پاک وپاڤژ بکەت ژ هەر کێماسیەکا نەزان د دەر حەقێ وی دا دبێژن، وگۆتنا ڤی زکری ب دەڤی، د گەل باوەری ئینانا ب دلی، تەرازیا خودانێ خۆ تژی خێر دکەن، وخێرا وان ئەگەر ببتە لەشەکێ خودان حەجم دێ وێ مەسافا د ناڤبەرا عەرد وعەسمانان دا هەی تژی کەت، ژ ڤێ پارچەیا حەدیسێ دئێتە زانین کو ئەو گۆتنێن مرۆڤ د دنیایێ دا دبێژت، چ باشی بن چ خرابی، ڕۆژا قیامەتێ دێ د تەرازیا مرۆڤی دا ئێنە دانان وکێشان، لەو دڤێت مرۆڤ گەلەک ل ئەزمانێ خۆ یێ هشیار بت.

کرنا نڤێژێ: نڤێژ بۆ خودانی دبتە ڕۆناهی، ل دنیایێ بۆ وی دبتە ڕۆناهی ئەو ڕێکا حەقیێ پێ دنیاست، وپێ ب هیدایەت دکەڤت، ئەگەر هات ووی ئەو ب دورستی کر، و د ڕامانێن وێ گەهشت، و ل ڕۆژا قیامەتێ ژی بۆ وی دبتە ڕۆناهی بەرێ وی ددەتە ڕێکا بەحەشتێ، د دنیایێ دا ئەو نەفسا خودانێ خۆ پاڤژ دکەت، ووی بەرهەڤ دکەت بۆ چوونا بەحەشتێ ل ئاخرەتێ.

دانا خێران: وئەو دەلیلەکێ ئاشکەرایە ل سەر هندێ کو مرۆڤێ خێرکەر شیایە خۆ ژ بەخیلیا نەفسێ بپارێزت، وفەرمانا خودێ ب درێژکرنا دەستێ هاریکارێ بۆ هەوجەیان ب پێش فەرمانا نەفسا خۆ بێخت.. ودانا خێران

باشترین هێجەت ودەلیلە ل هندێ کو مرۆڤێ خێرکەر باوەریەکا دورست ونەفسەکا پاقژ ژ چرپکی وحەسویدی ونەڤیانێ هەیە.

صەبرا ل سەر نەخۆشیان: وباش بەرێ خۆ بدەنە گۆتنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دەمێ دبێژت: (والصبر ضياء) بۆچی نەگۆت: (الصبر نور) وەکی گۆتی: (الصلاة نور)، چ فەرق د ناڤبەرا (ضياء) و(نور) دا هەیە؟ (ضياء) وەکی زمانزان دبێژن ئەو ڕۆناهیە یان تێن وسۆتنی د گەل دا هەی، وەکی ڕۆناهیا ڕۆژێ، و(نور) ئەو ڕۆناهیە یا بێ تێن وسۆتنی، وەکی ڕۆناهیا هەیڤێ، خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا ﴾ (یونس: ٥) وصەبر هەر چەندە گەشاتیێ وڕۆناهیێ ددەتە خودانی، بەلێ ژ لایەکێ دی ڤە ژ بەر نەخۆشی وگرانیا وێ سۆتنی ژی تێدا هەیە، لەو خێرا وێ ژی یا بێ حسێبە وەکی خودێ ب خۆ دبێژت: ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠).

قورئان هێجەتە: هێجەتە بۆ وی کەسی یێ ئەو خواندی وکار پێ کری، هنگی ڕادوەستت حەتا بەرێ وی ددەتە بەحەشتێ، وهێجەت ل سەر وی کەسی یێ باوەری پێ نەئینای، خواندی وکار پێ نەکری، شاهدەیێ ل سەر وی ددەت، وهنگی ڕادوەستت حەتا بەرێ وی ددەتە ئاگری.

وکارێ هەر مرۆڤەکی یێ جودایە ژ کارێ ئێکێ دی، هندەک کاری بۆ ڕزگارکرنا نەفسا خۆ ژ عەزابا ئاخرەتێ دکەن، وهندەکێن دی بێ ئەمریا خودایێ خۆ دکەن، و ب ڤێ چەندێ خۆ تێ دبەن!

مفایێن حەدیسێ:

١- باوەری گۆتن وکریارە، ب طاعەتی زێدە دبت، و ب گونەهێ کێم دبت.

٢- پێتڤیە ئەم وان کارێن باش بکەین یێن د ڤێ حەدیسێ دا هاتین، دا خێرێن مە زێدە ببن.

حەدیسا بیست وچارێ

عَـنْ أَبِي ذَرٍّ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِيمَا رَوَى عَـنِ الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: ﴿ يَا عِبَادِي، إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلاَ تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُـهُ، فَاسْـتَهْدُونِي أَهْـدِكُمْ. يَـا عِبَادِي، كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ. يَا عِبَادِي، إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأَنَـا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ. يَـا عِبَـادِي، إِنَّكُـمْ لَـنْ تَبْلُغُـوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَـكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذَلِـكَ فِي مُلْكِـي شَـيْئًا. يَـا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَـانُوا عَـلَى أَفْجَـرِ قَلْـبِ رَجُـلٍ وَاحِدٍ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِـرَكُمْ، وَإِنْسَـكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَـانٍ مَسْـأَلَتَهُ، مَـا نَقَـصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي، إِنَّمَا هِـيَ أَعْمَالُكُـمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ الله، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِـكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ ﴾.

رواه مسلم

ئەڤ حەدیسە -وەکی ئاشکەرا- ئێک ژ حەدیسێن (قودسیە)، وحەدیسا قودسی ئەوە یا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ل دەسپێکێ دبێژت: خودێ دبێژت.. یەعنی: پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- گۆتنێ بۆ خودێ پال ددەت،

وجوداییا ئاشکەرا د ناڤبەرا قورئانێ وحەدیسا قودسی دا ئەوە قورئان لەفز ومەعنایا وێ ژ نک خودێیە، بەلێ حەدیسا قودسی مەعنا ژ خودێیە، بەلێ لەفز ژ پێغەمبەریە -سلاڤ لێ بن-.

وپتریا حەدیسێن قودسی ناڤەرۆکا وان ل دۆر ناڤ وسالۆخەتێن خودێ دزڤرِت، هەر وەسا ئەو تشتێن پەیوەندی ب ذاتێ خودێ ڤە هەی.. وەکی ژ ڤێ حەدیسا بۆری بۆ مە ئاشکەرا دبت، ئەوا خودایێ مەزن تێدا -وەکی پێغەمبەر ژێ ڤەدگوهێزت- بەحسێ هندەک سالۆخەتێن خۆ بۆ مە دکەت، ودبێژت: ﴿ يَا عِبَادِي، إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا، فَلاَ تَظَالَمُوا ﴾ ئەی عەبدێن من، هندی ئەزم من زولم ل سەر خۆ حەرامکریە، ومن ئەو د ناڤبەرا هەوە ژی دا حەرامکریە، ڤێجا هوین زولمێ نەکەن.. وزولم د مەعنا خۆ یا ئەصلی دا دەربازکرنا توخویبانە، هەر وەسا ئەو بۆ لادانا ژ رِێکا رِاست ژی دئێت، وزولم دو رِەنگن: کو مرۆڤ زولمێ ل خۆ بکەت، شریکان بۆ خودێ بدانت، یان بەر ب گونەهێن دی یێن بچویک یان یێن مەزن ڤە بچت، وکو مرۆڤ زولمێ ل کەسەکێ دی بکەت، پێ ل توخویبێن وی بدانت، یان حەقێ وی بخوت.. وئەڤ هەردو رِەنگێن زولمێ دحەرامن. وزولم نیشانا کێماسیا خودانیە، لەو خودێ ذاتێ خۆ یێ پیرۆز ژێ پاککریە، وگۆتیە: من ئەو ل سەر خۆ حەرامکریە!

وپشتی پاککرنا ذاتێ خودێ ژ زولمێ، حەدیسێ هەژاری وهەوجەییا مرۆڤان هەمیان بۆ خودێ رِاگەهاند، وئاشکەرا کر کو خودێ یێ دەولەمەندە، ووی منەت ب کەسێ نینە، وگۆت: ﴿ يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ. يَا عِبَادِي، كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ ﴾ ئەی عەبدێن من، هوین هەمی دبەرزەنە ئەو تێ نەبت یێ من بەرێ وی دایە هیدایەتێ، ڤێجا هوین داخوازا هیدایەتێ ژ من بکەن، ئەز دێ بەرێ هەوە دەمە هیدایەتێ، ئەی عەبدێن من، هوین هەمی دبرسینە ئەو تێ نەبت یێ من تێر کربت، ڤێجا

هوین داخوازا خوارنێ ژ من بکەن، ئەز دێ خوارنێ دەمە هەوە، ئەی عەبدێن من، هوین هەمی دبرویسن ئەو تێ نەبت یێ من جلک کریە بەر، ڤێجا هوین داخوازا جلکی ژ من بکەن، ئەز دێ جلکی کەمە بەر هەوە، ئەی عەبدێن من، ب شەڤ ورۆژ هوین گونەهان دکەن، وئەزم یێ هەمی گونەهان ژێ دبەم، ڤێجا هوین داخوازا ژێبرنا گونەهان ژ من بکەن، ئەز دێ گونەهێن هەوە بۆ هەوە ژێ بەم.

و ژ ڤێ چەندێ چەندێ دیار دبت کو ئەم هەمی دهەوجەی هیدایەت ورزق ورەحما خودێینە، وکو ئەو ل مە ببۆرت وگونەهێن مە ژێ ببەت، چونکی ئەوە یێ هەر تشتەکێ هەی ب دەستێ وی.. ومادەم هەر تشتەکێ هەی ب وییە، و د دەستێ وی دایە، دڤێت هیڤی ورجایا مە ژ وی ب تنێ بت، وهەوارا مە ل بەر دەرگەهێ وی ب تنێ بت، نە کەسێ دی.

ودەمێ خودێ فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم هیدایەتێ ورزقی ورەحمێ ژ وی بخوازین، دڤێت نەئێتە هزرکرن کو وی منەت ب داخواز وخواستنا مە هەیە، نەخێر.. ﴿ يَا عِبَادِي، إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا ﴾ ئەی عەبدێن من، کەس ژ هەوە نەشێت زیانەکێ بگەهینتە من، یان مفایەکی، وئەگەر هوین هەمی، یێن پێشیێ ویێن پاشیێ، مرۆڤ وئەجنە، وەکی باشترین زەلامی بن ژ هەوە، ئەو تشتەکی ل ملکێ من زێدە ناکەت، وئەگەر هوین هەمی وەکی خرابترین زەلامی بن، ئەو تشتەکی ژ ملکێ من کێم ناکەت..

مەعنا مفایێ باشیێن هەوە هەر بۆ هەوەیە، وزیانا خرابیێن هەوە ژی هەر بۆ هەوەیە، وخودێ هەما کارێن هەوە دهژمێرت، وبۆ هەوە حسێب دکەت، وئەو دێ هەوە سەرا جزا دەت، وهوین نەشێن چویێ ژ ملکێ وی کێم بکەن:

﴿ يَا عِبَادِي، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي، إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ ﴾ ئەی عەبدێن من، ئەگەر هوین هەمی، یێن پێشیێ ویێن پاشیێ، مرۆڤ وئەجنە، ل عەردەکی ڕاوەستن، وداخوازێ ژ من بکەن، وئەز هەر ئێکی داخوازا وی بدەمێ، ئەو تشتەکی ژ ملکێ من کێم ناکەت، وەسا نەبت وەکی دەرزیک تشتەکی ژ ئاڤا دەریایێ کێم دکەت، دەمێ دچتە تێدا.. خزینەیا رەحما خودێ گەلەک ژ هندێ فرەهترە کو ب دانێ کێم ببت، یان خلاس ببت.. یا رەببی، رەحما تە ژ هندێ مەزنترە کو گونەهێن مە ب سەردا بگرن، ئەم عەبدین وەکی خۆینە، دگونەهکارین، وتو رەببی وەکی خۆیی یێ غەففاری، ئەگەر مە وەکی خۆ کر، تو وەکی خۆ بکە.. تو بەرێ مە بدە وێ ڕێکێ یا تە ڤیای، بەری ئەو دەم بێت کو ئەم ل وێ ڕێکێ پەشێمان ببی یا مە ڤیای وتە نەڤیای!

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو رەحما خودێ گەلەک یا مەزنە، وخزینەیێن وی دبێ دویماهینە، وهەر تشتەکێ هەی ب دەستێ وییە، ودڤێت ئەم ژ وی بخوازین.

٢- و حەدیس هندێ دگەهینت کو دڤێت ئەم لۆمەی خۆ بکەین سەرا خرابیێن خۆ، وحسێبێ د گەل نەفسا خۆ بکەین، دا بەرێ وێ ژ ڕێکا ڕاست نەئێتە لادان.

حەدیسا بیست وپێنجێ

عَنْ أَبِي ذَرٍّ -رضي الله عنه- أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالُوا لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم-: يَا رَسُولَ الله، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: ﴿ أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ الله لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ، إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ ﴾. قَالُوا: يَا رَسُولَ الله، أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: ﴿ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ، أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الحَلاَلِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ ﴾.

رواه مسلم

ئەبوو ذەر -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: هندەک مرۆڤ ژ صەحابییێن پیغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆتنە پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-: مرۆڤێن مالدار خێر هەمی بۆ خۆ برن، ئەو وەکی مە نڤێژان دکەن، ووەکی مە رۆژیان دگرن، و ب مالێ خۆ یێ زێدە خێران دکەن. پێغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: ما خودێ تشتەکبۆ هەوە ژی نەدانایە هوین خێران پێ بکەن؟ ب هەر تەسبیحەکی خێرەک هەیە، و ب هەر تەکبیرەکێ خێرەک هەیە، و ب هەر تەحمیدەکێ هەیە، و ب هەر تەهلیلەکێ خێرەک هەیە، وفەرمانا ب باشیێ خێرە، وپاشڤەبرنا ژ خرابییێ خێرە، و د چوونا نڤینێ دا بۆ ئێک ژ هەوە خێر هەیە. گۆتن: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئێک ژ مە شەهوەتا خۆ ب جهـ ببینت، وخێر بۆ بێتە نڤیسین؟! گۆت: ئەرێ ما ئەگەر وی د حەرامی دا ب جهێنابا

بۆ وی گونەھ نەدبوو؟ وەسایە ئەگەر وی د حەلالی ژی دا ب جهئینا دێ بۆ وی خێر بت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ژ ڤێ حەدیسێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کانێ صەحابیێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چەند دمجد بوون د کۆمکرنا خێران دان، و د نافەسا د کارێ باش دا، ژ بەر ڤێ چەندێ هندەک صەحابیێن فەقیر هاتنە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگازندەیێن خۆ گەهاندنێ، کو هەر خێرەکا ئەو دکەن، برایێن وان یێن دەولەمەند ژی دکەن، وزێدەی ڤێ چەندێ ئەو خێران ب مالێ خۆ ژی دکەن، مەعنا: خێرێن مالداران ژ یێن وان پترن، وچونکی بەردەستێ وان یێ تەنگە ئەو قەت نەشێن بگەهنە وان.. هەر وەکی وان ب ڤێ چەندێ دڤیا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- تشتەکی نیشا وان بدەت، ئەو وی بکەن، وخێرێن خۆ پێ زێدە بکەن، دا دەرەجا وان د بەحەشتێ دا ژ یا برایێن وان کێمتر نەبت..

گاڤا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ چەندە ژ وان دیتی، بۆ وان ئاشکەرا کر کو مەیدانا مونافەسا د خێرێ دا، یا بەرفرەهە، ب رەنگەکێ وەسا کو ئەگەر مرۆڤەک ژ بەر مانعەکی نەشیا مونافەسێ د خێرەکێ دا بکەت ژی، گەلەک کارێن دی هەنە ئەو دشێن قەست بکەتێ، وخێرێن مەزن بۆ وان پێڤە بێن، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا بەحسێ سێ ژ وان کاران کرن، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- کرنا زکرێ خودێ ب ئەزمانی: ب تایبەتی گۆتنا: (سبحان الله، الله أكبر، الحمد لله، لا إله إلا الله) ئەڤ گۆتنێن ب ساناهی ل سەر ئەزمانی، خێرێن مەزن پێڤە دئێن، ئەگەر مرۆڤ ب ئنیەتەکا باش بێژت، وباوەریێ پێ بینت.. وئەگەر ئەڤ خێرە ئەو بن یێن فایدەیێ وان دگەهتە مرۆڤی ب تنێ هندەک خێرێن دی یێن گشتی ژی هەنە مفایێ وان دگەهتە خەلکێ دی ژی، ژ وان ئەڤ کارێ دووێیە.

٢- فەرمانا ب باشیێ، وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ: مرۆڤ دەمێ باشییەکێ بزانت، نیشا خەلکی ژی بدەت، وگاڤا دیت کەسەک یێ خرابیەکێ دکەت، وی ئاگەهدار بکەت، و ژ وی کارێ خراب بدەتە پاش، یەعنی: مرۆڤەکێ خێرخواز بت، وپێ خۆش نەبت خرابی بەلاڤببت، ئەڤە ژی بۆ وی خێرە، ودەرەجێن وی پێ بلند دبن.

٣- عەدەت وکارین حەلال ب ئنیەتا باش دبنە خێر وعیبادەت: هەر کارەکێ حەلال، یان عەدەتەکێ جڤاکی یێ باش یێ هەبت، مرۆڤ ئەگەر بکەت وئنیەتا وی یا باش بت، بۆ وی ب خێر حسێب دبت، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ ئێک ژ کارێن زێدە تایبەت ب مرۆڤی ڤە کر، کو ب جهێنانا شەهوەتێیە ب رێکا حەلال، ئەگەر ئنیەتا وی ئەو بت ئەو ب ڤی کاری خۆ ژ حەرامیێ بپارێزت، وحەقێ ژنکا خۆ ژ سەر خۆ ڕاکەت، مەعنا: عەدەت ب ئنیەتا باش دبتە عیبادەت.

ودەمێ صەحابیان عەجێبیا خۆ ژ ڤێ گۆتنێ دیارکری، وگۆتی: چاوا ئێک ژ مە شەهوەتا خۆ، یەعنی: ئێک ژ تایبەتیێن خۆ ب کار بینت، وخێر بۆ بێتە نڤیسین؟! پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەری وان دا قیاسێ، وگۆتێ: ئەرێ دەمێ ئێک ژ هەوە شەهوەتا خۆ ب رێکا حەرامی ب کار بینت ما گونەهە بۆ وی نائێتە نڤیسین؟ بەلێ.. هەر وەسا ئەگەر ئەو د حەلالیێ ژی دا ب کار بینت، هنگی خێر دێ بۆ ئێتە نڤیسین.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو صەحابیان مونافەسە د کارێن باش دا دکر، وبەرێ وان لێ بوو هەر ئێک ژ وان باشیێن خۆ پتر لێ بکەت.

٢- کارێن حەلال وعەدەت ئەگەر مرۆڤ ب ئنیەتەکا باش بکەت، دبنە عیبادەت، وخێرێن مرۆڤی پێ زێدە دبن.

٤- رێکێن خێرێ گەلەکن، ومرۆڤ هەر دێ شێن ئێک ژ وان کەت.

٥- مرۆڤێ زانا دەمێ تشتەکی دبێژت، وپسیارا دەلیلی ژێ دئێتەکرن، دا ئەو ئاخفتنا خۆ پێ پەسەند بکەت، بلا بێنتەنگ نەبت، ودەلیلێ خۆ بێژت دا ئاخفتنا وی پتر جهێ خۆ د دلێن خەلکی دا بکەت.

٦- سەرەدەریا مێری یا باش د گەل ژنێ، ویا ژنێ د گەل مێری، ئێک ژ وان کارێن باشە یێن ئەو پێ نێزیکی خودێ دبن.

حەدیسا بیست وشەشێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله-صلى الله عليه وسلم-: ﴿ كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ -قَالَ- تَعْدِلُ بَيْنَ الاِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِى دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، -قَالَ- وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ ﴾.

رواه البخاري مسلم

ئەبوو هورەیرە -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پیغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: هەر هەستیکەکی ژ مرۆڤی خێرەک ل سەر هەیە، هەر ڕۆژەکا ڕۆژ تێدا دهەلێت تو دووان پێک بینی خێرە، وتو هاریکاریا زەلامی بکەی د دوارا وی دا وی لێ سویار بکەی، یان بارێ وی هلدەیە سەر خێرە، وگۆتنا باش خێرە، وهەر گاڤەکا تو بۆ نڤێژێ بهاڤێژی خێرە، وتو نەخۆشیێ ژ ڕێکێ لادەی خێرە.

بوخاری و موسلم ڤەدگوهێزن

گاڤا لەشێ مرۆڤی ل قویناغێن دەسپێکێ دورست دبت، وبەری گۆشتی بگرت هەستیێ وی چێ دبت، وپشتی قەرقۆدەیێ هەستی دورست دبت، گۆشت ب سەر دا دئێت، ولەشێ مرۆڤی تمام دبت، وبەرهەڤ دبت بۆ دانا رحێ .. ولەش ئەوێ پتریا وی گۆشتێ نەرم، قالبەکێ هەستی یێ موکم هەیە، ودا حەرەکە ولڤینا مرۆڤی یا خۆش و ب ساناهی بت خودایێ ئافرەندەر

ئەڤ قەرقۆدەیێ هەستی وەسا چێکریە کو ژ هژمارەکا هەستیکێن جودا جودا د حەجمێ خۆ دا پێک بێت، وڤان هەستیکان ب هندەک گەهێن نەرم بۆ حەرەکە ولڤلڤاندنێ، وێێن موکم وقاییم بۆ قەتاندنێ بگەهنە ئێک وپێکڤە بێنەگرێدان، وئەڤ گەهەنە یێن کو ب عەرەبی دبێژنێ: (مەفاصل). وحەتا بەری بیست سیهـ سالان ژی، زانایێن لەشی -ب هەمی پێشکەفتنا خۆ ڤە- نەدزانی کانێ هژمارا ڤان گەهان د لەشێ مرۆڤی دا چەندن، حەتا ئنسکلۆبیدیایا بریتانی -بۆ نموونە- دەمێ دئێنە سەر بەحسێ گەهێن لەشی هژمارا دورست یا ڤان گەهان دەسنیشان ناکەت، ونابێژت کانێ ئەو چەندن، وئنسکلۆبیدیایا (هچنسوون) ئەوا ل سالا (١٩٩٥ ز) هاتیە بەلاڤکرن دیار دکەت کو هژمارا هەستیکان د قەرقۆدەیێ لەشێ مرۆڤان دا (٢٠٦) هەستینە، مەعنا ب تنێ دوسەد وشەش گەهـ دڤێت د لەشێ مرۆڤی دا هەبن.. بەلی پشتی هنگی ب دەمەکێ کێم، یەعنی: د ڤان هەر دەهـ سالێن بۆرین دا بۆ زانایێن بسپۆر دیار بوو کو ئەڤ هژمارە یا دورست نینە، ویا دورست ئەوە (٣٦٠) گەهـ د لەشێ مرۆڤی دا هەنە. وئەڤ هژمارە عەینی وێ هژمارێیە یا پێغەمبەرێ مە -سلاڤ لێ بن- بەری پتر ژ هزار وچارسەد سالان دەسنیشانکری، دەمێ د حەدیسەکا خۆ دا -یا ئیمامێ موسلم ژ عائیشایێ ڤەدگوهێزت- دبێژت: ﴿ إِنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى سِتِّينَ وَثَلَاثِمِائَةِ مَفْصِلٍ، فَمَنْ كَبَّرَ الله وَحَمِدَ الله وَهَلَّلَ الله وَسَبَّحَ الله وَاسْتَغْفَرَ الله، وَعَزَلَ حَجَرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْمًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ، وَأَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ عَدَدَ تِلْكَ السِّتِّينَ وَالثَّلَاثِمِائَةِ السُّلَامَى، فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحْزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّار ﴾ یەعنی: هەر مرۆڤەک ژ ئادەمیان ل سەر سێ سەد وشێست گەهان یێ هاتیە ئافراندن، ڤێجا هەچیێ بێژت: الله أكبر، والحمد لله، ولا إله إلا الله، وسبحان الله، وأستغفر الله، یان بەرەکی ژ رێکا خەلکی راکەت، یان ستریەکێ یان هەستیەکی ژ رێکا وان راکەت، یان فەرمانێ ب باشیەکێ بکەت، یان بەرێ خەلکی ژ خرابیەکێ بدەتە پاش، هندی هژمارا وان سێ سەد وشێست گەهان، هنگی ئەو دێ ب رێڤەچت ووی نەفسا خۆ ژ ئاگری راخراندیە.

ئەڤ حەدیسە پتر مەعنایا حەدیسا دەسپێکێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، چونکی ئەو هژمارا هەستیکان، یان وان گەهێن لەشێ مرۆڤی ژێ پێک دئێت دەسنیشان دکەت، وئەڤە وەک (ئعجازەکا علمی) د سوننەتێ دا دئێتە هژمارتن، وحەدیس تێکدا هندێ دگەهینت کو دینێ ئیسلامێ دخوازت دلێن مرۆڤان بگەهینتە ئێک، وئاخفتنا وان بکەتە ئێک، وڤیانێ وهاریکارییێ د ناڤبەرا وان دا بەلاڤ بکەت.. حەدیس ئیشارەتێ ددەتە ئێک ژ نعمەتێن مەزن یێن خودێ د گەل مرۆڤان کرین، کو ئافراندنا وانە ب ڕەنگەکێ وەسا ژیانا وان ب ساناهی ب ڕێڤە بچت، وبەرێ وان ددەتە شوکرا خودێ، وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دیار دکەت کو هەر ڕۆژ هندی هەستی د لەشێ مرۆڤی دا هەنە (کو ٣٦٠، وەکی ژ هندەک ریوایەتێن دی دئێتە وەرگرتن) هند خێرێن واجب ل سەر هەر مرۆڤەکی هەنە.

وپشتی دیارکرنا ڤێ چەندێ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیشارەت دا هندەک ژ وان خێران یێن کو باشە مرۆڤ بکەت؛ دا حەقێ نعمەتا دانا هەستیان ژ سەر خۆ ڕاکەت، ژ وان خێران:

١- پێکئینانا د ناڤبەرا مرۆڤێن لێککەفتی دا، و ژ بەر گرنگیا ڤی کاری، شریعەتی بۆ مرۆڤی دورست کر خۆ ئەو درەوێ ژی بکەت دا دو کەسێن ژێک سل یان لێککەفتی پێک بینت.

٢- هاریکاریا خەلکی، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەحسێ ڕەنگەکێ هاریکارییێ کر ئەو ژی ئەوە مرۆڤ هاری کەسەکی بکەت دا سویار ببت، یان بارێ خۆ ل دەوارێ خۆ بکەت.

٣- ئاخفتنا باش، چ زکرێ خودێ بت، یان گۆتنا خێرێ بت، یان فەرمانا ب باشیێ بت، وپاشڤەبرنا ژ خرابییێ بت.

٤- چوونا مزگەفتێ بۆ کرنا نڤێژێ، و د حەدیسێن دورست دا هاتیە کو ب هەر پێگاڤەکێ خێرەک بۆ مرۆڤی دئێتە نڤیسین.

٥- خۆشکرنا ڕێکێ، ب ڕاکرنا وان تشتان یین نەخۆشیێ دگەهیننە ڕێباران، و د هندەک حەدیسێن دورست دا هاتیە کو لادانا نەخۆشیێ ژ ڕێکێ چەقەکە ژ چەقێن ئیمانێ.

و د هندەک ریوایەتێن دورست ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هاتیە ڤەگوهاستن کو کرنا دو رکاعەتێن نڤێژا تێشتەگەهێ جهێ وان (٣٦٠) خێران دگرت.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس هندێ دگەهینت کو مەفهوومێ خێرێ گەلەک یێ بەرفرەهە، وهەر قەنجیەکا هەبت گۆتن بت یان کریار بت، دکەفتە د بن دا.

٢- حەدیس بەرێ مە ددەتە کرنا کارێن خێرێ، ئەگەر خۆ سوننەت ژی بن؛ چونکی ئەو مرۆڤی پتر نێزیکی خودێ دکەن.

٣- هەر وەسا حەدیس بەرێ مە ددەتە خەمخوارنا ژ پاقژکرنا جهێن گشتی، وەکی ڕێکان، بۆ هندێ دا ژینگەها مە پاقژ وبژوین بمینت.

٤- حەدیس خێرا هندەک کاران بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وەکی: پێکئینانا د ناڤبەرا خەلکی دا، وگۆتنا باشیێ، وهاریکاری، وچوونا مزگەفتێ بۆ کرنا نڤێژا ب جماعەت.

حەدیسا بیست وحەفتێ

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ -رضي الله عنه-، عَن النبي -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ الْبِرُّ حُسْنُ الخُلُقِ، وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ ﴾ .

رواه مسلم

وعَنْ وَابِصَةَ بن معبد قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: ﴿ جِئْتَ تَسْأَلُ عَنْ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ؟ ﴾ قَلت: نَعَمْ، قال: ﴿ اسْتَفْتِ قَلْبَكَ، الْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، واطْمَأَنَّ إِلَيْهِ القَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ، وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ ﴾.

رواه أحمد

نەوواسێ کوڕێ سەمعانی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پیغەمبەری -سلاڤ لی بن- گۆت: هەما قەنجی ئەخلاقێ باشە، وخرابی ئەو تشتە یێ د سنگێ تە دا بێت وبچت وتە پێ خۆش نەبت خەلک پێ ئاگەهدا بن. موسلم ڤەدگوهێزت، ووابصەیێ کوڕێ مەعبەدی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: ئەز هاتمە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وی گۆتە من: تو یێ هاتی پسیارا قەنجیێ دکەی؟ من گۆت: بەلێ، وی گۆت: پسیارا دلێ خۆ بکە، قەنجی ئەو تشتە یێ نەفسا تە ودلێ تە پێ رحەت ببت، وخرابی ئەو تشتە یێ د نەفسا تە دا بێت وبچت، و د سنگێ تە دا بگەڕیێت، ئەگەر خۆ خەلک فەتوایێ بۆ تە بدەن ژی.

ئەحمەد ڤەدگوهێزت

ئەڤە ژی ئێک ژ وان حەدیسانە یێن ب پەیڤێن خۆ ڤە گەلەکا کورت، و ب مەعنا وڕامانا خۆ ڤە یا درێژ، چونکی ئەو ب ڕەنگەکێ کورت قەنجی وخرابیێ بۆ مە ددەتە نیاسین، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- قەنجیێ وەک پەیڤەکا گشتی نیشا مە ددەت، کو هەمی ڕەنگێن باشیێ وکریارێن خێرێ د ناڤ خۆ دا ڤەدگرت، وخرابی ژی -کو ڕویێ بەرانبەرە- پەیڤەکا گشتیە هەر نەباشیەکا هەبت ژ گۆتن وکریاران ڤەدگرت، و ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەری ئەو دانانە بەرانبەر ئێک.

قەنجی ئەوە مرۆڤ طاعەتێ خودێ بکەت، و د ئەمر وفەرمانێن وی دا بت، وسەرەدەریەکا باش د گەل بەنیان ژی بکەت، خودایێ مەزن د قورئانێ دا بەحسێ قەنجیێ دکەت ودبێژت: ﴿ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُوا۟ ۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٧) یەعنی: باشی هەما کارێ وی کەسیە یێ باوەری ب خودێ ئینای وپەرستنا وی ب تنێ کری، وباوەری ب ڕۆژا دویماهیێ ئینای، و ب فریشتە وکیتابێن هاتینە خوارێ، و ب پێغەمبەران، ومال -د سەر حەژێکرنا خۆ ڕا بۆ وی- دایە مرۆڤێن خۆ یێن نێزیک، وئێتیمان، ووان هەژارێن فەقیریێ ئێخستین، ووان ڕێڤنگێن ژ مال ومرۆڤێن خۆ دویرکەفتین وموحتاج بووین، ووان خازۆکێن ژ بێ ڕێ نەچار بووین خواستنێ بکەن، ومال د ئازاکرنا بەنی وئێخسیران دا خەرج کری، و ب کرنا نڤێژێ ڕابووی، وزەکات دای، وئەوێن پەیمانێن خۆ ب جهـ دئینن، وئەوێ ل دەمێ هەژاری ونەخۆشیێ و ل دەمێ دژواریا شەڕی یێ بێفرەهـ. ئەوێن ب ڤی ڕەنگی ئەون یێن د باوەریا خۆ دا دڕاستگۆ، وئەو ئەون یێن خۆ ژ غەزەبا خودێ پاراستی کو خۆ ژ بێ ئەمریا وی دایە پاش.

ونیشانا قەنجیێ ئەوە دلێ مرۆڤی ل سەر کرنا وێ یێ رحەتە.

وخرابی یا کو ب شریعەت خودانێ خۆ هێژای عقووبێ دکەت، هەر کار وگۆتنەکە یا خودێ حەرام کری، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا دو نیشانێن خرابیێ بۆ مە دەسنیشان کرن:

یا ئێکێ: دەمێ گۆتی: ﴿مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ﴾ وئەڤە نیشانەکا ناڤخۆییە، کو مرۆڤ د ناڤخۆییا خۆ دا هەست ب دودلی ونەخۆشیێ بکەت دەمێ وی کاری دکەت.

یا دووێ : ﴿وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ﴾ وئەڤە نیشانەکا دەرڤەییە، کو وی پێ خۆش نەبت خەلک پێ بحەسیێن کو وی ئەو کارێ کری، وشەرم ژ خۆ بکەت.

وئەگەر ئەڤ هەردو نیشانە د کارەکی دا کۆمبوون، دڤێت مرۆڤ خۆ ژێ بدەتە پاش، خۆ ئەگەر خەلک هەمی فەتوایێ ب وی تشتی بۆ بدەن.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا بهایێ ئەخلاقێ باش ژی نیشا مە ددەت، دەمێ دبێژت: هەما قەنجی هەمی ئەوە ئەخلاقێ مرۆڤی یێ باش بت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە قەنجی وخرابیێ ب مە ددەتە نیاسین.

٢- وئەو بهایێ فەتوایا دلی ژی د زانینا قەنجی وخرابیا تشتی ژی بۆ مە بەرچاڤ دکەت.

٣- تشتێ شریعەتێ خودێ وشریعەتێن بەنیان ژێک جودا دکەت ئەوە دەمێ مرۆڤ پێ ل شریعەتێ خودێ ددانت نەفسا مرۆڤی یا رحەت نابت.

٤- فەتوایا موفتیان تشتی بۆ مرۆڤی حەلال ناکەت ئەگەر مرۆڤ د دل دا بزانت ئەو تشت یێ دورست نینە.

حەدیسا بیست وهەشتێ

عَنْ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ -رضي الله عنه- قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم- مَوْعِظَةً بَلِيغَةً، وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقلنا: يَا رَسُولَ الله، كَأَنَّها مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فأوصِنا، قَالَ: ﴿ أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ﴾.

رواه أبو داود والترمذي

عرباضێ کوڕێ ساریەی دبێژت: پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- وەعزەک ل مە کر، دل ژ بەر ترسیان، وچاڤان ڕۆندک باراندن، ئینا مە گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، هەر وەکی ئەو شیرەتا وییە یێ خاترا خۆ دخوازت، ڤێجا شیرەتەکێ ل مە بکە، وی گۆت: ئەز شیرەتێ ب تەقوایا خودێ ل هەوە دکەم، و ب گوهداریێ ئەگەر خۆ عەبدەکێ حەبەشی ببتە مەزنێ هەوە، وهەچیێ ژ هەوە بمینت دێ جودابوونەکا مەزن بینت، ڤێجا هەوە ئێمانەت سوننەتا من وسوننەتا جێگرێن من یێن سەرڕاست، وێ بگرن، وپدیێن خۆ ل سەر بشدینن، وهشیاری وان کاران بن یێن د دینی دا نوی دەردکەڤن، چونکی هەر تشتەکێ د دەینی دا نوی دەرکەڤت بیدعەیە، وهەر بیدعەیەکا هەبت بەرزەبوونە.

ئەبوو داوود وترمذی ڤەدگوهێزن

ڤێ حەدیسێ شیرەتەکا مەزن وکۆمکەر تێدا هەیە، ژ بەر کو وان هەمی تشتان ڤەدگرت یێن دین ودنیایا موسلمانان چێ دکەت، وئاشکەرایە کو پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- گەلەک جاران د ناڤ صەحابیێن خۆ دا ڕادبووڤە ووەعز ل وان دکر، وڕێکا دورست نیشا وان ددا، ئێک ژ وان جاران ئەڤ جارە بوو، یا کو وی وەعزەکێ وەسا تێدا ل وان کری، دلێن وان ژ ترسان دا ڤەلەرزین، وچاڤێت وان ڕۆندک باراندن، ووان وە هەست پێ کر کو ئەڤ شیرەت ووەعەزە یێن وی کەسینە یێ خاترا خۆ ژ هەڤالێن خۆ دخوازت، لەو وان ڤیا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ڕێکێ بۆ وان ئاشکەرا بکەت، کانێ پشتی وی ئەو چ بکەن؟ وپێغەمبەری ژی -سلاڤ لێ بن- ژ لایێ خۆ ڤە شیرەتەک ل وان کر، مەسەلەیێن گرنگ یێن ئەو هەوجە دبنێ د ناڤ دا کۆمکرن، وئەم دشێین وان مەسەلەیان د ڤان خالان دا کۆم بکەین:

تەقوایا خودێ:

﴿ أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله ﴾ وتەقوا ئەوە مرۆڤ پەرژانەکی بێختە ناڤبەرا خۆ ووان تشتان یێن غەزەبا خودێ ب سەر وی دا دئینت، ومەبەست ب پەرژانی ئەوە ئەو وی کاری بکەت یێ خودێ فەرمان پێ کری، وخۆ ژ وی کاری بدەتە پاش یێ خودێ ئەو ژێ دایە پاش.. وتەقوا ئەو شیرەتە یا خودێ ل مرۆڤان کری، وئەوە دبتە ئەگەرا خێرا دنیایێ وئاخرەتێ، وبەری نوکە د حەدیسا (١٨) دا، مە بەحسێ تەقوایێ کریە، لەو پێتڤی ب دوبارەکرنێ ناکەت.

گوهداریا مەزن وکاربدەستان:

﴿ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا ﴾ یەعنی: وئەز شیرەتێ ب گوهداریا مەزنان ل هەوە دکەم، ئەگەر خۆ مەزنێ هەوە عەبدەکێ حەبەشی بت، وخودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ﴾ (النساء: ٥٩) وئەڤە ئەمرەکە خودێ ل هەمی خودان باوەران دکەت کو ئەو گوهداریا خودێ وپێغەمبەری بکەن، هەر وەسا گوهداریا

مەزنێن خۆ ژی بکەن یێن کارێ هەوە دکەڤنە د دەستان دا، ومەخسەد ب کاربدەستان د ئایەت وحەدیسێن ب ڤی ڕەنگی دا ئەون یێن کار شریعەتێ خودێ دکەن، وئەوێن ب ڤی ڕەنگی نەبن مەسەلا گوهداریا وان د کەفتە د بن مەسەلا (مەصلەحەت ومەفسەدەتێ) ڤە، وگوهداری ب ڕەنگەکێ گشتی دڤێت د وی کاری دا بت یێ خودێ پێ رازی بت، ئەگەر نە.. پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ﴿ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الله عَزَّ وَجَلَّ ﴾ د بێ ئەمریا خودێ دا گوهداریا چو مەخلووقان نائێتەکرن.

پێگیریا ب سوننەتێ:

پاشی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ﴾ وئەڤە ئیشارەتەکا ئاشکەرایە ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کو ئوممەت پشتی وی دێ ژێک جودا بت، وگەلەک کۆم ودەستەکێن ڕێ بەرزە وسەرداچووی دێ پەیدا بن، وبەری صەحابی پسیار بکەن: کانێ ڕێکا ڕزگاربوونێ ل دەمێ پەیدابوونا ئختلافێ چیە؟ پێغەمبەری ب خۆ -سلاڤ لێ بن- بەرسڤ دا وان وگۆت: هەوە ئێمانەت سوننەتا من، ئەو ڕێ ورێبازا ئەز ل سەر چوویم، ومن نیشا هەوە دای، هەر وەسا خەلیفێن من یێن سەرڕاست ژی ل سەر چووین.

ودەمێ پێغەمبەر سلاڤ لێ بن دبێژت: سوننەتا من ویا خەلیفێن من یێن سەرڕاست ب پدیان بگرن، وبشدینن، ئەڤە (کینایەتە) مەعنا وێ ئەوە مرۆڤ چو جاران سوننەتێ بەرنەدەت، وهەردەم خۆ پێڤە بگرت، خۆ چەند زەحمەتێ ب ڤێ چەندێ ڤە ببینت، وئەگەر هات ووی دەست نەمان خۆ پێڤە بگرت ژی بلا ئەو ب پدیان خۆ پێڤە بگرت. و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیار دبت کو پێگیریا ب سوننەتێیە مرۆڤی دپارێزت، و ژ جودابوون وئختلافێ ددەتە پاش.

خۆدویرکرنا ژ بیدعەیان:

وپێگیریا ب سوننەتێ مەعنا وێ ئەوە مرۆڤ خۆ ژ بیدعەیان بدەتە پاش، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پشتی فەرمان ل مە کری ئەم کاری ب سوننەتێ بکەین، گۆت: ﴿ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ ﴾ یەعنی: هشیاری وان کاران بن یێن نوی دەردکەڤن، چونکی هەر تشتەکی -د دینی دا- نوی دەرکەڤت بیدعەیە، وبیدعە ئەو گۆتن وکریارەک، وڕێ وڕێبازن یێن پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د دینی دا دەردکەڤن، وچو ئەصل وبناخە بۆ نەهەین نە د کیتابێ دا ونە د سوننەتێ دا، وهەر تشتەکێ بیدعە بت سەرداچوون وضەلالەتە، بەرێ خودانی ددەتە ئاگری، وبەری نوکە د حەدیسا (٥) دا مە بەحسێ بیدعێ کربوو، لەو هەوجەی دوبارەکرنێ ناکەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ گۆتنا عرباضی بۆ مە دیار دبت کو وەعز وشیرەتێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هند کار ل صەحابیان دکر حەتا دلێن وان ڤەلەرزن وچاڤێن وان ڕۆندکان ببارینن، وئەڤە نیشانا باشیا وانە، خودێ ژ وان هەمیان رازی بت.

٢- حەدیس هندێ دگەهینت کو ژ تشێن باش ئەوە مرۆڤ شیرەتێ ب وی تشتی پێشکێشی خەلکی بکەت یێ مفایێ دنیا وئاخرەتا وان تێدا هەی، ب تایبەتی ل دەمێ خاترخواستن نێزیک دبت.

٣- وئەو دەلیلە ل سەر ڕاستگۆییا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- د وان گۆتنان دا یێن وی بەحس ژێ کری وهێشتا چێ نەبووین، وکو ئەو ژ نک خۆ نەدئاخڤت، بەلکی ب وەحیا خودێ دئاخڤت، دەمێ گۆتیە صەحابیێن خۆ هەچیێ هەوە بژیت، یەعنی: عەمرێ وی درێژ بت، ئەو دێ ئختلافەکا مەزن بینت، وئاشکەرایە کو ل دویماهیا زەمانێ صەحابیان، هژمارەکا بیدعەیێن

عەقائدی د ناڤ خەلکی دا بەلاڤبوون، وەکی: بیدعەیا خەوارج وقەدەریان.. وگەلەک صەحابیان ب دەڤ ودەستێ خۆ بەرگریا وان بیدعەچیان کر.

٤- وحەدیس هندێ دگەهینت کو گوهداریا کاربدەستێن موسلمان کارەکێ واجبە ل سەر ئوممەتێ، ودەرکەفتنا ژ بن ئەمر وفەرمانێن وان ژ گونەهێن مەزنە، چونکی ئەو ڤەکرنە بۆ دەرگەهێ فتنێ.

٥- وئەڤ حەدیسە تەئکیدێ ل سەر پێگیریا ب سوننەتێ وخۆدویرکرنا ژ بیدعان دکەت، وئەو هندێ دگەهینت کو بیدعە هەمی ضەلالەتن، ووەسا نینە وەکی هندەک نەزان دبێژن: بیدعەیێن خراب ژی هەنە ویێن باش ژی، پێغەمبەری سلاڤ لێ بن دبێژت: هەمی بیدعە ضەلالەتن.

حەدیسا بیست ونەهێ

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ -رضي الله عنه- قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ الله ، أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الجَنَّةَ؟ قَالَ: ﴿ لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ الله تَعَالَى عَلَيْهِ: تَعْبُدُ الله عَزَّ وَجَلَّ، وَلاَ تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ البَيْتَ ﴾ ثم قال: ﴿ ألا أدُلُّكَ على أبْوَابِ الخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِىءُ الخَطِيئَةَ كما يُطْفىءُ المَاءُ النارَ، وَصَلاةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ ﴾ ثم تلا: ﴿ تَتَجافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ المَضَاجِعِ ﴾ حتى بلغ: ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾ ثم قال : ﴿ ألا أُخْبِرُكَ برأسِ الأمْرِ وَعمُودِهِ وَذِرْوَةِ سَنامِهِ؟ ﴾ قلت: بلى يا رسول الله! قال: ﴿ رأسُ الأمْرِ الإِسْلامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الجِهادُ ﴾ ثم قال : ﴿ ألا أُخْبِرُكَ بِمَلاكِ ذلكَ كُلِّهُ ؟ ﴾ قلت: بلى يا رسول الله! فأخذ بلسانه ثم قال : ﴿ كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا ﴾ قلت: يا رسول الله! وإنا لمؤاخذون بما نتكلم به؟ فقال: ﴿ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ على وُجُوهِهِمْ إِلاَّ حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟ ﴾.

رواه الترمذي

موعاذێ کورێ جەبەلی دبێژت: من گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، کارەکی بۆ من بێژە، من ببەتە بەحەشتێ، ومن ژ ئاگری دویر بکەت، وی گۆت: تە پسیارا تشتەکێ مەزن کر، وئەو یێ ب ساناهیە ل سەر وی یێ خودێ ل سەر ب ساناهی کری: کو تو پەرستنا خودێ بکەی وچو شریکان بۆ وی نەدانی، و ب کرنا نڤێژێ ڕابی، وزەکاتێ بدەی، ورۆژیا رەمەزانێ بگری، وبچیە حەجێ، پاشی گۆت: ئەرێ ئەز دەرگەهێن خێرێ نیشا تە

نەدەم؟ ڕۆژی پەرژانە، ودانا خێران گونەهێ ڤەدمرینت کا چاوا ئاڤ ئاگری ڤەدمرینت، ونڤێژا زەلامی ل نیڤا شەڤێ، پاشی ئەڤ ئایەتە خواند: ﴿ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ ﴾ حەتا گەهشتیە: ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾، پاشی گۆت: ئەرێ ئەز بۆ نەبێژم سەرێ کاری وستوینا وی وکلۆڤانکا وی چیە؟ من گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ، وی گۆت: سەرێ کاری ئیسلامە، وستوینا وی نڤێژە، وکلۆڤانکا وی جیهادە، پاشی گۆت: ئەرێ بۆ تە نەبێژم: چیە وێ هەمیێ دگرت؟ من گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ئینا وی ئەزمانێ خۆ گۆت، وگۆت: بشێ ڤی، من گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ما حسێبا وی تشتی دێ د گەل مە ئێتەکرن یێ ئەم پێ دئاخڤین؟ وی گۆت: تو نەمینی! ما تشتەک هەیە مرۆڤان سەروسەر بهاڤێتە د ئاگری دا ئەگەر بەرهەمێ ئەزمانێ وان نەبت!

ترمذی ڤەدگوهێزت

گرنگیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت ئەو وان ئەگەران بۆ مە ئاشکەرا دکەت یێن مرۆڤی دبەنە بەحەشتێ، ووی ژ ئاگرێ جەهنەمێ دپارێزن، وئەڤە ئەو مەزنترین ئارمانجە مرۆڤ د ژینا خۆ یا دنیایێ دا کاری بۆ دکەت.

ئەگەرێن چوونا بەحەشتێ:

صەحابیێ پێغەمبەری موعاذێ کوڕێ جەبەلی، و ژ بەر خەمخوارنا وی ژ زانینا کارێن چاک، پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کو ئەو وی تشتی بۆ بێژت یێ ببتە ئەگەر کو خودێ رەحمێ پێ ببەت، و ل ئاخرەتێ وی ببەتە بەحەشتێ؛ چونکی تشتەکێ ئاشکەرایە کەسەک ب کارێ خۆ ناچتە بەحەشتێ، وەکی د حەدیسەکا دی یا پێغەمبەری دا -سلاڤ لێ بن- هاتی: ﴿ لَنْ يُدْخِلَ أَحَدَكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ ﴾ یەعنی: کارێ ئێک ژ هەوە وی نابەتە بەحەشتێ.. بۆچی؟ چونکی هندی تو کاری بکەی، بلا چەند یێ باش بت، تو نەشێی حەقێ قەنجیێن خودێ ژ سەر خۆ ڕاکەی، ڤێجا چاوا دێ شێی هندی

کاری کەی تو پێ بچیە بەحەشتێ؟ بەلێ ژ کەرەما خودێ د گەل بەنیان ئەوە وی ئەڤ کارە کرە سەبەب کو خودێ رەحمێ پێ ب خودانی ببەت. وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ ﴾ (الزخرف: ٧٢) یەعنی: ئەڤە ئەوە بەحەشتە یا خودێ ب رەحما خۆ هوین لێ دانایین ژ بەر وی کارێ باش یێ هەوە کری.

وئەڤ کارە یێ موعاذی پسیار ژێ کری، وەکی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتی، کارەکێ مەزنە، و ما چ تشت ژ وێ مەزنترە مرۆڤ وێ ئەگەرێ بزانت یا ئەو سەرکەفتنا مەزن پێ ب دەست خۆ ڤە دئینت، کو چوونا بەحەشتێ ودویرکەفتنا ژ ئاگریە؟ بەلێ ئەو کار، د گەل مەزنیا خۆ، کارەکێ ب ساناهیە بۆ وی یێ خودێ کەرەم د گەل کری، وبەرێ وی دایە هیدایەتێ، چونکی هیدایەت وتەوفیق د دەستێ خودێ دایە، ئەو وێ ددەتە وی یێ خۆ ژ هەژی کری.

و د بەرسڤێ دا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ موعاذی دا هەر پێنج ستوینێن سەرەکی یێن ئیسلامێ، کو دبنە ئەگەرا مەزن یا چوونا بەحەشتێ، وگۆتێ کو تو پەرستنا خودێ بکەی وچو شریکان بۆ وی نەدانی، وئەڤە ب کارئینانەکا عەمەلیە بۆ پەیڤا تەوحیدێ: (لا إلـه إلا الله، محمد رسول الله)، و ب کرنا نڤێژێ ڕابی، وزەکاتێ بدەی، وڕۆژیا رەمەزانێ بگری، وبچیە حەجێ.. مەعنا: ب جهئینانا ستوینێن ئیسلامێ، وواجبێن دینی، دبتەئەگەرا چوونا بەحەشتێ، وەکی بەری نوکە ژی د هندەک حەدیساندا بۆری.

پاشی بۆ پتر فایدەی پێغەمبەری سلاڤ لێ بن دەرگەهێن خێرێ ژی نیشا صەحابیێ خۆ دان، هەر چەندە وی ئەو پیسار نەکربوو ژی، تشتێ هندێ دگەهینت کو یا باش ئەوە ئەوێ پسیار ژێ دئێتەکرن، دەمێ دبینت پسیارکەر یێ ئامادەیە بۆ وەرگرتنا زانینێ، ئەو زێدەتر ژ پسیارا وی بۆ بێژت، پشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بەرسڤا موعاذی دای، گۆتێ: ئەرێ ئەز دەرگەهێن خێرێ نیشا تە نەدەم؟

یەعنی: ئەوا مە گۆتی، ئەو تشتێن واجبن، یێن بێی وان خودان نەچتە بەحەشتێ، بەلێ پشتی چوونا بەحەشتێ، هندەک کارێن دی هەنە خێرن، دەرەجێن وی د بەحەشتێ دا بلندتر لێ دکەن، وجهێ وی خۆشتر لێ دکەن، وئەڤە ئەوکارن یێن ئەم دبێژینێ: سوننەت.

ئەو کار چنە؟

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئیشارەت دا سێ کارێن گرنگ، وگۆت: ڕۆژی پەرژانە، ودانا خێران گونەهێ ڤەدمرینت کا چاوا ئاڤ ئاگری ڤەدمرینت، ونڤێژا زەلامی ل نیڤا شەڤێ.. پاشی وی ئەڤ ئایەتە خواند ئەوا خودایێ مەزن تێدا مەدحێن وان دکەت یێن ب شەڤ گەلەک نەنڤن ژ بەر کرنا نڤێژێن شەڤێ: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ ﴾ حەتا گەهشتیە: ﴿ يَعْمَلُونَ ﴾.

وئیشارەت بۆ ڕۆژیێ ودانا صەدەقێ ونڤێژێ ل ڤێرێ، پتر بۆ یێن سوننەتە، وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ هەر کارەک ژ ڤان خێرەک ئاشکەراکر کو پێ دگەهتە مرۆڤی، ڕۆژی دبتە پەرژان وەکی مەتالی مرۆڤی ژ ئاگرێ جەهنەمێ دپارێزت، ودانا خێران وەسا گونەهان ڤەدمرینت وەکی ئاڤێ دەمێ ئاگری ڤەدمرینت، ومەخسەد ب گونەهان ل ڤێرێ گونەهێن بچویکە؛ چونکی گونەهێن مەزن هەوجەی تۆبێنە، ونڤێژێن شەڤێ ژی وەکی دانا خێران گونەهان ڤەدمرینت.

وپشی ڤان هەر سێ کارێن خێر، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- سێ کارێن دی یێن گرنگ نیشا هەڤالێ خۆ دان، پشتی مەسە ب کرنا پسیارەکێ ل بەر وی شرینکری، وگۆتیێ: ئەرێ ئەز بۆ نەبێژم سەرێ کاری وستوینا وی وکلۆڤانکا وی چیە؟

موعاذی گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ!

وی گۆت: سەرێ کاری ئیسلامە، ومەبەست ب کاری ل ڤێرێ دینە.. یەعنی: هەما دین ئەوە تو خۆ ب دەست خودێ ڤە بەردەی، تەسلیمی وی

ببی، ونیشانا ژ هەمیان ئاشکەراتر یا تەسلیمبوونێ ئەوە مرۆڤ ب دەڤی ودلی شاهدە بدەت.

وستوینا دینی نڤێژە، وکانێ چاوا بان بێ ستویننائێتە ڕاگرتن، وەسا دین ژی بێ نڤێژ خۆ ناگرت.

وکلۆڤانکا دینی جیهادە، مەعنا: تو نابینی کارەک د دینی دا -پشتی فەرزان- ب خێرتر بت ژ کرنا جیهادا د ڕێکا خودێ دا.

ل دویماهیێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەرێ ئەز بۆ تە نەبێژم ئەو چ تشتە وێ هەمیێ دگرت؟ یەعنی: ئەز بۆ تە دیار نەکەمکانێ ئەصل وبناخەیێ هەر تشتەکی، یێ کو مرۆڤی سەرڕاست دکەت، و ژ کەفتنێ دپارێزت، چیە؟

موعاذی گۆتێ: بەلێ ئەی پێغەمبەرێ خودێ.

هنگی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەزمانێ خۆ گۆت، وگۆت: بشێ ڤی، یەعنی: هشیار بی ئەزمانێ خۆ بێ حسێب بەرنەدە، وبزانە تو چ دبێژی، دا ئەصلێ خێرێ هەمیێ ب دەست خۆ بێخی.. موعاذ ژ ڤێ چەندێ عەجێبگرتی بوو، وگۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، ما حسێبا وی تشتی دێ د گەل مە ئێتەکرن یێ ئەم پێ دئاخڤین؟ ما ئاخفتنێن مە ژی ل سەر مە حسێب دبن؟

پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتێ: تو نەمینی! یان دەیکا تەل سەر تە بکەتە گری! وهەر چەندە ئەڤ گۆتنە نفرینە ژی، بەلێ مەخسەدا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نفرین نەبوو، وهەما وی ئەو ئاخفتن گۆت، وەکی وان ئاخفتنێن بێ قەصد دئێنە سەر ئەزمانێ مرۆڤی، گۆت: ئەرێ ما تشتەک هەیە مرۆڤان سەر و سەر بهاڤێتە د ئاگری دا ئەگەر بەرهەمێ ئەزمانێ وان نەبت! یەعنی: هەما بەس ئەزمان وبەرهەمێ ویە، مرۆڤی دهاڤێتە د ئاگری دا، ئەزمانە مرۆڤی ب سەر دئێخت ووی سەرفەراز دکەت، وئەوە وی دئێخت وشەرمزار دکەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ژ پسیارا موعاذی ئاشکەرا دبت، کو د ناڤ صەحابیاندا هندەک هەبوون، خەم ژ زانینێ دخوار، و حەز دکر پسیارا کارێن چاک بکەن. هەر وەسا شێوەیێ فێرکرنا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ صەحبیان ئاشکەرا دبت، وکانێ چاوا وی ژ تشتێ گرنگتر دەست پێ دکر.

٢- خێرا ستوبنێن دینی وواجبێن شەرعی بۆ مە ئاشکەرا دبت، وکو ئەونمرۆڤی دبەنە بەحەشتێ و ژ ئاگری ددەنە پاش.

٣- هەر وەسا گرنگیا کارێن خێرێ ژی یێن سوننەت، بۆ مە ئاشکەرا دبت.

٤- وحەدیس ئیشارەتێ ددەتە گرنگیا ئەزمانی، وخەطەرا وی ل سەر مرۆڤی، وکو ئەزمانە ژ هەر تشتەکێ دی پتر خودانی دبەتە جەهنەمێ.

حەدیسا سیهێ

عَنْ أَبِی ثَعْلَبَةَ الخُشَنِیِّ -رضي الله عنه- قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله -صلى الله عليه وسلم-: ﴿ إِنَّ الله -عَزَّ وَجَلَّ- فَرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا، وَحَرَّمَ حُرُمَاتٍ فَلاَ تَنْتَهِكُوهَا، وَحَدَّ حُدُوداً فَلاَ تَعْتَدُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ فَلاَ تَبْحَثُوا عَنْهَا ﴾.

حديث حسن رواه الدارقطني وغيره

ئەبوو ثەعلەبەیێ خوشەنی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودایێ مەزنە هندەک کارێن فەرز دانایە هوین وان بەرزە نەکەن، وهندەک تشت حەرام کرینە هوین پێ لێ نەدانن، وهندەک توخویب دانایە هوین وان نەبەزینن، وبەحسێ هندەک تشتان نەکریە، نە کو ژ بیر کریە، هوین ل وان نەگەڕیێن.

دارەقوطنی وهندەکێن دی ڤەدگوهێزن

دەرەجا ڤێ حەدیسێ:

زانایێن حەدیسێ حوکم ل سەر ڤێ حەدیسێ دایە کو ئەو یا ضەعیفە، ژ بەر دو ئەگەران، یا ئێکێ: مەکحوول ئەوێ ئەڤ حەدیسە ژ ئەبوو ثەعلەبەی ڤەگوهاستی، گوهـ ل وی نەبوویە، د گەل هندێ ژی گۆتیە: (ژ ئەبوو ثەعلەبەی)، وئەڤە (تەدلیسە) وحەدیس پێ ضەعیف دبت. یا دووێ: وخیلاف د ناڤبەرا ریوایەتان دا هەیە، کانێ ئەڤە ژ گۆتنا ئەبوو ثەعلەبەیە،

یان ژی وی ئەو بۆ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پالدایە. وهەر چاوا بت حەدیس یا (صەحیح) نینە.

ئەحکامێن خودێ:

وئەڤ حەدیسە ئەحکامێن خودێ ل سەر چار پشکان دئێنە لێکڤەکرن، و ب ڤی ڕەنگی:

١- فەرز: وئەڤە ئەو کارن یێن خودێ ل سەر بەنیێن خۆ لازم کری ئەو بکەن، وهەر گاڤەکا وان ئەو نەکر، ئەو دێ هێژای لۆمەکرنێ بن ل نیایێ، و ل ئاخرەتێ ژی دێ موستەحەقی عەزابێ بن، وەکی: نڤێژ و ڕۆژی وزەکاتێ.. وهندەک زانا ناڤێ: (واجب) ژی ل سەر ڤی کاری ددانن.

ئەڤە ئەو پشکە یا کو دڤێت ئەم سستیێ د کرنا واندا نەکەین، وزەعێ نەکەین؛ دا عەزابا خودێ ب سەر مە دا نەئێت.

٢- توخویب: ومەخسەد پێ هەر کارەکێ یێ خودێ دەستویری ب کرنا وی دابت، چ کرنا وی لازم کربت، وەکی پشکا بۆری، کو فەرزن، یان ژی کرنا وی ل بەر مە شرین کربت، وەکی کارێ سوننەت، یان ژی کرن ونەکرنا وی وەکی ئێک حسێب کربت، وەکی حەلالی.

ئەڤی دڤێت ئەم نەبەزینین ودەرباس نەکەین، یەعنی: ئەم پێ لێ نەدانین وبەر ب وی کاری ڤە بچین یێ خودێ دەستویری ب کرنا وی نەدای.

٣- حەرام: وئەڤە ئەو کارن یێن خودێ نەکرنا وان ل سەر مە لازم کری، وئاشکەرا کری کو هەچیێ وان بکەت، دێ هێژای لۆمەیا دنیایێ وعەزابا ئاخرەتێ بت، وەکی: کوشتنێ ودزیێ.. هتد.

وئەڤان کاران دڤێت ب چ ڕەنگان ئەم خۆ نێزیک نەکەین.

٤- ئەو تشتێ بەحس ژێ نەهاتیەکرن: ودڤێت نەئێتە هزرکرن کو خودێ ئەو ژ بیرکرینە، حاشا! خودێ تشتەکی ژبیر ناکەت، بەلێ هندەک تشت هەنە

وی بەحس ژێ نەکریە، نە ب حەلالی ونە ب حەرامی، ئەڤ کارێ هۆسا بت، مرۆڤ یێ عەفیکریە، ئەگەر بکەت یێ گونەهکار نابت، وئەگەر نەکەت ژی چو ل سەر نینە، وئەڤە دلۆڤانیەکە خودێ ب بەنیێن خۆ بری، ڤێجا بلا ئەو گەلەک ل دویڤ نەچن.

وئەڤ رِەنگێ هە، دڤێت مرۆڤ ل دویڤ نەچت، وپسیار نەکەت، دا شک بۆ وی د کاری دا چێ نەبت، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ڤەدگوهێزت، هاتییە: ﴿ هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ ﴾، ومەخسەد ب (موتەنەطعان) ئەو کەسن یێن گەلەک ل دویڤ وان کاران دچن یێن مایێ وان تێ نەچت، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەڤە چوونە هیلاکێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەحکامێن خودێ بۆ بەنیان دانایان چار پشکن: فەرز، وحەرام، وتوخویب، ویێن بەحس ژێ نەهاتیەکرن.

٢- فەرزان دڤێت مرۆڤ سستیێ تێدا نەکەت، وحەرامی خۆ نێزیک نەکەت، وتوخویبی پێ لێ نەدانت، ویێ بەحس ژێ نەهاتیەکرن گەلەک ل دویڤ نەچت.

حەدیسا سیهـ و ئێکێ

عَنْ سهلِ بنِ سعدٍ الساعدي -رضيَ الله عنه- قَالَ: جاءَ رجلٌ إلى النبي -صلى الله عليه وسلم- فقال: يا رسولَ الله، دلني على عملٍ إذا أنا عملته أحبني الله وأحبني الناس، فقَالَ: ﴿ ازهَدْ في الدُّنيا يحبِّكَ الله وازهَدْ فيما في أيدي النَّاسِ يحبكَ الناسُ ﴾.

حديث حسن رواه ابن ماجه

سەهلێ کوڕێ سەعدێ ساعدی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: زەلامەک هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، کارەکی نیشا منبدە ئەگەر من ئەو کر، خودێ حەز ژ من بکەت، ومرۆڤ ژی حەز ژ من بکەن، گۆت: دلێ خۆ نەبە دنیایێ، خودێ دێ حەز ژ تە کەت، ودلێ خۆ نەبە وی تشتێ د دەستێ خەلکی دا هەی، مرۆڤ دێ حەز ژ تە کەن.

ئبن ماجە ڤەدگوهێزت

مەزنترین تشت مرۆڤ ب دەست خۆ دئێخت ئەوە خودێ حەز ژ مرۆڤی بکەت، هنگی ئاخرەتێ وی دێ یا ب سلامەت بت، وئەگەر خودێ تەوفیقا وی دا وڤیانا وی کرە د دلێن خەلکی ژی دا، ئەو خێرا ل سەر خێرێیە، چونکی ئەو د دنیایا خۆ ژی دا دێ یێ دلخۆش ورحەت بت، ڤێجا ئەو تشت چیە یێ ڤان هەردو باشیان ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت؟ د ڤێ حەدیسێ دا صەحابیەک پسیارا ڤێ چەندێ ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکەت، وگرنگیا ڤێ حەدیسێ د ڤێ چەندێ دایە.

وپێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د بەرسڤێ دا دو شیرەتێن مەزن ل ڤی هەڤالێ خۆ دکەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- زوهدا د دنیایێ دا، ئەوا دبتە ئەگەرا هندێ کو خودێ حەز ژ مرۆڤی بکەت.

٢- زوهدا د وی تشتی دا یێ د ناڤ دەستێ خەلکی دا هەی، ئەوا دبتە ئەگەرا هندێ کو خەلک حەز ژ مرۆڤی بکەن.

ڤێجا زوهد چیە؟ وچاوا ئەو ڤێ خێرا مەزن ب دەست خودانی ڤە دئینت؟

دەمێ ئەم دبێژین: فلان کەس د فلان تشتی دا یێ زاهدە، یەعنی: ئەو دلێ خۆ نابەتە وی تشتی، چونکی ئەو تشت ل نک وی یێ بێ بهایە، وتشتەک ل نک مرۆڤی یێ بێ بها نابت، حەتا مرۆڤ تشتەکێ دی یێ ژ وی ب بهاتر نەبینت، مەعنا: دەمێ کەسەک د دنیایێ دا یێ زاهد بت، دلێ خۆ نابەتە دنیایێ، چونکی دنیا د چاڤێن وی دا یا کێمە، وکەنگی دنیا دێ د چاڤێن وی دا یا کێم بت؟ ئەگەر بەرێ وی ما ل تشتەکێ مەزنتر وچێتر ژ دنیایێ کو ئاخرەتە، وئەوێ ئاخرەت وی ژ دنیایێ موژیل بکەت، ئەو کەسەکە خودێ حەز ژێ دکەت.

وئەو کەسێ زوهدێ د وی تشتی دا بکەت یێ د دەستێ خەلکی دا هەی، کو پەرتالێ دنیاییە، دڤێت بەرێ وی ل تشتەکێ دی یێ گرنگتر بت، کو پەرتالێ ئاخرەتێیە، ومرۆڤ ب تبیعەتێ خۆ حەزژ وی کەسی دکەن، یێ ململانێ د گەل وان نەکەت د وی تشتی دا یێ ئەو حەز ژێ دکەن.

زانایێ مەزن (شیخ الإسلام ابن تیمیە) زوهدێ ب ڤی رەنگی ددەتەنیاسین، دبێژت: زوهد ئەوە مرۆڤ وی تشتی بهێلت یێ ل ئاخرەتێ چو مفایی نەگەهینتەمرۆڤی، و وەرەع ئەوە مرۆڤ وی تشتی بهێلت یێ مرۆڤ بترستکول ئاخرەتێ زیانێ بگەهینتە مرۆڤی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە وێ رێکێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت یا ئەگەر ئەم لێ بچین خودێ حەز ژ مە بکەت، وخەلکی ژی حەز ژ مە بکەن.

٢- مرۆڤێ دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، خودێ حەز ژێ دکەت، وێ دلێ خۆ نەبە وی تشتێ ل نک خەلکی هەی، خەلک حەز ژێ دکەن.. وئەڤە ئەو هەردو تشتن یێن خێرا دنیایێ وئاخرەتێ دگەهینە مرۆڤی.

حەدیسا سیهـ و دووێ

عَنْ أبي سعيد الخدري -رضيَ الله عنه- أن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- قال: ﴿ لا ضَرَرَ ولا ضِرارَ ﴾.

حديث حسن رواه ابن ماجه وغيره

ژ ئەبوو سەعیدێ خودری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: بلا کەس زیانێ نەکەت، وکەس بەرسڤا زیانێ ژی ب زیانێ نەدەت.

ئبن ماجه ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە ئێک ژ مەزنترین بناخە و (قاعیدە) یێن ئوصوولی دەسنیشان دکەت، لەو ئەو ژی دئێتە هژمارتن ئێک ژ حەدیسێن گرنگ وکۆمکەر.. پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- تێدا ئاشکەرا دکەت کو ب چو ڕەنگان نابت زەرەر وزیان ژ مرۆڤێ موسلمان پەیدا ببت، ووەکی ئاشکەرا پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د سیاقێ حەرامکرنا زیانێ دا دو پەیڤان ب کاردئینت: (ضرر) و(ضرار)، وزانا وشرۆڤەکەرێن حەدیسێ هژمارەکا جوداهیان د ناڤبەرا ڤان هەردو پەیڤان دا دەسنیشان دکەن، ئێک ژ وان ئەڤەیە: (ضرر) ئەو زیانە یا ل دەسپێکێ ژ کەسەکی پەیدا دبت، یەعنی: نابت بۆ مرۆڤێ موسلمان ئەو کارەکێ وەسا بکەت، زیان پێ بگەهتە کەسەکێ دی، و(ضرار) ئەو کارە یێ پشکداری تێدا هەبت، یەعنی: ئەو زیانە یا ژ دو کەسان پەیدا دبت، ومەخسەد پێ ئەوە دەمێ کەسەک کارەکی دکەت زیان پێ دگەهتە ئێکێ دی، بۆ یێ دی نابت ئەو ژی کارەکێ ب زیان بکەت؛ دا بەرسڤا زیانا یێ دی پێ

بدەت، مەعنا: زیان ب زیانێ نائێتە زڤراندن، وزەرەر ڕەنگەکێ زۆردارییێیە، وئاشکەرایە کو خودێ زیان حەرام کریە.

وزیان -کو د ئەصل دا دژی مفایە- دو ڕەنگێن وێ هەنە:

ئێک: دبت کەسەک کارەکی بکەت وئارمانجا وی پێ ئەو بت ئەو زیانێ پێ بگەهینتە خەلکی، وگومان تێدا نینە کو ئەڤە کارەکێ حەرامە.

دو: دبت ئەو کارەکی بکەت وئارمانجا وی ئەو نەبت زیان پێ بگەهتە کەسێ، بەلێ وەسا چێ ببت ژ بەر کارێ وی زیان پێ بگەهتە کەسەکێ دی، وئەو کارە ژی چێ نابت ویێ دورست نینە.

بناخەیەکێ ئوصوولی:

زانایێن ئوصوولێ بناخەیەکێ گشتی یێ گرنگ ژ ڤێ حەدیسێ وەردگرن، کورتیا وی ئەڤەیە: نابت بۆ کەسەکی کارەکێ وەسا بکەت زیان پێ بگەهتە ئێکێ دی، وئەگەر ئێکی کارەک کر زیان پێ گەهشتە ئێکێ دی، دڤێت ئەو بێتە خەرامەتکرن، ونابت بۆ وی یێ زیان گەهشتیێ، ڕابت بەرانبەر وێ چەندێ ئەو ژی زیانێ بگەهینتە یێ دی، بۆ نموونە: ئەگەر مرۆڤەکی کارەک کر بۆ ئەگەرا هندێ بیستانێ ئێکی خراب ببت، دێ ژێ ئێتە خواستن کو ئەو خەرامەتا یێ دی بدەت، نە کو یێ دی ڕابت ئەوژی بیستانێ یێ ئێکێ خراب بکەت؛ چونکی زیان ب زیانێ چارەسەر نابت.

وڤی بناخەیێ گشتی گەلەک چەق ژێ دچن، ژ وانبۆ نموونە: (زیان دڤێت نەئێتەکرن)، و(زیان ب زیانێ ڕانابت)، و(زیانا مەزنتر ب زیانا بچویکتر دئێتە لادان)، و(تەحەممولا زیانا تایبەت دئێتەکرن، دا زیانا گشتی پەیدا نەبت)، و(پالدانا زیانێ بەری ب دەستڤە ئینانا مفایی دئێت)، و(کەڤناتیا زیانێ وێ دورست ناکەت)..

و ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو خودێ وی تشتی ژ مرۆڤی ناخوازت یێ زیانا وی تێدا هەبت، یەعنی: ئەگەر هات وکارەک ژ وان کاران یێن

خودێ ل سەر مرۆڤی فەرکرین بوو ئەگەرا هندێ زیانەک پێ بگەهتە وی، ئەو کار ژ وی نائێتە داخوازکرن، وەکی: مرۆڤەکی ئەگەر ئێشەک لێ هەبت، وخراب بت بۆ وی ئاڤێ ب کار بینت، سەرشویشتنا واجب ودەسنڤێژ ل سەر وی نابت، بەلکی ئەو دێ (تەیەمومێ) کەت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە بناخەیەکێ گرنگێ فقهی بۆ مە دەسنیشان دکەت، ئەوژی ئەڤەیە: زیان ژ کەسەکێ نائێتە قەبویلکرن.

٢- چێ نابت بۆ مرۆڤی کارەکی بکەت زیان پێ بگەهتە کەسێ، هەر وەسا چێ نابت ئەو بەرسڤا زیانێ ب زیانەکا دی بدەت.

٣- زیانەکا هەی یا حەقە، وەکی: ب جهئینانا (حدوودێن شەرعی)، بۆ نموونە: مرۆڤەک ئێکی بکوژت، ڤێجا دەسهەلات وی پێش یێ دی ڤە بکوژت، ئەڤە ناکەفتە دبن وێ زیانێ دا یا حەرام.

حەدیسا سیهـ و سێیێ

عَنْ ابْن عَبَّاسٍ – رَضِيَ الله عَنْهُمَا – أن رسول الله –صلى الله عليه وسلم– قال: ﴿ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ، لاَدَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُمْ، وَلَكِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ ﴾.

حديث حسن رواه البيهقي

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گـوێت: ئەگەر ب گۆتنا مرۆڤان بێتەکرن، هندەک زەلام دێ داخوازا مال وخوینا هندەکان کەن، بەلێ دەعوەداری دڤێت نیشانەک هەبت، وێ حاشاتیێ بکەت دڤێت سویند بخوت.

بەیهەقی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیەکێ گرنگ ژ بناخەیێن حوکمکرنا د ناڤبەرا خەلکی دا ددانت، دا ماف بێنە پاراستن، ودادی جهێ خۆ بگرت، وکەس ب هێجەتا وەرگرتنا مافێ خۆ پێ ل مافێ کەسەکێ دی نەدانت.. ژ بەر ڤێ چەندێ زانایێ مەزن (ابن دقيق العيد) دگۆت: ئەڤ حەدیسە ئێک ژ بناخەیێن ئەحکامانە، ومەزنترین دەقە بۆ لێزڤرینێ دەمێ هەڤرکی پەیدا دبت.

وئەگەر حاکم ب گۆتنا خەلکی بکەت، بێی داخوازا دەلیلی ژێ بکەت، هەر کەسەک دێ وێ بێژت یا بۆ وی باش بت، ومفایێ وی تێدا بت، بەلێ ئەڤ چەندە نابت، پێتڤیە ل سەر وی کەسێ حوکمی د ناڤبەرا خەلکی دا دکەت، گوهداریا گۆتنا دەعوەداری ویا وی کەسێ دەعوە لێ دئێتەکرن بکەت،

پاشی وێ تەرازیێ ب کار بینت یا د ڤێ حەدیسێ دا هاتی، کو ژ دو پێگاڤان پێک دئێت:

یا ئێکێ: ژ بەر کو دەعوەدار دەعوایا تشتەکێ ڤەشارتی دکەت، ودخوازت ئەو بۆ وی بکەڤت، دڤێت ئەو نیشانەکا ئاشکەرا ل سەر گۆتنا خۆ بینت، دا ئەو بۆ وی ببتە دەلیل وهێجەتا موکم، هندێ بگەهینت کو ئەو د ڤێ دەعوایا خۆ دا یێ ڕاستگۆیە، وئەگەر ئەو چو دەلیلان نەئینت، ئاخفتنا وی ب چو ناچت، ودێ حسێب بت مرۆڤەکێ درەوین! ئەڤە دێ هنگی بت ئەگەر ئەو کەسێ دەعوا لێ دئێتەکرن حاشاتیێ ل گۆتنا دەعوەداری بکەت، ژ خۆ ئەگەر حاشاتی نەکر، هنگی ژ دەعوەداری نائێتە خواستن ئەو چو دەلیلان بینت؛ چونکی ئعترافا هەڤرکی باشترین دەلیلە ل سەر ڕاستیا گۆتنا وی.

یا دووێ: ئەگەر دەعوەدار چو دەلیل نەئینان، ووی کەسێ دەعوا لێ دئێتەکرن حاشاتی ل گۆتنا وی کر، هنگی حاکم دێ داخوازێ ژ وی کەسی کەت یێ دەعوا لێ هاتیەکرن کو سویند بخوت، ڤێجا ئەگەر وی سویند خوار، مەسەلا وان دێ ب دویماهی ئێت.

و ژ ڤێ چەندێ دیار دبت کو دەلیلێ دەعوەداری بەری یێ هەڤرکێ وی دئێت، و ل دۆر دەسنیشانکرنا دەلیلی وکانێ ئەو چیە؟ بەلگەنامەیە، یانشاهدە، یان سویندە د گەل شاهدی؟ ئەڤە مەسەلەکە جهێ وێ کتێبێن فقهێیە، ومە نەڤێت ل ڤێرێ ب بەرفرەهی ل سەر باخڤین.

مفایێن حەدیسێ:

١- نابت بۆ حاکمی ب گۆتنا دەعوەداری بکەت، حەتا ئەو دەلیلەکێ موکم ونیشانەکا ئاشکەرا ل سەر گۆتنا خۆ بینت.

٢- ئەگەر دەعوەداری چو دەلیل نەبن، لایێ بەرانبەر کو ئەو یێ دەعوە لێ دئێتەکرن، دڤێت سویند بخوت.

٣- هـەردو لا (دەعـوەدار ویـێ دەعـوە لـێ دئێتـەکرن) دڤێـت ژ خـودێ بترسـن، وبـزانن کـو حـوکمێ حـاکمی تشـتێ حـەرام بـۆ وان حـەلال ناکـەت، وحوکمێ خودێ د سەر هەر تشتەکی ڕایە.

٤- حاکم ژی دڤێت ژ خودێ بترست، وحوکمی نـەدەت حەتا حەقی بـۆ ئاشکەرا نەبت، ودڤێت ئەو بزانـت کـو نـەدادیا د حوکمی دا ئێـک ژ گونـەهێن مەزنە، یێن خودانێ خۆ هیژای ئاگرێ جەهنەمێ دکەن.

حەدیسا سیهـ و چارێ

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخدري – رَضِيَ الله عَنْهُ – قال: سَمِعْتُ رَسُولَ الله –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ: ﴿ مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو سەعیدێ خودری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو -سلاڤ لێ بن- دگوت: هەچیێ ژ هەوە خرابیەک دیت بلا ئەو وێ ب دەستێ خۆ بگوهۆڕت، وئەگەر نەشیا بلا ئەو وێ ب ئەزمانێ خۆ بگوهۆڕت، وئەگەر نەشیا بلا ئەو وێ ب دلێ خۆ بگوهۆڕت، وئەو لاوازترین باوەریە.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەگەرا ڤەگوهاستنا حەدیسێ:

دەمێ مەروانێ کوڕێ حەکەمێ ئەمەوی والی ل مەدینێ، جارەکێ دەرکەفتەنڤێژا جەژنێ، وبەری ئەو دەست ب نڤێژا جەژنێ بکەت، ئەو ڕابوو دا ب سەر مینبەرێ بکەڤت، وخوتبێ بخوینت، ئەبوو سەعیدێ خودری هنگی یێ ئامادە بوو، وگاڤا ئەبوو سەعیدی ئەڤ کارە ژێ دیتی، کراسێ وی گرت وکێشا دا ب سەر مینبەرێ نەکەڤت، بەلێ وی خۆ ژ ناڤ دەستان ئینادەر و ب سەر مینبەرێ کەڤت، ودەست دا خوتبێ.. ئەبوو سەعیدێ گۆتێ: ب خودێ هەوە مەسەلە گوهارت! وی گۆت: بابێ سەعیدی، ئەوا تە دزانی چوو! ئەبوو

سەعیدێ گۆتێ: ب خودێ ئەوا ئەز دزانم چێترە ژ وێ یا ئەز نەزانم، مەروانی گۆت: ئەگەر ئەم پشتی نڤێژێ خوتبێ بخوینین کەس نارۆینت گوهێ خۆ بدەتە مە، لەو مە ئەو ئینا بەری نڤێژێ.. هنگی ئەبوو سەعیدی ئەو حەدیسە د ناڤ خەلکی دا گۆت.

حوکم ورێکێن گوهارتنا خرابیێ:

ژ ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دئێتە زانین کو فەرمانا ب باشیێ وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ، تشتەکێ فەر وواجبە ل سەر موسلمانان، وهەر جارەکا موسلمانان خۆ ژ ڤی کاری دا پاش، خودێ عەزابەکا دژوار دێ ب سەر وان دا ئینت، وەکی د وێ حەدیسێ دا هاتی یا ئیمامێ ترمذی ژ حوذەیفەی ڤەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ﴿ لَتَأْمُرُنَّ بِالمَعْرُوفِ، وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ الله أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ، ثُمَّ لَتَدْعُوُنَّهُ فَلاَ يَسْتَجِيبُ لَكُمْ ﴾ یەعنی: ئەز ب خودێ کەمە یان هوین دێ فەرمانا ب باشیێ وباشڤەبرنا ژ خرابیێ کەن، یان نێزیکە خودێ عەزابەکێ ژنک خۆ ب سەر هەوە دا بهێرت، پاشی هوین دێ دوعایان ژوی کەن وئەو د بەرسڤا دوعایا هەوە نائێت.

بەلێ ئەڤ واجبێ هە هندەک جاران ل سەر هەمی کەسان واجب دبت، وهندەک جاران ل سەر هندەکان واجب دبت، ئەگەر هندەک پێ ڕابوون گونەهـ ژ سەر هەمیان ڕادبت.. و د مەسەلا ڕاکرن ونەهێلانا خرابیێ دا هەمی کەس وەکی ئێک نینن، هەر ئێکی خودێ ل دویڤ شیانا وی دێ لێ گرت، بۆ نموونە: مرۆڤێ حوکم د دەستی دا بت، بارێ وی گرانترە ژ یێ خەلکێ دی یێ چو حوکم د دەستی دا نەبت، ومرۆڤێ زانا بت، بارێ وی گرانترە ژ مرۆڤێ عامی ونەزان.. وهۆسا. ورێک ومەرتەبەیێن گوهارتنا خرابیێ ژی هەمی وەکی ئێک نینن، وحالێ مرۆڤان ژی د دەر حەقێ دا وەکی ئێک نابت، ژ وان ڕێک ومەرتەبەیان یێن کو د حەدیسێ دا هاتین:

١- گوهارتنا ب دەستی:

وئەڤە پتر دکەفتە سەر ملێ کاربدەستان؛ چونکی دەسهەلات یا وانە، وچی کارێ وانبڤێت ئەو دشێن بکەن، بەلێ مەعنا ڤێ ئەو نینەکەسەک ژ بلی وان نەشێت ڤێ چەندێ بکەت.. نەخێر! هەر کەسەکێ بشێت خرابیێ ب دەستێ خۆ بگوهۆڕت، بێی کو خرابیەکا مەزنتر بێتە شوینێ، دڤێت ئەو ڤێ چەندێ بکەت.

٢- گوهارتنا ب دەڤی:

وئەڤە پتر دکەفتە سەر ملێ زانایان؛ چونکی ئەو دینی دزانن، ودشێن حەقیێ ونەحەقیێ ل بەر خەلکی ئاشکەرا بکەن.

٣- گوهارتنا ب دلی:

وکەس ژ ڤێ نائێتە عەفیکرن؛ چونکی ئەو ب هەمی کەسان ڤە دئێت، وهەر چەندە بەرهەمێ ڤێ رێکێ گەلەک یێ کێمە ژی، بەلێ ئەو ژ هەر کەسەکی دئێتە خواستن، وئەوێ ب ڤی رەنگی ژی خرابیێ نەگوهۆڕت، یەعنی: ب دلی ژی کەرب ژ خرابیێ ڤەنەبت، ئەوی چو باوەری ل نک نەمایە، لەو عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی دگۆت: ((ئەوێ چوویە هیلاکێ یێ ب دلی باشی وخرابیێ نەزانیبت)).

وفەرە ئەو کەسێ فەرمانا ب باشیێ وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ دکەت، بەری هەر تشتەکی ب کارێ خۆ، نە ب گۆتنێ ب تنێ، بۆ خەلکی ببتە جهێ چاڤلێکرنێ، چونکی خودێ حەز ژ وی کەسی ناکەت یێ وی تشتی بێژت یێ ئەو ب خۆ نەکەت، بەلێ مەعنا ڤێ چەندێ ئەو نینە ئەو کەسێ باشیەکێ نەکەت دڤێت بەرێ خەلکی نەدەتە وێ باشیێ، یان ئەو کەسێ خرابیەکێ دکەت خەلکی ژ وێ خرابیێ نەدەتە پاش.. نەخێر! کانێ چاوا کرنا باشیێ کارەکێ فەرە، وەسا فەرمانا ب باشیێ ژی کارەکێ فەرە، هەر وەسا نەکرنا خرابیێ ژی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو فەرمانا ب باشیێ وپاشڤەبرنا ژ خرابیێ ژ باورێیە.

٢- پاشڤەبرنا ژ خرابیێ، ونەهێلانا وی کاری یێ شریعەتی حەرامکری، کارەکێ واجبە، بەلێ وی چەند مەتەبە بۆ هەنە، هەر ئێک ل دویڤ مەرتەبەیا خۆ دڤێت پێ ڕابیت، ئەگەر نە خرابیەکا مەزنتر دێ پەیدا بت.

٣- ژ کارێ ئەبوو سەعیدی دیار دبت کو گوهۆڕینا خەلەتیێن کاربدەستان ب دەستی بۆ وی یێ پێڤە بێت، کارەکێ دورستە، بەلێ دەرکەفتنا ژ بن حوکمێ وان ژ بەر خەلەتیێ، وڕاکرنا چەکی دژی وان، خرابیێن مەزنتر پێڤە دئێت، لەو د هندەک حەدیسێن دی دا هاتیە کو ئەو کار چێ نابت، هندی ئەو کوفرا ئاشکەرا بەلاڤ نەکەن.

حەدیسا سیهـ و پێنجێ

عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ – رَضِیَ الله عَنْهُ – قال: قَالَ رَسُولُ الله –صلى الله عليه وسلم–: ﴿ لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَلاَ یَبِعْ بَعْضُکُمْ عَلَى بَیْعِ بَعْضٍ، وَکُونُوا عِبَادَ الله إِخْوَانًا. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ یَظْلِمُهُ، وَلاَ یَخْذُلُهُ، وَلاَ یَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَا هُنَا ﴾ وَیُشِیرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ﴿ بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ یَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، کُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَمَالُهُ، وَعِرْضُهُ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: حەسویدیێ ب ئێک دو نەبەن، وئێک ودو نەخاپینن، وکەربێ نەهاڤێنە ئێک ودو، وپشت نەدەنە ئێک ودو، وهندەک ژ هەوە فرۆتنێ د سەر فرۆتنا هندەکان ڕا نەکەن، وبەنیێن خودێ بن وبرایێن ئێک بن، موسلمانبرایێ موسلمانیە، نە زۆرداریێ لێ دکەت، ونە وی شەرمزار دکەت، ووی ناشکێنت، تەقوا ئەها د ڤێرێ دایە -وسێ جاران ئیشارەت دا سنگێ خۆ- تێرا مرۆڤی خرابی هەیە ئەو برایێ خۆ یێ موسلمان کێم بکەت، موسلمان هەمی ل سەر موسلمانی حەرامە: خوینا وی، ومالێ وی، وناموسا وی.

موسلم ڤەدگوهێزت

ڤێ حەدیسێ گەلەک مفایێن مەزن تێدا هەنە، چونکی ئەو بەرێ موسلمانان ددەتە وێ ڕێکێ یا باشیا وان تێدا هەی، ڕێکا براینیێ، وبەرێ وان ژ گەلەک ڕێکێن خراب ددەتە پاش یێن دبنە ئەگەرا پەیدابوونا نەڤیان

ودلمانێ دناڤبەرا وان دا، هەر وەسا ئەو ئاشکەرا دکەت کو خوین ومال وناموسا موسلمانی ژی ل سەر موسلمانی حەرامە..

دلڕەشی وحەسویدی:

حەسویدی ئەوە دلێ مرۆڤی د دەر حەقا برایێ وی دا هند یێ ڕەش بت، کو حەز بکەت ئەو قەنجی ونعمەتا خودێ د دەل وی کری نەمینت، وئەڤە کارەکێ حەرامە ونە ژ ئەخلاقێ مرۆڤێ موسلمانە، بەلکی ئەو ئەخلاقێ ئبلیسیە ئەوێ حەسویدی ب ئادەمی بری، وبۆ نەچوویە سوجوودێ. ئەڤە وئەگەر مرۆڤ قەنجیەکێ ل نک ئێکی ببینت، ڤێجا حەز بکەت ئەو ژی وەکی وی بت، وئەو قەنجی د گەل وی ژی بێتەکرن، ئەڤە دورستە ونابتە حەسویدی.

خاپاندن:

ڤێجا چ د ڕەنگەکێ کڕین وفرۆتنێ دا بت، یێ کۆ دبێژنێ: (نەجەش) وەکی هندەک زانا ڤێ حەدیسێ پێ شەرح دکەن، یانهەر ڕەنگەکێ حیلە وخاپاندنێ بت، ئەڤە حەرامە ونابت مرۆڤێ موسلمان بکەت.

ونەجەش د کڕین وفرۆتنێ دا ئەوە کەسەک پەرتالێ خۆ بۆ فرۆتنێ پێشکێش بکەت، ئێک بچت ژ قەستا بهایەکێ مەزن پێ بدەت، بێی ئنیەتا کڕینێ هەبت، بەلکی ب تنێ ئارمانجا وی ئەو بت بهایی ل سەر خەلکی بلند بکەت.. وئەڤە ڕەنگەکێ فێلبازی وخاپاندنێیە، لەو یێ حەرامە.

کەرب ونەڤیان:

ئیسلام گەلەک بەرێ مە ددەتە ڤیانێ، ودخوازت وان ئەگەران ل نک مە پەیدا بکەت یێن ڤیانێ د ناڤبەرا مە دا زێدە دکەن، ومەعنا ڤێ ئەوە کەرب ونەڤیان تشتەکێ دورست نینە، وهەر تشتەکێ دبتە ئەگەرا بەلاڤبوونا کەرب ونەڤیانێ د ناڤبەرا مە دا، یێ حەرامە، ودڤێت ئەم خۆ ژێ بدەینە پاش، دا ڤیانا مە بۆ ئێک ودو بمینت.

پشتدان وسلبوون:

ئەگەر نەڤیان پەیدا بوو، پشتدان وژێک سلبوون ژی دێ پەیدا بت، وئەو ژی کارەکێ حەرامە، وئاشکەرایە کو سلبوون ئەگەر ژ سێ ڕۆژان زێدەتر بوو، دێ کەفتە د حەرامیێ دا، وەسا نەبت ئەوسەرا تشتەکێ شەرعی بت.

فرۆتنا ل سەر فرۆتنێ:

ومەخسەد پێ دو کەسەک کڕین وفرۆتنەکێ بکەن، وهێشتا وان معاملا خۆ ب دویماهی نەئینای، ئێکێ دی بچت خۆ بکەتە د ناڤ ڕا، دا معاملا وان خراب بکەت، وئەو تشتەکێ خۆ بفرۆشتە وی بکڕی، یان ژی ئەو وی تشتی ژ بائعی بکڕت.. ئەڤە حەرامە؛ چونکی دبتە ئەگەرا پەیدابوونا کەرب ونەڤیانێ.

وبەرانبەر ڤان کارێن نەدورست پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- بەرێ مە ددەتە کارەکی خێرێ هەمیێ د ناڤ خۆ دا دگرت، کو براینیە، ئەو براینیا هندەک حەقان ل سەر خودانی فەر دکەت، وەکی کو ئەو زۆرداریێ ل برایێ خۆ نەکەت، و د گەل وی یێ ڕاستگۆ بت، بهایێ وی کێم نەکەت، و ب چاڤەکێ نزم بەرێ خۆ نەدەتێ، وپێ ل وان مافێن وی نەدانت یێن خودێ داینێ وەکی کو خوین ومال وناموسا وی پاراستی بمینت.

مفایێن حەدیسێ:

١- حەدیس ئیشارەتێ ددەتە هندک ژ وان کارێن حەرام یێن کو نابت موسلمان د گەل موسلمانی بکەت.

٢- تەقوا د دلی دایە، وکەس ب دلی یێ زانا نینە ژ بلی خودایێ مەزن، ڤێجا بلا کەس مەدحێنخۆ ب تەقوایێ نەکەت.

٣- ئیسلام باوەری وموعامەلەیە، عیبادەت وئەخلاقە، گۆتن وکریارە.

حەدیسا سیهـ و شەشێ

عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ – رَضِیَ الله عَنْهُ – قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله –صلى الله عليه وسلم–: ﴿ مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، نَفَّسَ الله عَنْـهُ كُرْبَـةً مِـنْ كُـرَبِ يَـوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ الله عَلَيْهِ فِی الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ الله فِی الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَالله فِی عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِی عَوْنِ أَخِيـهِ، وَمَـنْ سَـلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ الله لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِی بَيْـتٍ مِـنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ الله وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّـكِينَةُ، وَغَشِـيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ الله فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُـهُ لَمْ يُسْرِـعْ بِـهِ نَسَبُهُ ﴾.

رواه مسلم

ژ ئـەبـوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بـت- دبێـژت: پێغەمبـەری -سـلاڤ لێ بن- گۆت: هەچیێ دژواریەکێ ژ دژواریێن دنیایێ ژ سەر خودان بـاوەرەکی ڕاکـەت، خـودێ دژواریـەکێ ژ دژواریـێن قیامـەتێ دێ ژ سـەر وی ڕاکـەت، وهەچیێ ل سەر مرۆڤەکێ تەنگاڤبکەتە بەرفرەهی، خودێ ل دنیـایێ وئـاخرەتێ دێ ل سەر وی کەتە بەرفرەهی، وهەچیێ موسلمانەکی ستارە بکەت، خـودێ ل دنیایێ وئاخرەتێ دێ وی ستارە کەت، وخودێ هاریکارێ عەبدیە هندی عەبد هاریکـارێ برایـێ خـۆ بـت، وهـەچیـێ ڕێکـەکێ بگـرت دا زانینـەکێ بخـوازت، خودێ ب وێ چەندێ ڕێکەکێ بۆ بەحەشتێ دێ ل بەر وی ب ساناهی ئێخت، وهەر کۆمەکا ل مالەک ژ مالێن خودێ ڕوینە خوارێ، کیتابا خـودێ بخـوینن ونیشا ئێک ودو بدەن، رحەتی دێ ب سەر وان دا ئێت، ودلۆڤـانی دێ وان ڤەگرت، وملیاکەت دێ ل دۆرا وان بـن، وخـودێ دێ بەحسـێ وان ل نـک وان

ملیاکەتان کەت ئەوێن ل نـک وی، وهـەچیێ کـارێ وی وی ڤـەهێلت، نەسـەبا وی وی پێش نائێخت.

موسلم ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە کۆمەکا زانـین وقاعیـدە وتـۆرەیێن گرنـگ نیشـا مـە ددەت، دا ئەم کاری پێ بکەین، ژ وان:

بەرفرەهکرنا ل سەر خەلکی:

ڤێجا چ مرۆڤ ب دەستێ خۆ د هەوارا کەسـەکی بچت، ووی ژ نەخۆشی ودژواریەکێ بینتە دەر، یان ل سەر سڤک بکـەت، یـان ژ ب مـالێ خـۆ هـاری وی بکەت ووی ژ تەنگاڤیەکێ بینتەدەر.. ئەوێ ڤێ چەندێ بکەت خودێ ژی ل دنیایێ وئاخرەتێ دێ ل سەر وی کەتە فرەهی، ووی ژ تەنگاڤیان ئینتەدەر.

ستارەکرنا موسلمانان:

گومان تێدا نینە کو چو مرۆڤ نینن دبێ کێماسی بن، وکەسەک نینە یـێ بێ گونەهـ ژی بت، وهەر ئێـک ژ مـە هنـد عـەیب هەنـە کـو ئەگـەر خـودێ وان ئاشـکەرا بـکـەت شـەرمـا وی پێ د ناڤ خەلکی دا بچت، وچـونکی ئـەصل د مرۆڤـێ موسـلمان دا ئـەوە وی ئـەو بـۆ برایـێ خـۆ بڤێـت یـێ بـۆ خـۆ دڤێـت، دەمـێ ئەو عەیب وکێماسیەکێ ل نک برایەکێ خۆ ببینـت، وی سـتارە بکـەت، وشـەرمـا وی پـێ د ناڤ خەلکی دا نەبـەت، وهنـدەک کـەس هەنـە هـزر دکـەن ب هێجـەتا ڕەخنـەگرتنێ یـان شـیرەتکرنێ وان مـافێ هـەی عـەیبێن خـەلکی ئاشـکەرا بکـەن، وئـەو ب خـۆ وەسـا نینـە، هـەتکبرن تشـتەکە وڕەخنـەگرتن وشیرەتکرن تشتەکێ دیە!

وکانێ چاوا پێتڤیە مرۆڤ برایێ خۆ ستارە بکـەت، وعـەیبێن وی د نـاڤ خەلکی دا بەلاڤ نەکەت، یا پێتڤیتر ئەوە -وەکی ئاشکەرا- کو مرۆڤ گونەهـ وعەیبێن خۆ ب خۆ ژی ڤەشێرت وژێ تۆبە بکەت وئاشکەرا نەکەت.

هاریکاریا خەلکی:

وهەر چەندە بەری نوکە حەدیسێ بەحسێ ڕەنگەکێ هاریکارییێ کربوو، کو مرۆڤ برایەکێ خۆ ژ تەنگاڤیێ بینتەدەر، بەلێ حەدیس ل ڤێرێ بەحسێ هاریکارییێ ب ڕەنگەگێ گشتی دکەت، کو مرۆڤ د خێرا برایێ خۆ دا بت، ووی کاری بۆ وی بکەت یێ مفایێ وی تێدا بت.. ئەوێ ب ڤی ڕەنگی بت، خودێ ژی دێ هاریکاریا وی کەت، وئەوێ خودێ ل هاری بت ئەو تێرا وی هەیە.

خواستنا علمی:

ب تایبەتی وی علمی یێ ل ئاخرەتێ مفایی دگەهینێ، وئاشکەرایە کو علم ل مرۆڤی ناگەڕیێت دڤێت مرۆڤ ل علمی بگەڕیێت، وئەو کەسێ ڤێ زەحمەتێ بدەتە بەر خۆ، و ل علمی بگەڕیێت، خودێ کارێ وی دێ ب سناهی ئێخت، ودێ وی علمی دەتێ یێ بەرێ وی ددەتە ڕێکا بەحەشتێ، یان ژ بەر داخوازا وی بۆ علمی، خودێ بەرێ وی دێ دەتە هیدایەتێ، ئەوا دبتە ئەگەرا چوونا وی بۆ بەحەشتێ.

خێرا خواندن ونیشادانا قورئانێ:

وعلمێ ژ هەمیان مەزنتر، علمێ قورئانێیە، لەو حەدیسێ د دویڤ دا ئیشارەت دا وان مرۆڤان یێن ل مزگەفتێ کۆم دبن، وقورئانێ دخوینن ونیشا ئێک ودو ددەن، چار خێرێن مەزن وەکی پێغەمبەرەی -سلاڤ لێ بن- ئاشکەرا دکەت، خودێ ددەتەڤان کەسان:

١- خودێ تەناهی ودلڕحەتییێ ددەتە وان، لەو ئەو هەست ب خۆشیا دلی دکەن.

٢- رەحم ودلۆڤانی ژ نک خودێ ب سەر وان دا دئێتە خوارێ.

٣- ملیاکەت ل دۆرا وان کۆم دبن، ودوعاییێن خێرێ بۆ وان دکەن.

٤- خودێ، ب هەمی مەزنیا خۆ ڤە، بەحسێ وان ب باشی ل نک وان ملیاکەتان دکەت، ئەوێن ل نک وی.. وبەسە بۆ مرۆڤی سەرفەرازی کو خودێ بەحسێ وی بکەت.

جزا ب کاریە نە ب نەسەبێ:

وئەڤە ئێک ژ گرنگترین تەرازیێن ئیسلامێیە بۆ کێشانا مرۆڤان، بهایێ مرۆڤی د وی کاری دایە یێ ئەو دکەت، وهەر ئێک جزایێ خۆ ل دویڤ کارێ خۆ وەردگرت، نە کو ل دویڤ بنەمال ونەسەبا خۆ، وئەوێ کارێ وی یێ باش وی پێشڤە نەبەت، نەسەبا وی قەت وی پێشڤە نابەت، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دگۆتە مرۆڤێن خۆ یێن نێزیک: هوین ب کارێ خۆ یێ باش خۆ ژ خودێ بکرن، ئەز چو مفایی ناگەهینمە هەوە!

مفایێن حەدیسێ:

١- خێرا هاریکاریا مرۆڤێن تەنگاڤ وبێ رێ گەلەکە.

٢- هەر وەسا خێرا ستارەکرنا مرۆڤێ موسلمان.

٣- دڤێت ئەم ل وان رێکا بچین یێن علم پێ ب دەست مە دکەڤت، ب تایبەتی علمی قورئانێ.

٤- حەدیس خێرا کۆمبوونا ل مزگەفتێ بۆ خواندن وخۆفێرکرنا قورئانێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت.

٥- جزایێ هەر ئێکی ل دویڤ کارێ وی دئێتەدان، وئەگەر کارێ وی یێ باش نەبت، فایدێ وی ناکەت ئەو ژ بنەمالەکا باش بت.

حەدیسا سیهـ و حەفتێ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ – رَضِيَ الله عَنْهُما – عَنْ رَسُولِ الله –صلى الله عليه وسلم– فِيمَا يَرْوِى عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: ﴿ إِنَّ الله كَتَبَ الحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ: فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا الله عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا الله عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا الله عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا الله سَيِّئَةً وَاحِدَةً ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ژ خودایێ خۆ ڤەگوهاست، گۆت: هندێ خودێیە باشی وخرابی نڤیسینە، پاشی ئەو ئاشکەرا کرن: ڤێجا هەچیێ دلێ خۆ ببەتە باشیەکێ ووێ نەکەت، خودێ دێ وێ ل نک خۆ نڤیست باشیەکا تمام، وئەگەر وی دلێ خۆ برێ وکر، خودێ وێ ل نک خۆ دێ نڤیست دەهـ خێر، حەتا حەفت سەدان، وگەلەک پتر، وئەگەر وی دلێ خۆ برە خرابیەکێ ونەکر، خودێ دێ وێ وێ ل نک خۆ نڤیست خێرەکا تمام، وئەگەر دلێ خۆ برێ وکر، دێ بۆ وی نڤیست گونەهەکا ب تنێ.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە قەنجیا خودێ یا مەزن ودلۆڤانیا وی یا بەرفرەهـ بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وکانێ ئەو چەند د خێرا بەنیێن خۆ دایە، بەرێ خۆ بدەنێ

کانێ حەدیس دبێژت: خودێ دێ بۆ وی **ل نک خۆ** نڤیست.. ل نک خۆ، ئەڤە ئیشارەتەکە بۆ گرنگیدانا خودێ ب کارێ عەبدی، وقەدرێ عەدبدی یێ بلند ل نک خودێ، ئەگەر ئەو بزانت!

وحەدیس ئیشارەتێ ددەتە چار ڕەنگێن کاران:

ئێک: کرنا باشیێ:

ئەو مرۆڤێ باشیەکێ بۆ خودێ دکەت، وئارمانجا وی پێ خێر بت، خودێ وێ باشیێ بۆ وی کێم کێم ب دەهان دنڤیست، وبۆ وی یێ وی بڤێت زێدەتر لێ دکەت، حەتا دگەهتە حەفت سەدان، وپتر ژی.. وئایەتێن قورئانێ ژی ب ڤێ مەعنایێ هەنە.

دو: کرنا خرابیان:

وئەوێ خرابیەکێ بکەت، خودێ خرابیەکا وەکی وێ بۆ دنڤیست، یەعنی: ئێکا ب تنێ.. بەلێ هندەک جاران ژ بەر پیرۆزیا جهی ودەمی گونەهـ مەزنتر لێ دئێت، وەکی وی یێ ل حەرەمێ بێ ئەمریا خودێ بکەت. ژ بەر هندێ هندەک صەحابیان -وەکی عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی- حەز نەدکر ل حەرەما مەکەهێ ئاکنجی ببن، دگۆتن: گونەهـ ل وێرێ مەزنترە.

سێ: دلبرنا باشیێ:

کو مرۆڤ دلێ خۆ ببەتە کرنا باشیەکێ، پاشی تشتەکێ نە ب دەستێ وی چێ ببت، نەهێلت ئەو وی کاری بکەت، وەکی وی یێ دەمێ دنڤت ئنیەتا خۆ بینت کو ب شەڤێ ڕابت نڤێژێن سوننەت بکەت، پاشی د خەو بچت وهشیار نەبت، خودێ خێرەکا تمام دێ بۆ وی نڤیست.

چار: دلبرنا خرابیێ:

کو دلێ وی بچتە کرنا خرابیێ، وبێتە سەر هزرێ کو بکەت، پاشی لێڤە ببت ونەکەت، خودێ خێرەکا تمام دێ بۆ وی نڤیست، بەلێ ئەگەر وی دلێ

خۆ بـرە کـرنـا خرابیەکێ وکارێ خۆ ژێ کر دا ئەو وێ خرابیێ بکەت، پاشی -بێی وی- تشتەکێ وەسا چێبـوو ئـەو نەشـیا وێ خرابیـێ بکـەت، هـەر چەنـدە وی حەز دکر بکەت، هندەک زانا دبێژن: ئەڤی گونەهەک دێ بۆ ئێتە نڤیسین، چونکی هەر وەکی وی ئەو کری، مادەم کارێ خۆ کر دا بکەت.

و د روایەتا (موسلمی) دا دەمـی بەحسـێ نڤیسـینا گونەهـەکێ دئێتـەکرن یێ خرابیێ دکەت، ئەڤژێدەیی هەیە: ﴿ وَمَحَاهَا الله، وَلاَ يَهْلِكُ عَلَى الله إِلاَّ هَالِكٌ ﴾ یەعنی: ئەگەر وی دلـێ خۆ برە خرابیێ وئەو کـر، خـودێ خرابیـەکا ب تنـێ دێ بۆ وی نڤیست، وئەگەر ڤیانا دێ بۆ وی ژێ بەت! وپشتی ڤێ رەحما بەرفرەهـ وڤێ هەمی دەلیڤەیا بۆ مرۆڤان هاتیەدان، هـەما ئـەو کـەس دێ چتـە هیلاکـێ یێ هیلاک بۆ خۆ هلبژارتی، ومفا ژ ڤێ هەمی دلۆڤانیێ نەدیتی.

مفایێن حەدیسێ:

١- رەحمـا خـودێ یـا بەرفرەهـ وقـەنجیا وی یـا مـەزن ژ ڤـێ حەدیسـێ ئاشکەرا دبت.

٢- ژ کـەرەما خـودێ د گـەل بـەنیان ئـەو خێـرێن وان زێـدە دکـەت، بـەلێ گونەهێن وان زێدە ناکەت.

٣- مرۆڤ دلـێ خـۆ ببەتـە باشـیێ، پاشـی وەسـا چـێ نـەبت ئـەو بکـەت، خێـرەک دێ بـۆ وی ئێتـە نڤیسـین، بـەلێ ئەگـەر وی دلـێ خـۆ بـرە خرابیـەکێ پاشی بەری کرنێ لێڤەبوو، خێرەک دێ بۆ ئێتە نڤیسین.

٤- ژ ڤـێ حەدیسـێ دئێتـە زانـین کـو ئـەو ملیاکـەتێن کـارێ مرۆڤـی دنڤیسـن، خـودێ ئاگەهـداریا وان ب وێ هـزرێ دکـەت یـا د دلـێ مرۆڤـی دا دگەڕیێت، دەربارەی کرنا باشیێ وخرابیێ.

حەدیسا سیهـ و هەشتێ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ – رَضِيَ الله عَنْهُ – قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ–: ﴿ إِنَّ الله قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو هورەیرەی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودێیە دبێژت: هەچیێ نەیارەتیا وەلیەکێ من بکەت، من شەڕ د گەل وی ڕاگەهاند، وبەنیێ من ب تشتەکی خۆ نێزیکی من نەکریە خۆشتڤیتر بت ل نک من ژ وی تشتی یێ من ل سەر وی فەرزکری، وبەنیێ من هەر دێ مینت خۆ نێزیکی من کەت ب کرنا سوننەتان، حەتا ئەز حەز ژ وی دکەم، ڤێجا ئەگەر من حەز ژ وی کر، ئەز دێ بمە گوهێ وی یێ وی پێ گوهـ لێ دبت، وچاڤێ وی یێ ئەو پێ دبینت، ودەستێ وی یێ ئەو پێ دگرت، وپیێ وی یێ ئەو پێ ب ڕێڤە دچت، وئەگەر ئەو پسیارێ ژ من بکەت ئەز دێ دەمێ، وئەگەر خۆ ب من بپارێزت، ئەز دێ وی پارێزم.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بهایێ مرۆڤێن قەنج ل نک خودێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، وکو حەرامە نەیارەتیا وان بێتەکرن، هەر وەسا بهایێ عیبادەتی چ یێ فەرز

بت چ سوننەت بۆ مە ئاشکەرا دکەت، پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- ژ خودایێ خۆ ڤەدگوهێزت، کو هەر کەسەکێ نەیارەتیا وەلیەک ژ وەلیێن خودێ بکەت، خودێ دێ شەڕی د گەل وی کەت، وئەوێ خودێ شەڕێ وی بکەت، مسۆگەر ئەو دێ چتە هیلاکێ.

ووەلیێن خودێ، وەکی خودێ ب خۆ د ئایەتەکێ دا ددەتە زانین، دو سالۆخەتێن سەرەکی ل نک هەنە، دبێژت: ﴿ أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ٦٢ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ٦٣ ﴾ (یونس: ٦٢-٦٣) مەعنا: سالۆخەتێ وان یێ ئێکێ باوەریە، ویێ دووێ تەقوایە، ووان چو نیشانێن تایبەت نینن وان ژ خەلکی جودا بکەن، وەکی جلکان یان سەر وبەری، ودڤیت نەئێتە هزرکرن کو وەلیێن خودێ د مەعصوومن وچو گونەهان ناکەن، یان مەرتەبا وان د سەر یا پێغەمبەران ڕایە، وەکی هندەک نەزان هزر دکەن!

ودوژمناتیا وەلیێن خودێ کارەکێ حەرامە، ئەگەر هات وئەڤ دوژمناتیە سەرا هندێ بت چونکی ئەو فەرمانا خودێ ب جهـ دئینت، بەلێ ئەگەر سەرا تشتەکێ دی یێ دنیایێ بت، ژ وان تشتێن هەڤرکی سەرا چێ دبت، ئەو ناکەفتە د بن ڤی حوکمی ڤە، ودەمێ خودێ دبێژت: (فقد آذنته بالحرب) مەعنا وێ ئەوە: من ب وی دا زانین کو ئەز دوژمنێ ویمە ودێ شەڕێ وی کەم.. وشەڕێ خودێ د گەل ئێکی مەعنا وێ تێبرنا ویە.

وباشترین کارێ مرۆڤ خۆ پێ نێزیکی خودێ بکەت، ئەو کارن یێن وی ل مرۆڤی فەرز کرین، وەکی: نڤێژێن فەرز، وڕۆژیا رەمەزانێ.. وبەلکی خۆ نەکرنا کارێن حەرام ژی د ڤێ چەندێ دا وەکی کرنا کارێن فەرز بت.

پشتی فەرزان سوننەت دئێن، ودەرگەهێ سوننەتان یێ بەرفرەهە، بۆ وی یێ بڤێت قەست بکەتێ، وکرنا سوننەتان وەکی ژ ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین دبتە ئەگەر کو خودێ حەز ژ خودانی بکەت، وئەگەر خودێ حەز ژ ئێکی کر، بەرەکەتا ڤێ حەژێکرنێ ل سەر ژیانا وی ئاشکەرا دبت، وخودێ بۆ وی دبتە هاریکار وپشتەڤان، وئێکا هند ژ وی چێ دکەت ئەو ب گوهێ خۆ گوهداریا

تشتەکی نەکەت، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ دکەت، و ب چاڤێ خۆ بەرێ خۆ نەدەتە تشتەکی، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ بکەت، ودەست ناکەتە تشتەکێ خودێ پێ خۆش نەبت، و ب پیێ خۆ ژی ئەو ب نک تشتەکی ڤە ناچت، ئەو تشت تێ نەبت یێ خودێ حەز ژێ بکەت.. ودەمێ خودێ دبێژت: ئەز دێ بمە گوهێ وی، وچاڤێ وی.. وهتد، ئەڤە کنایەتە ژ هندێ کو خودێ دێ ڤان ئەندامێن وی پارێزت، دا ئەو کارەکێ وەسا پێ نەکەت خودێ پێ خۆش نەبت.

وتشتێ دی یێ خودێ ددەتە وەلیێ خۆ ئەڤەیە: هەر پسیار ودوعایەکا ئەو ژ خودێ بکەت، خودێ د بەرسڤا وی دئێت، وچی گاڤا وی خۆ ب خودێ پاراست خودێ دێ وی پارێزت.

مفایێن حەدیسێ:

١- وەلی حورمەتا خۆ هەیە، ودڤێت نەیارەتیا وی نەئێتەکرن.

٢- ئەوێ کەرب ونەڤیانێ بۆ وەلیێنخودێ هل دگرت، ئەویێ ل سەر خەطەرەکا مەزن؛ چونکی خودێ نەیارێ ویە.

٣- کارێ سوننەت بەری یێ فەرز نائێتەکرن.

٤- ئەوێ فەرزان ب جهـ بینت، وسوننەتان ژی بکەت، ڤیانا خودێ ب دەست خۆ دئێخت، وئەوێ خودێ حەز ژێ بکەت ژیانەکا ب بەرەکەت دبەتە سەری.

حەدیسا سیهـ و نەهێ

عَنْ ابْنِ عَبَّـاسٍ - رَضِيَ الله عَـنْهُما – قَـالَ: قَـالَ رَسُـولُ الله –صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ إِنَّ الله تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ، وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ ﴾.

رواه ابن ماجه والبيهقي

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هندی خودێیە خەلەتی، وژبیرکرن، وکوتەکی لێ کرن، بۆ من ژ سەر ئوممەتا من ڕاکریە.

ابن ماجه وبەیهەقی ڤەدگوهێزن

وئەڤ حەدیسە ژی زێدە یا گرنگە؛ چونکی ئەو قاعیدەیەکێ فقهی یێ مەزن بنەجهـ دکەت.. زانایێ ناڤدار ئبن حەجەرێ هەیتەمی دبێژت: مفایێ ڤێ حەدیسێ یێ گشتیە، چونکی ئەو بەحسێ سێ تشتان دکەت، هەر سێ دکەڤنە د هەمی (ئەبوابێن فقهی) دا، وگەلەک جاران چێ دبن، لەو ب کێر دئێت بۆ بێتە گۆتن: نیڤا شریعەتی، چونکی کار وکریارێن مرۆڤی، یان ب قەصد ژێ دەردکەڤن، وبیرا وی لێ دئێتەڤە، وئەڤە ئەوە یا (عەمد) بت د گەل هلبژارتنێ، یان ژی وی چو قەصد پێ نینە ووی نەهلبژارتیە، وئەڤە یان خەلەتیە یان ژبیرکرنە یان کوتەکی یا لێ هاتیەکرن، و ژ پەیڤێن ڤێ حەدیسێ دئێتە زانین کو سەرا ڤێ پشکا دووێ ل مرۆڤی نائێتەگرتن، و ژ مەفهوومێ وێ دئێتەزانین کو پشکا ئێکێ ل مرۆڤی دئێتەگرتن، مەعنا: (مەنطووقێ) حەدیسێ نیڤەکا شریعەتی ڤەدگرت، و(مەفهوومێ) وێ نیڤەکێ.

وبەرفرەهکرنا ڤێ گۆتنێ ب ڤی ڕەنگیە:

ئەو کار وگۆتنێن ژ مرۆڤێ موکەللەف پەیدا دبن، ئێک ژ دووانە:

یا ئێکێ: ئەو دزانت چ دکەت و چ دبێژت، و ب دلێ خۆ ئەو وێ گۆتنێ دبێژت ووی کاری دکەت، یەعنی: ئەو کار وگۆتنە یێ (قەصد) و (ئختیار) تێدا هەی ژ لایێ مرۆڤی ڤە، وئەڤی ڕەنگی د دنیایێ دا مرۆڤ دێ پێ ئێتەگرتن، و ل ئاخرەتێ ژی حسێبا وی دێ د گەل ئێتەکرن..

یا دووێ: ئەو کار یان گۆتن یا ژ بێ (قەصد) و (ئختیار) ژ مرۆڤی پەیدا دبت، ئەوە یا ئەم دبێژینێ: بێ دەستی.. وئەڤە ئێک ژ سێیانە:

١- خەلەتی: وئەڤە ئەو کار وگۆتنن یێن (ئختیار) تێدا هەی، بەلێ مرۆڤی (قەصد) پێ نینە، وەکی: مرۆڤ ستێرکا خۆ ل حەیوانەکی بگرت، وێ گاڤێ مرۆڤەک بێت وخۆ بهاڤێتە، وبێتە کوشتن.. ئەڤ کارە وی ب دلێ خۆ یێ کری وهلبژارتی، بەلێ مەخسەدا وی پێ کوشتنا وی مرۆڤی نەبوو.

ئەڤی کاری گونەهـ تێدا نینە، بەلێ ئەو یێ بەرپسیارە ژ کارێ خۆ، لەو هندەک شوینوارێن کارێ وی دکەڤنە ستوێ وی دا، وەکی دانا خوینێ بۆ نموونە.. وئەڤە ژ بەر هندێیەدا مرۆڤ یێ ل خۆ هشیار بت، ودا مافێن خەلکی ژی زەعێ نەبن.

٢- ژبیرکرن: وئەڤە ژی ئەو کار وگۆتنن یێن مرۆڤی نە ب (قەصد) دکەت، وەکی: مرۆڤێ ب ڕۆژی، دەمێ ژبیرا وی دچت کو یێ ب ڕۆژیە، ڤێجا ڕابت تشتەکی بخوت.

ئەڤی چو ل سەر نینە، نە گونەهـ، ونە شوینوارێن کارێ وی، لەو ئەم دبێژینە ڤی: ڕۆژیا تە یا دورستە، وچو گونەهـ ژی ل سەر تە نینە.

٣- کوتەکی: یەعنی: کەسەک ئێکی مەجبوور بکەت کو ئەو کارەکی یان گۆتنەکێ بکەت، وبێژتێ: ئەگەر تو ڤی کاری نەکەی دێ تە کوژم، یان ئەندامەکێ لەشێ وی ژێڤەکەت.. وەکی: مرۆڤەک گەفێن کوشتنێ ل ئێکێ بکەت، ئەگەر ئەو ئاخفتنا کوفرێ نەبێژت.

و د مەسەلا کوتەکیێ دا دو پشک هەنە:

پشکا ئێکێ: کوتەکیا د گۆتنێ دا، یەعنی: ئێک کوتەکیێ ل ئێکی بکەت کو ئەو گۆتنەکا نە یا دورست بێژت، گۆتنا کوفرێ بت یان کێمتر.. جمهورێ زانایان دبێژن: ئەڤە چو گونەهـ ل سەر نینە.

پشکا دووێ: کوتەکیا د کریاران دا (کوشتن تێ نەبت)، وئەڤی ژی گونەهـ ل سەر نینە، بەلێ کارێ هندەک شوینوارێن کریارا وی دکەڤنە ستویێ وی یان نە، ئەڤێ بەرفرەهی بۆ هەیە، د کتێبێن فقهی دا بەحس ژێ دئێتەکرن..

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئەو کار یان گۆتنا مرۆڤ ب دلێ خۆ نەکەت، و(قەصد وئختیار) تێدا نەبت، چو گونەهـ ل سەر نینە.

٢- ئەو کار وگۆتنێن مرۆڤ بێ قەصد دکەت سێنە: خەلەتی، ژبیرکرن، کوتەکی.

حەدیسا چلێ

عَنْ عَبْدِ الله بْنِ عُمَرَ – رَضِيَ الله عَنْهُما – قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ الله –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– بِمَنْكِبِي، فَقَالَ: ﴿ كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ ﴾ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرْ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرْ المَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ.

رواه البخاري

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عومەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ملێ من گرت، وگۆت: تو د دنیایێ دا وەکی مرۆڤێ غەریب یان یێ ڕێڤنگ بە. وعەبدللاهێ کوڕێ عومەری دگۆت: ئەگەر ل تە بوو ئێڤار تو ل هیڤیا سپێدێ نەبە، وئەگەر ل تە بوو سپێدە تو ل هیڤیا ئێڤاری نەبە، وتو دەمێ ساخلەمیا خۆ بەری نساخیێ ژ دەست نەکە، ودەمێ ژیێ خۆ بەری مرنا خۆ.

بوخاری ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیە د مەسەلا زوهدا د دنیایێ دا، کو مرۆڤ دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، وخۆ پێ پشتڕاست نەکەت، چونکی گەلەک کەس هەنە ڤیانا دنیایێ دلێن وان دئێختە داڤێن خۆ، ووان ژ چوونا بەر ب خودێ ڤە گیرۆ دکەت، یان لێڤە دکەت!

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا ڕێکێ بۆ مە ئاشکەرا دکەت، ڕێکا دەرباسبوونا ژ ڤێ دنیایێ ب سلامەتی، گۆت: ئەگەر تە بڤێت

ب سلامەتی ژ ڤێ دنیایێ دەرکەڤی تو وەکی مرۆڤێ غەریب بە، یان ژی وەکی مرۆڤێ ڕێڤنگ.. وپەیڤا (یان) ل ڤێرێ نە بۆ گومانێیە، بەلکی ئەو بۆ هلبژارتن و ب سەرکەفتنێیە.. دبێژت: د دنیایێ دا وەکی مرۆڤێ غەریب بە، وئەم دزانین مرۆڤێ غەریب ئەگەر چەند ل جهەکێ خۆش ژی بت، ئەو یێ رحەت نابت، چونکی ئەو یێ ل جهەکی وی کەسێ خۆ لێ نینە، لەو د نەفسا خۆ دا یێ شکەستیە، وڕەنگەکێ ترسێ ل نک هەیە.. بەلێ چونکی مرۆڤێ غەریب ژی دبت هندەک جاران ل وەلاتێ غوربەتێ ئاکنجی ببت، وهزر بکەت ئەو بۆ خودان جهـ، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- مەسەلە پتر بەر ب پێشڤە بر، وگۆت: یان ژی ژ ڤێ ژی چێتر تو وەکی مرۆڤێ ڕێڤنگ بە، ڕێڤنگ ئەوێ د جهەکی ڕا دبۆرت، دا قەستا وەلاتێ خۆ بکەت، ئەگەر ئەوجهـ چەند یێ خۆش ژی بت، خۆشیەکا دورست وتمام پێ نابەت، چونکێ ئەو دزانت ئەڤ خۆشیە یا بەروەختە.

وپشتی عەبدللاهێ کوڕێ عومەری ئەڤ حەدیسە بۆ مە ڤەگێڕای، وی ژی شیرەتەک ل مە کر وگۆت: هزر نەکە دنیا مالا تەیە، تو ڕێڤنگی، هەر دەمەکی چاڤەڕێ بە تو بۆ وەغەرێ بێیە گازیکرن، لەو گاڤا تو گەهشتیە سپێدێ ل هیڤیا ئێڤاری نەبە، وگاڤا ل تە بۆ ئێڤار ژی تول هیڤیا سپێدێ نەبە.

وحەتا تو پەشێمان نەبی دەمێ تو بۆ وەغەرێ ئێیە گازیکرن، تو دەمێ خۆ باش ئستغلال بکە.. ونەهێلە تشتەک ژێ بێ فایدە ژ دەست تە دەرکەڤت، دەمێ تو یێ ساخلەم، کاری بکە، چونکی تو نزانی بەلکی دەمەک ب سەر تە دا بێت، دلێ تە بچتە کاری، بەلێ تو یێ نساخ بی، ڤێجا تو نەشێی چو بکەی، وهندی تو د ژیانێ دا بی، دەمێ خۆ زەعێ نەکە، چونکی گاڤا مرن گەهشتە تە ئێکی تە چو دەلیڤە نابن تو کارەکی بکەی.

ڤێجا ئەو عەبدێ خودێ خێرا وی ڤیا بت، ئەوە یێ ژ غەفلەتێ هشیار دبت، ودنیایێ بۆ خۆ دکەتە جهێ چاندنا تۆڤێ ئاخرەتێ.

مفاییێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە بەرێ مە ددەتە زوهدا د دنیایێ دا، وکو ئەوە ڕێکا ڕزگاربوونا ب سلامەت.

٢- ئەوێ بڤێت ژ دنیایێ بێتەپاراستن، دڤێت خۆ د دنیایێ دا وەسا حسێب بکەت کو کەسەکێ غەریبە یان ڕێڤنگە.

٣- دڤێت مرۆڤ هشیاری دەمێ خۆ بت، ووی ژ قەستا زەعێ نەکەت، چونکی دەم د دەستێ مرۆڤی دا وەکی قالبێ بەفرێیە، هێدی هێدی دحەلیێت بێی مرۆڤ پێ بحەسیێت، هەما هند دبیت ئەو خلاس وچو ژێ نەما.

حەدیسا چل و ئێکێ

عَنْ عَبْدِ الله بْنِ عَمْرو - رَضِيَ الله عَنْهُما – قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ لا يُؤمِنُ أَحدُكُم حتّى يكونَ هَواهُ تَبَعاً لِما جِئتُ بِهِ ﴾.

حديث حسن صحيح رويناه في كتاب الحجة

ژ عەبدللاهێ کورێ عەمری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاف لێ بن- گۆت: ئێک ژ هەوە باوەریێ نائینت حەتا ڤیان ودلچوونێن وی ل دویڤ وێ بن یا ئەز پێ هاتیم.

حەدیسەکا باش ودورستە مە د کتێبا (الحجة) دا ڤەگوهاستیە

ئەڤ حەدیسە:

ب ڤی رەنگی ئیمامێ نەوەوی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت، وحوکمی ب دورستیێ ل سەر ددەت، ووی ئەو ژ کتێبا (الحجة على تاركي سلوك طريق المحجة) ڤەگوهاستیە، وەکی ئەو ب خۆ دبێژت، وئەو کتێب ژ دانانا (أبو الفتح نصر بن إبراهيم المقدسی)یە، بەلێ زانایێن حەدیسێ د گەل وی نینن د ڤی حوکمی دا، بەلکی وان حوکم ب (ضەعیفی)یێ ل سەر ڤێ حەدیسێ دایە، وئەگەرێن لاوازیا حەدیسێ زانایێ ناڤدار (ابن رجب) د کتێبا خۆ (جامع العلوم والحكم) دا ڤەدگێرت.

شەرتێ باوەریا تمام:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو مرۆڤ نابتە خودانێ باوەریەکا تمام حەتا ڤیان ودلچوونێن وی ل دویڤ وی شریعەتی بن یێ پێغەمبەرێ خودێ

-سلاڤ لێ بن- پێ هاتی، ژ حەلالی وحەرامی، وئەمر ونەهیان، یەعنی: حەتا ئەو دلێ خۆ ل دویڤ شریعەتی دبەت.. نە وەکی هندەک کەسان ئەوێن دڤێن شریعەتی ل دویڤ هەواییێ نەفسا خۆ ودلچوونێن خۆ ببەن!

و د گەلەک جهان دا مەعنایەکا وەکی ڤێ د قورئانێ دا هاتیە، وەکی ڤێ ئایەتێ: ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ ﴾ (النساء: ٦٥) مەعنا: ئەی موحەممەد، باوەریا وان تمام نابت حەتا ئەو ب حوکمێ تە رازی نەبن د وی تشتی دا یێ د ناڤبەرا وان دا چێ دبت، ونە بەس ئەورازی ببن، بەلکی وان ب دلی ژی پێ خۆش بت، وئەو خۆ بۆ تەسلیم بکەن.

وئەڤە نیشانا ڤیانا دورستە، ئەوێ حەز ژ خودێ وپێغەمبەری بکەت، و د ڤیانا خۆ دا یێ ڕاستگۆ بت، دڤێت دویکەفتنا وان بکەت، و ب حوکمێ وان یێ رازی بت.. وبەرانبەر ڤێ چەندێ: ئەوێ ل دویڤ شریعەتی نەچت، وهندەک بیدعەیان ل دینی زێدە کەت، مەعنا ئەو د ڤیانا خۆ دا بۆ خودێ وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- یێ ڕاستگۆ نینە.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گۆتنەکا خۆ یا دی دا، یا ئەبوو داوودێ ژێ ڤەدگوهێزت، دبێژت: ﴿ مَنْ أَحَبَّ لله وَأَبْغَضَ لله وَأَعْطَى لله وَمَنَعَ لله فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ ﴾ هەچیێ ڤیان ونەڤیان ودان ونەدانا وی بۆ خودێ بت، ئەو وی باوەری تمام کر.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە شەرتێ باوەریا تمام بۆ مە بەرچاڤ دکەت.

٢- دڤێت مرۆڤ د هەمی حالێن خۆ دا، ڤیان ودلچوونێن خۆ ل دویڤ شریعەتێ خودێ ببەت.

حەدیسا چل و دووێ

عَنْ أنس – رَضِيَ الله عَنْهُ – قَالَ: سمعت رَسُولَ الله –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يقولُ: ﴿ قالَ الله: يا ابنَ آدمَ، إنَّك ما دعوتَني ورجوتَني غَفَرْتُ لَكَ على ما كانَ فيكَ وَلا أبالِي، يا ابنَ آدمَ، لَو بلغتْ ذنوبُك عَنانَ السماءِ، ثمَّ استغفرْتَنِي، غَفَرتُ لَكَ، يا ابنَ آدمَ، إنك لو أتَيتَني بقُرابِ الأرضِ خَطايا، ثُمَّ لقيتَني لا تشركُ بِي شيئاً لأتَيتك بقُرابِها مَغْفِرةً ﴾.

رواه الترمذي

ژ ئەنەسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ گۆت: کوڕێ ئادەمی! هندی تو داخوازێ ژ من بکەی، وهیڤیێ ژ من بکەی، د سەر وێ ڕا یا تە کری، ئەز دێ گونەهێن تە ژێ بەم، وئەز ب چو ڤە وەرناگرم، کوڕێ ئادەمی! ئەگەر گونەهێن تە بگەهنە عەورێن عەسمانی، پاشی تو داخوازا ژێبرنێ ژ من بکەی، ئەز دێ وان بۆ تە ژێ بەم، کوڕێ ئادەمی! ئەگەر تو بێیە نک من ب تژی عەردی گونەهـ ڤە، پاشی ڕابەری من بی وتە چو شریک بۆ من چێ نەکربن، ئەز ب تژی عەردی لێبۆرین ڤە دێ ئێمە نک تە.

ترمذی ڤەدگوهێزت

مەزنیا ڤێ حەدیسێ ژ هندێ دئێت، ئەو مەزنیا تەوحیدا خودێ بۆ مە بەرچاڤ دکەت، وگرنگیا خۆ دویرکرنا ژ شرکێ، هەر وەسا ئەو دوعا وتۆبە وئستغفاران ل بەر مە شرین دکەت، وبەرفرەهیا رەحم ودلۆڤانیا خودێ بۆ مە

ئاشکەرا دکەت، دا ئەم بێ هیڤی نەبین، وگونەهـ مە ژ هندێ سست نەکەن کو ئەم ل خودێ بزڤرین، ودوعایان بۆ خۆ ژ وی بکەین.

وچەند ئەگەر هەنە گونەهێن مرۆڤی پێ دئێنە ژێبرن، ژ وان یێن کو ژ ڤێ حەدیسێ دئێنە وەرگرتن:

١- کرنا دوعایێ:

ودوعا کاکلکا عیبادەتییە، چونکی ئەو نیشانا خۆشکاندن وهەوجەییا مرۆڤیە بۆ خودێ، هەر وەسا ئەو ئعترافەکا ئاشکەرایە ژ مرۆڤی ب خوداینیا خودێ، وکو ب تنێ ئەوە دشێت د هەوارا مرۆڤی بێت، ومرۆڤی ژ هەمی ڕەنگێن تەنگاڤیان بپارێزت.

٢- هیڤی:

بەلکی گونەهێن مرۆڤی گەلەک بن، بەلێ ئەو چەند بن ئەو ژ رەحما خودێ پتر نابن، و ژ مەغفرەتا وی بەرفرەهتر نابن، لەو دڤێت هەمی گاڤان مرۆڤ یێ ب هیڤی بت، ویا دورست ئەوە د گەل ڤی هیڤیێ ترس ژی هەبت، دا مرۆڤ بێ منەت نەبت.

٣- ئستغفار:

ومەعنا ڤێ ئەوە مرۆڤ داخوازا ژێبرنا گونەهان بۆ خۆ ژ خودێ بکەت، وژێ بخوازت کو ئەو وی ستارە بکەت، ولێ نەگرت ئەگەر جارەکێ ئەو بەر ب گونەهێ ڤە چوو.

٤- تەوحید وخۆ دویرکرنا ژ شرکێ:

وتەوحید ئەوە مرۆڤ هەمی ڕەنگێن عیبادەتی بۆ خودێ ب تنێ پێشکێش بکەت، وکەسێ نەکەتە شریکێ وی د ڤێ چەندێ دا، نە چو ملیاکەت وپێغەمبەران، ونە چو چاک ووەلیان.. هندی عیبادەتە بەس بۆ خودێ دئێتەکرن.

وکانێ چاوا تەوحید دبتە ئەگەرا ژێبرنا گونەهان، وەسا شرک دبتە ئەگەر پویچبوونا باشیان، وەکی دئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ ﴾ (الزمر: ٦٥) مەعنا: شرک ئێکا هند ژ خودانی چێ دکەت کو ئەو چو مفایی ژ کارێ خۆ یێ چاک نەبینت، و ژ مرۆڤێن خوسارەت بێتە هژمارتن.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە گرنگیا تەوحیدا خودێ د پەرستنێ دا ئاشکەرا دکەت.

٢- گونەهێ، ئەگەر چەند یا مەزن ژی بت، ئەگەرێن ژێبرنێ هەنە، ودڤێت چو جاران مرۆڤ ژ رەحما خودێ بێ هیڤی نەبت.

٣- گرنگیا دوعایێ وئستغفارێ ژی ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت.

و ب ڤێ حەدیسێ ئەو حەدیس ب دویماهی دئێن یێن ئیمامێ نەوەوی -خودێ ژێ رازی بت- کۆم کرین.. وپشتی وان هەشت حەدیسێن دی هەنە، ئیمامێ ناڤدار (ئبن رەجەبێ حەنبەلی) لێ زێدە کرینە، د کتێبا خۆ (جامع العلوم والحکم) دا، ل ڤێرێ بۆ پتر مفایی ئەم دێ وان هەشت حەدیسان ژی شرۆڤە کەین.

حەدیسا چل و سێیێ

عَـنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ الله عَنْهُما -، عَـنْ النَّبِيِّ -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قالُ: ﴿ أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: پشکا هەر ئێکی (ژ میراتی) بدەنێ، وئەوا دمینت بۆ نێزیکترین زەلامیە بەحسێ وی هاتیەکرن.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

ئەڤ حەدیسە بەحسێ پشک وبارێن میراتی دکەت، دەمێ ل سەر میراتگران دئێنە لێکڤەکرن.. وتشتەکێ ئاشکەرایە کو میراتێ مرۆڤێ دمرت، خودێ د قورئانێ دا لێکڤەکریە، ونەهێلایە ب هیڤیا مە وئجتهادا مە ڤە، تشتێ گرنگیا ڤێ مەسەلێ ڕادگەهینت.

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- دبێژت: ئەو پشک ونەصیبێن خودێ د کیتابا خۆ دا ئاشکەرا کرین، کو نیڤە، ونیڤا نیڤێیە (چارێک)، ونیڤا وێ (هەشتێک)، ودوسێئێک، ونیڤا وان سێئێک، ونیڤا وێ (شەشێک)، وئەوا دمینت ژ میراتی، هوین بدەنە نێزیکترین زەلامی بۆ مری کو دبتە (عەصەبە) وەکی زانایێن فقهێ میراتی دبێژنێ.. وئەڤە کو ئەو میراتێ زێدە دبت بۆ عەصەبەیە، تشتەکە د ئایەتان دا نەهاتیە، ڤێجا دەمێ ئەم ڤێ حەدیسێ ددانینە بەر ئایەتێن میراتێ ئەوێن د سوورەتا (النساء) دا هاتین، مەسەلا لێکڤەکرنا میراتی ئاشکەرا دبت.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە تەئکیدێ ل سەر هندێ دکەت کو دڤێت پشکا هەر ئێکی ژ میراتی -وەکی د قورئانێ دا هاتی- بۆ بێتەدان، ونابت ب چو هێجەتا هەبت، بارا کەسێ ژ میراتی -بێی وی- بێتە خوارن.

٢- ئەوا زێدە دبت ژ میراتی، پشتی لێکڤەکرنا وی ل دویڤ نەصیبان، بۆ عەصەبەی دئێتەدان، کو نێزیکترین زەلامە بۆ مری.

حەدیسا چل و چارێ

عَنْ عَائِشَةَ – رَضِيَ الله عَنْها – قالت: قَالَ رَسُولُ الله –صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ–: ﴿ الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عائیشایێ -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: شیردان وێ حەرام دکەت یا بوون حەرام دکەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

مەعنا: ئەو تشتێ ب رێکا بوون ونەسەبێ ل سەر مرۆڤی حەرام دبت، هەر ئەو ب رێکا دانا شیری ژی ل سەر وی حەرام دبت، وئەڤە ئیشارەتە بۆ مەسەلا شویکرن وژنئینانێ.

وئاشکەرایە کو د شریعەتی دا هندەک ژن هەنە، ل سەر مرۆڤی حەرامە وان مارە بکەت، ژ بەر وێ پەیوەندیا نەسەبێ یا ب رێکا بوون ومرۆڤاینیێ د ناڤبەرا مرۆڤی ووان دا هەی، وئەو ژن دو رەنگن:

ئێک: ئەو ژنێن بۆ مرۆڤی حەرام حەرامبوونەکا هەر وهەر، ئەگەر ب تنێ ژی بن، وئەڤە دو پشکن:

أ- ئەوێن ژ بەر نەسەبێ ب تنێ حەرام دبن، وەکی: دەیک وهندی بلند ببت، وکچ وهندی نزم ببت، وخویشک وهندی نزم ببت، ومەت وخالەت یێن وی وییێن دەیک وبابێن وی.

ب- ئەوێن ژ بەر نەسەبێ د گەل خزماینیێ حەرام دبن، وەکی: ژنبابێ وهندی بلند ببت، وبویک، وخەسوی وهندی بلند ببت، ونەڤسیا وی ژ وێ ژنێ یا هاتیە ڤەگوهاستن وهندی نزم ببت، وژنێن نەڤسیێن وی.

وڤی ڕەنگی ب هەرد پشکان ڤە ژن وزەلام تێدا دپشکدارن.

دو: ئەو ژنێن بۆ مرۆڤی حەرام حەرامبوونەکا هەر وهەر، ئەگەر پێکڤە بن، وئەڤە ب نسبەت زەلامی ب تنێیە، چونکی ژنێ دو مێر پێکڤە نابن! و ژ ڤی ڕەنگیە: کۆمکرنا د ناڤبەرا وان هەردو ژنان دا یێن کو ئەگەر ئێک ژ وان زەلام با چێ نەدبوو یا دی شوی پێ بکەت، وەکی دو خویشکان، وژنێ وخالەتا وێ یان مەتا وێ.

ئەڤە ئەو ژنن یێن مارەکرنا وان ب ڕێکا نەسەبێ بۆ مرۆڤی حەرام دبن، وئەگەر مە ئەڤە زانی، دێ بۆ مە ئاشکەرا بت کو هەر ئێکا وەکی ڤان ب ڕێکا شیری ژی بگەهتە مرۆڤی بۆ مرۆڤی یا حەرامە، یەعنی -بۆ نموونە- ئەگەر ژنەکێ شیر دابتە کوڕەکی ئەو ل سەر وی حەرام دبت؛ چونکی دبتە دەیکا وی، وکچێن وێ دبنە خویشکێن وی، وخویشکێن وێ دبنە خالەتێن وی.. وهۆسا.

بەلێ جودایەک ل ڤێرێ هەیە، ئەو ژی ئەڤەیە: حەرامبوونا ب ڕێکا شیری ژ وی مرۆڤی یێ شیر ڤەخواری بۆ عەیالێ وی دچت، بەلێ بۆ خویشک وبرا، ودەیک وباب، وخالەت وخال، ومەت ومامێن وی ناچت، یەعنی: ئەگەر کوڕەکی شیرێ ژنەکێ خوار ئەو دبتە کوڕێ وێ، وکوڕێ وی دبتە نەڤیێ وێ، بەلێ برایێ وی نابتە کوڕێ وێ، وخویشکا وی نابتە کچا وێ.. وهۆسا.

مفایێ حەدیسێ:

ئەڤ حەدیسە هندێ دگەهینت کو ئەو حەرامیا نەسەب پەیدا دکەت، دانا شیری ژی پەیدا دکەت.

حەدیسا چل و پێنجێ

عَـنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ الله -رَضِيَ الله عَنْهما- أَنَّهُ سَمِعَ رَسُول الله -صَلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُـوَ بِمَكَّـةَ: ﴿ إِنَّ الله وَرَسُـولَهُ حَـرَّمَ بَيْـعَ الخَمْـرِ وَالمَيْتَـةِ وَالخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ ﴾ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ الله، أَرَأَيْتَ شُحُومَ المَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: ﴿ لَا، هُوَ حَرَامٌ ﴾ ثُمَّ قَـالَ رَسُـولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- عِنْدَ ذَلِكَ: ﴿ قَاتَلَ الله الْيَهُودَ، إِنَّ الله لَمَّا حَـرَّمَ شُـحُومَهَا جَمَلُوهُ، ثُمَّ بَاعُوهُ، فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ جابرێ کوڕێ عەبدللاهی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: ل سالا مەکەهـ هاتیە ڤەکرن من گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بوو ل مەکەهێ گۆت: هندی خودێ وپێغەمبەرێ ویە فرۆتنا مەیێ ومراری وبەرازی وصەنەمان حەرام کریە. ئێکی گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، بەزێ مراری مفا ژێ دئێتە وەرگرتن، د گەمیان ددەن، وچەرمی پێ دۆن ددەن، ومرۆڤ وی بۆ ڕۆناهیێ ب کارئینان دئینن؟ وی گۆت: نە، ئەو یێ حەرامە. پاشی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: خودێ جوهیان بکوژت! خودێ بەز ل سەر وانحەرام کر، ئینا وان ئەو حەلاند، پاشی فرۆت، وبهایێ وی خوار.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د ڤێ گۆتنا خۆ دا دو مەسەلێن گرنگ بۆ مە بەرچاڤ دکەت:

یا ئێکێ: حەرامیا فرۆتنا مەیێ (وئەو هەر ڤەخوارنەکە یا هشێ مرۆڤی ژ سەری دبەت) وحەیوانێ بێی ڤەکوشتن مرار دبت، وبەرازی، وصەنەمان.. ئەڤ تشتە د شریعەتی دا دحەرامن، وهەر تشتەکێ ب کارئینانا وی یا حەرام بت فرۆتنا وی ژی یا حەرامە.

یا دووێ: تاوانا وان کەسان ئەوێن فەند وفێلان دکەن، ولێ دگەڕێێن وەربادانێ بێخنەد مەسەلان دا، وتشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن، وئەڤە حالێ جوهیان بوو د گەل دینێ وان، دەمێ خودێ تشتەک ل سەر وان حەرام کربا، ئەو لێ دگەڕیان ب هندەک ڕێکێن چەپ وچویر فایدەی ژ وی تشتێ حەرام وەربگرن! وەکی بەزێ حەیوانی، ژ بەر زێدەگاڤیا وان خودێ ئەو ل سەر وان حەرام کر، ئینا دا ڕابن بەزی حەلینن وبەن فرۆشن ووی پارەی خون.

ومخابن ئەڤ سالۆخەتێ کرێتێ جوهیان نوکە د ناڤ ئوممەتا مە ژێدا پەیدا بوویە، ودێ بینی هندەک کەس لێ دگەڕێێن ب هەر شوبهەیەکا هەبت، یان حەتا ب فەتوایا نەزانان، تشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن، وئەڤە کارەکێ نەدورستە، وپێلێدانا ئەمرێ خودێیە، لەو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- صەحابیێن خۆ ژ ڤێ چەندێ دانە پاش، وبۆ وان ئاشکەرا کر کو تشتێ خودێ ب کارئینانا وی حەرام کربت، فرۆتن ومفاوەرگرتنا ژ وی ژی حەرامە.

ونە ب گۆتن ب تنێ، بەلکی ب کریار ژی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەڤ قاعیدەیێ شەرعی بۆ صەحابیێن خۆ بنەجهـ کربوو، ئەحمەد ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، کو ل ڕۆژا شەڕێ خەندەقێ موسلمانان کافرەک کوشت وکەلەخێ وی کەفتە دەستێ موسلمانان، ئینا کافران داخوازا کڕینا کەلەخێ زەلامێ خۆ کر، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- چو پارە وەرنەگرتن، وگۆتە صەحابیان: کەلەخێ وی بدەنەڤێ، کەلەخێ وی یێ پیسە، وئەو پارەیێ پێ دئێتە وەرگرتن ژی یێ پیسە!

و ل سەر ڤی بناخەیی فقهزان قاعیدەیەکی ددانن ئەو ژی ئەڤەیە: تشتێ ب کارئینانا وی حەرام بت، فرۆتنا وی ژی حەرامە.

وهەژیە بێژین: هندەک تشت هەنە، خوارنا وان حەرامە، بەلێ چونکی مفا ژێ دئێتە دیتن، فرۆتنا وان یا حەرام نینە، وەکی -بۆ نموونە-: صەی بۆ نێچیرێ یان زێرەڤانیێ، وطەیرێن نێچیرێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەو تشتێ خودێ حەرام کربت، فرۆتنا وی ژی حەرامە.

٢- پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- نفرین ل وان کەسان کریە یێن وەربادانێ دئێخنە شریعەتێ خودێ، ولێ دگەڕیێن تشتێ حەرام بۆ خۆ حەلال بکەن.

٣- ئەو کەسێن ڤێ چەندێ دکەن، وەکی جوهیانە ئەوێن لەعنەت ل سەر ئەزمانێ پێغەمبەران لێ هاتیەکرن.

حەدیسا چل و شەشێ

عَـنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ -رَضِيَ الله عَنْه- أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ- بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: ﴿ وَمَا هِيَ؟ ﴾ قَالَ: الْبِتْعُ وَالْمِـزْرُ، فَقُلْتُ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبِتْعُ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَـلِ، وَالْمِـزْرُ نَبِيـذُ الشَّـعِيرِ. فَقَـالَ: ﴿ كُـلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ﴾.

رواه البخاري

ژ ئەبوو مووسایێ ئەشعەری -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت کو پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو هنارتە یەمەنێ، ئینا وی پسیارا هندەک ڤەخوارنان ژێ کر ل وێرێ دهاتنە چێکرن، وی گۆت: ئەو چ ڤەخوارنن؟ ئەبوو مووسای گۆتێ: ئەو (بتع ومزرن).. وپسیار ژ ئەبوو بوردەیی[1] هاتەکرن: ئەو چ ڤەخوارن بوون؟ وی گۆت: (بتع) ئاڤا هنگڤینی بوو، ومزر ئاڤا جەهی بوو، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: هەر تشتەکێ هشێن خودانی ببەت (وی سەرخۆش بکەت) یێ حەرامە.

بوخاری ڤەدگوهێزت

بەری حەجا خاترخواستنێ ل سالا دەهێ مشەختی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- هەردو صەحابیێن خۆ: ئەبوو مووسایێ ئەشعەری، وناڤێ وی یێ دورست عەبدللاهێ کوڕێ قەیسێ ئەشعەری یێ تەمیمیە، وموعاذێ کوڕێ جەبەلی

---

(١) ئەبوو بوردە، وناڤێ وی یێ دورست (حارث) یان (عامر) بوو، کوڕێ ئەبوومووسایێ ئەشعەریە، ووی ئەڤ حەدیسە ژ بابێ خۆ ڤەگوهاستیە.

هنارتنه وەلاتێ یەمەنێ؛ دا دینی نیشا وان بدەن، وحوکمی د ناڤبەرێ دا بکەن، وتشتێ ل بەر وان ئاسێ ببا، یان ئەو د حوکمێ وی دا کەفتبانە گومانێ دچوون پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- دکر، وئێک ژ وان تشتان ئەڤە بوو: ل یەمەنێ خەلکی دو ڤەخوارن چێ دکرن، ئێک ژ جەهی، ویا دی ژ هنگڤینی، وئەبوو مووسا د حوکمێ وان دا کەفتە شکێ، لەو وی پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر کانێ ئەڤ ڤەخوارنە ددورستن یان نە؟ وپشتی پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- پسیارا وان ڤەخوارنان کری وکانێ ئەو چنە؟ بەرسڤەکا گشتی دایێ کو ئەو مفایی ژێ وەربگرن بۆ ڤان ڤەخوارنان، وهەر ڤەخوارنەکا دی یا هەبت، وگۆتێ: هەر تشتەکێ خودانی مەست وسەرخۆش (سەکران) بکەت، ومەستی ئەوە عەقل بێتەبرن، ئەو یێ حەرامە..

مەعنا ئەگەر و (عللەت) د حەرامیێ دا چوونا عەقلیە، وناڤێ ڤەخوارنێ یان تشتێ ژێ دئێتە چێکرن یا گرنگ نینە، وقورئان دەمێ بەحسێ حەرامیا ڤی رِەنگێ ڤەخوارنێ دکەت، د سوورەتا (المائدة) دا ئایەتێن (٩٠-٩١)ێ ئاشکەرا دکەت کو ئەو تشتەکێ پیسە، و ژ کارێ شەیطانیە، وشەیطانی دڤێت ب رِێکا وێ ویا قومارێ ژی، دوژمنی ونەڤیانێ د ناڤبەرا خەلکی دا پەیدا بکەت.. وڤەخوارنا عەقل پێ بچت ماکا هەمی خرابی وپیساتیانە؛ چونکی هەر خرابیەکا هەبت دبت د دویڤ دا بێت.

ودیارە تشتێ ئەبوو مووسا ب گومان ئێخستی د ڤان هەردو ڤەخوارنان دا ئەو بوو، ئەو د وەسا بوون ئەگەر مرۆڤەکی کێم ژێ ڤەخواربا سەرخۆش نەدبوو، بەلێ ئەگەر گەلەک ژێ ڤەخواربا ژ نوی سەرخۆش دبوو، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، وەکی د روایەتەکا دی دا هاتی، ئاشکەرا کر کو هەر تشتەکێ گەلەک ژێ خودانی سەکران بکەت، ڤەخوارنا کێمیا وی ژی حەرامە.

وئەو تشتێ عەقل پێ دچت دو رِەنگن:

ئێک: ئەوێ عەقل پێ دچت، وخۆشیەک پێ دگەهتە خودانی، وەکی مەیێ، ب کارئینانا وی ئێکجار حەرامە.

دو: ئەو تشتێ عەقل پێ دچت، وچو خۆشی پێ ناگەهتە مرۆڤی، وەکی بەنجێ، ئەڤە ئەگەر بۆ چارەسەری ودەرمانی بت، زانایێنفقهی دبێژن: دورستە ئەو بێتە ب کارئینان.

و د مەسەلا حەرامیا وی تشتی دا یێ عەقل پێ دچت فەرق نینە ئەو تشت یێ رۆن بت یان یێ هشک بت، خوارن بت یان ڤەخوارن بت.. ئەو هەمی دحەرامن.

مفایێن حەدیسێ:

١- هەر تشتەکێ عەقلێ مرۆڤی پێ بچت، خوارن وڤەخوارنا وی حەرامە.

٢- تشتێ مرۆڤ د حوکمێ وی دا بکەفتە گومانێ دڤێت پسیارا وی بۆ خۆ ژ ئێکێ زانا بکەت، بەری فەتوایێ بدەت.

٣- ودەمێ پسیارەک ژ مرۆڤێ زانا دئێتەکرن یا باش ئەوە بەرسڤا وی یا گشتی بت، دا پسیارکەر مفایەکێ زێدەتر بۆ خۆ ژێ وەربگرت.

حەدیسا چل و حەفتێ

عَـنْ الْمِقْدَام بْنَ مَعْدِي كَرِبَ الْكِنْدِيَّ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: ﴿ مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بحَسْبُ ابْنِ آدَمَ أُكُـلَاتٌ يُـقِـمْـنَ صُلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ، فَثُلُثٌ لطَعَامِـه، وَثُلُـثٌ لِشَرابِهِ، وَثُلُـثٌ لِنَفَسِهِ ﴾.

رواه الترمذي

ژ مـقـدامـێ کوڕێ مەعدیەکربی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: مـن گوهـ ل پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بـوو دگۆت: کـوڕێ ئـادەمـی ئامانـەکێ خرابتـر ژ زکی تژی نەکریە، وتێـرا کـوڕێ ئـادەمی هەیـە هنـدەک پـارێن کـو پشـتا وی بگرن، وئەگەر وی هەر خـوار، بـلا سێئێک بـۆ خوارنـا وی بـت، وسـێئێک بـۆ ڤەخوارنا وی، وسێئێک بۆ بێهنا وی.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیەکێ ساخلەمی ودختۆرێ د نـاڤ خـۆ دا هـل دگـرت، ومـرۆڤێن زانـا ب سـاخلەمیێ ودەرد ودەرمانـان دبێـژن: ئەگـەر مـرۆڤ ڤـێ حەدیسێ ل سەر خۆ ب کار بیـنن، دێ ژ نەخۆشـیان پاراسـتی مـینن؛ چونکی مەعیـدە مـالا دەردانـە، وپـارێز سـەرێ هـەمی دەرمانانـە، دختـۆرێ عـەرەبان حـارثـێ کوڕێ کلدەی دبێژت: تشـتێ مرۆڤ کوشتین، ودەهبـە تێبـرین، خوارنـا ل سەر خوارنێیـە، بـەری ئـەو حـەل ببـت. وباشـترین ڕەنـگ سـەرەدەریێ د گـەل خوارنێ ئەوە -وەکی د حەدیسێ دا هـاتی- مـرۆڤ مەعیـدەیێ خـۆ بکەتـە سـێ پشک: پشکەک بۆ خوارنێ، وپشکەک بۆ ڤەخوارنێ، وپشکەک بۆ بێهنێ.

ئەڤە بۆ وی یێ نەشێت نەخوت، ژ خۆ ئەگەر ئەو بشێتە خۆ یا باشتر ئەوە ئەو هێشتا کێمترێ بخوت؛ چونکی کێم خوارن ساخلەمیا لەشی ودلیە ژی، وسەلەمەیێ کوڕێ سەعیدی بەحسێ صەحابیان دکەت، دبێژت: قەلەوی ل نک وان جهێ لۆمێ بوو وەکی گونەهێ! یەعنی: دەمێ ئێک ژ وان مرۆڤەکێ قەلەو دیتبا، ئەو ژ بەر قەلەویێ د چاڤێنوان دا دشکەست، کا چاوا ئەو مرۆڤ د چاڤێن واندا دشکەست یێ گونەهـ دکرن.

وزانایێن خودایی ب دورستی ئەڤ شیرەتە ب کاردئینا، ژ ئیمامێ شافعی دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژت: ئەڤە شازدە سالە من هند نەخواریە کو تێر ببم، جارەکێ تێ نەبت ئەو ژی من هلاڤێت، چونکی تێری لەشی گران دکەت، وتێگەهشتنێ ناهێلت، وخەوێ دئینت، ومرۆڤی سست دکەت ژ کرنا عیبادەتی.

وپێغەمبەری -سلاڤ لێ بن-، وبنەمالا وی ژی -وەکی د حەدیسێن دورست دا هاتی- هند خوارن نەدخوار کو تێر ببن، عائیشا دبێژت: ئەڤە پێغەمبەرێ خودێ -سلاڤ لێ بن- هاتیە مەدینێ سێ ڕۆژا ل دویڤ ئێک وی هند نانێ جەهی نەخواربوو کو تێر ببت.

وئەگەر ئێک بێژت: بەلکی وی خوارن نەبوو بخوت لەوا.. دێ بێژین: ئەگەر خۆ وەسا ژی بت، خودێ وی تشتی بۆ پێغەمبەرێ خۆ هل دبژێرت یێ باشتر و ب خێرتر بۆ وی.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە بەرێ مە ددەتە زوهدێ د دنیایێ دا، وکێم خوارن ژ زوهدێیە.

٢- وئەگەر مرۆڤی هەر خوار، یا دورست ئەوە ئەو مەعیدەیێ خۆ بکەتە سێ پشک: ئێک بۆ خوارنێ، وئێک بۆ ڤەخوارنێ، وئێک بۆ بێهنێ.

حەدیسا چل و هەشتێ

عَـنْ عَبْدِ الله بْنِ عَمْرٍو -رَضِيَ الله عَنْهما- قَالَ: قال رَسُولُ الله -صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ النِّفَاقِ، حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَـذَبَ، وَإِذَا عَاهَـدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ ﴾.

رواه البخاري ومسلم

ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەمری -خودێ ژێ رازی بت- دبێـژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: چار سالۆخەت هەنە هەچیێ ئەو ل نک بن ئەو خوڕی منافقە، وهەچیێ ئێک ژ وان ل نک هەبت ئەوی سالۆخەتەکێ نفاقێ ل نک هەیە حەتا ئەو وی دهێلت: دەمێ کەسەک باوەریا خۆ پێ دئینت ئەو خیانەتێ لێ بکەت، ودەمێ دئاخڤت درەوێ دکەت، ودەمێ پەیمانەکێ ددەت غەدرێ دکەت، ودەمێ هەڤڕکیێ دکەت زێدەگاڤیێ دکەت.

بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن

نفاق سالۆخەتەکە ل سەر فێلبازی وخاپاندنێ ڕادوەستت، وئەو د ئەصل دا ئەوە مرۆڤ ب سەرڤە خۆ ب ڕەنگەکی نیشا خەلکی بدەت، وڕاستیا وی د دل دا ب ڕەنگەکێ دیە، لەو ئەم ب کوردی دبێژینێ: دوڕویاتی.. ومرۆڤێ دوڕوی کەسەکە نە خودێ ونە خەلک حەز ژێ دکەن، ودو ڕەنگێن نفاقێ هەنە:

ئێک: نفاقا مەزن:

وئەڤە ئەوە یا خودان پێ کافر دبت، وەکی کو د دل دا باوەریێ ب خودێ وپێغەمبەری وئیسلامێ نەئینت، بەلێ ب سەرڤە وەسا خۆ نیشا خەلکی بدەت کو وی باوەری هەیە؛ دا ب ڤێ باوەریا ژ درەو ئەو مفایەکی بگەهینتە خۆ، یان زیانەکێ ژ خۆ بدەتە پاش. وقورئان ڕادگەهینت کو ئەڤ ڕەنگێ دوڕویان دێ چنە جهێ ژ هەمیان نزمتر ونەخۆشتر ل جەهنەمێ.

دو: نفاقا بچویکتر:

وئەڤە نفاقا عەمەلیە، یا کو مرۆڤی گونەهکار دکەت، بەلێ ئەصلێ ئیمانێ ژ نک وی نابەت، وچار بناخە بۆ ڤی ڕەنگێ نفاقێ هەنە، ئەو بۆ دزڤرت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- خیانەتا د ئێمانەتی دا:

هەر ڕەنگەکێ ئێمانەتی یێ هەبت.. دەمێ کەسەک باوەریا خۆ ب ئێکی بینت، تشتەکێ خۆ بدانتە نک، یان حەتا گۆتنەکێ بۆ بێژت، ئەو ڕابت خیانەتێ لێ بکەت، تشتێ وی بۆ نەزڤرینت، یان نهێنیا وی ئاشکەرا بکەت.

٢- درەوا د ئاخفتنێ دا:

دەمێ کەسەکی باوەری ب ئێکێ دی هەبت، ئەو بچت ئاخفتنەکا ژ درەو بۆ بێژت، دا بخاپینت، ئەڤە بناخەیێ هەر نفاقەکێیە، لەو دئێتە گۆتن: درەو ئەو بناخەیە یێ نفاق ل سەر دئێتە ئاڤاکرن.

٣- غەدرەیا د پەیمانێ دا:

وەکی کو مرۆڤەک سۆز وپەیمانەکێ بدەتە کەسەکی، وئەو ل دەمێ دانا ڤێ سۆزێ د دل دا دزانت کو ئەوڤێ سۆزا خۆ ب جهـ نائینت، یان پەیمانەکێ ددەتە کەسەکی وغەدرێ لێ دکەت ووێ پەیمانێ ب جهـ نائینت.. خودێ د قورئانێ دا فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم سۆزێن خۆ ب جهـ بینین، ووان عەقدان پێک بینین یێن ئەم ددەینە ئێکودو.

٤- زێدەگاڤیا د هەڤرکیێ دا:

ومەخسەد ب ڤێ ئەوە دەمێ ئەو هەڤرکیێ د گەل ئێکی دکەت، ژ قەستا ژ حەقیێ لاددەت، ونەحەقیێ دبێژت ودکەت دا هەڤرکێ خۆ بشکێنت وخۆ ب سەر بێخت، وتشتێ نە حەقێ وی بت بگەهینتە خۆ. ئەڤ زێدەگاڤیە ژی بناخەیەکێ نفاقێیە.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە مە ژ نفاقا عەمەلی ددەتە پاش.

٢- نفاقا عەمەلی چار سالۆخەت هەنە، د ڤێ حەدیسێ دا بۆ مە ئاشکەرا دبن، ئەو ژی ئەڤەنە: خیانەت، درەو، غەدر، وزێدەگاڤی.

حەدیسا چل و نەهێ

عَـنْ عُمَرَ بْن الخَطَّابِ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: قال رَسُولُ الله -صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ-: ﴿ لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى الله حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّـيْرَ، تَغْـدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا ﴾.

رواه الترمذي

ژ عومەرێ کوڕێ خەططابی -خودێ ژێ رازی بت- دبێژت: پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: ئەگەر هوین ب دورستی خۆ بهێلنە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو دێ رزقێ هەوە دەت کانێ چاوا رزقێ طەیری ددەت، سپێدێ برسی دەردکەڤت، وئێڤاری تێر دزڤرت.

ترمذی ڤەدگوهێزت

ئەڤ حەدیسە بناخەیە د مەسەلا خۆ هێلانا ب هیڤیا خودێ ڤە دا، ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (تەوەککول)، وئەو ئاشکەرا دکەت کو تەوەککول ئێک ژ مەزنترین ئەگەرێن ب دەستڤە هاتنا رزقیە، وڕاستیا تەوەککولێ ئەوە دل یێ ڕاستگۆ بت دەمێ خۆ دهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە، وبزانت کو خودێیە دشێت وی تشتی بگەهینتێ یێ مفایێ وی تێدا هەی، وئەوە دشێت وی تشتی ژێ بدەتە پاش یێ زیانا وی تێدا هەی، ڤێجا مادەم هۆیە بلا ئەو کارێ خۆ هلپسێرتە وی ب تنێ، وخۆ ب هێلتە ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە.

ودەمێ ئەم دبێژین: دڤێت مرۆڤ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ب تنێ ڤە، مەعنا ڤێ گۆتنێ ئەو نینە هەما ئەو ڕوینتە خوارێ، ووان ئەگەرێن مادەی

ب کار نەئینت یێ خودێ داناین وفەرمان ب جهئینانا وان کری، وئەگەر مرۆڤ هزرا خۆ د وێ نموونەیێ دا بکەت ژی یا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئینای ئەڤ چەندە بۆ مە باش ئاشکەرا دبت، طەیر دەمێ لێ دبتە سپێدە وێ برسی، ئەو د هێلینا خۆ دا نارۆینت، بەلکی دەردکەڤت ودچت بۆ خۆ ل رزقی دگەرِیێت، لەو ئێڤاری دزڤرِتە هێلینا خۆ تێر.. مەعنا: هوین ژی گەلی مرۆڤان، وان ئەگەران ب کار بینن یێن خودێ ئینانا رزقێ هەوە پێڤە گرێدای، بەلێ گەلەک خەمێ ژ رزقێ پاشەرِۆژێ نەخون، چونکی ئەو ل نک خودێ یێ نڤیسیە.

و ژ ڤێ حەدیسێ دیار دبت کو گەلەک مرۆڤ هەنە ب دورستی خۆ ناهێلنە ب هیڤیا خودێ ڤە، و د تەوەککولێ ناگەهن، وهزر دکەن هەما ئەگەرێن ماددی ب تنێنە رزقی ب دەست خودانی دئێخن، وقەدەرا خودێ یا د پشت ئەگەران رِا هەی ژ بیر دکەن، لەو دێ بینی ئەو خۆ ب ئەگەران ڤە زێدە دوەستینن، بەلێ د گەل هندێ ژی ئەو رزق ب تنێ دگەهتە وان یێ خودێ بۆ نڤیسی، و د حەدیسەکێ دا یا ترمذی ژ ئەنەسی ڤەدگوهێزت هاتیە کو زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- کر: ئەز حێشترا خۆ گرێدەم وبهێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە، یان بەردەم وبهێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە؟ گۆت: گرێدە وبهێلەب هیڤیا خودێ ڤە.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەگەر مرۆڤ د هەمی کارێن خۆ دا خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو رزقێ وی دێ دەت.

٢- تەوەککول مەعنا وێ ئەو نینە مرۆڤ ئەگەرێن ماددی ب کار نەئینت وهەما رِوینتە خوارێ وبێژت: خودێ رزقی دێ دەت.

٣- ئەوێ خۆ ب ئەگەرێن مادی ب تنێ ژی ڤە گرێدەت، مەعنا وی باوەری ب قەدەرا خودێ نینە.

حەدیسا پێنجیێ

عَـنْ عَبْدِ الله بْنِ بُسْرٍ -رَضِيَ الله عَنْه- قَالَ: قَـالَ أَتَـى النَّبِـيَّ -صَـلَّى الله عَلَيْـهِ وَسَلَّمَ- رَجُلٌ فَقَالَ: يا رسولَ الله، إِنَّ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ، فَبَابٌ نَتَمَسَّكُ بِهِ جَامِعٌ، قَالَ: ﴿ لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ الله ﴾.

رواه أحمد

ژ عەبدللاهێ کوڕێ بوسری -خودێ ژێ رازی بت- گۆت: زەلامەک هاتە نک پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- وگۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ، شریعەتێن ئیسلامێ ل من زێدە بوون، دەرگەهەکێ کۆمکەر بۆ من بێژە ئەز خۆ پێڤە بگرم، وی گۆت: بلا ئەزمانێ تە هەرێ تەڕ بت ژ زکرێ خودێ.

ئەحمەد ڤەدگوهێزت

بەری نوکە و د پتر ژ حەدیسەکێ دا بەحسێ زکرێ خودێ، وبهایێ مەزنێ هندەک زکری هاتیە، و د ڤێ حەدیسا دویماهیێ دا بەحسێ قەنجی وبهایێ بەردەوامیا ل سەر زکری دئێتەکرن.

د گەلەک حەدیسان دا هاتیە کو ژ سالۆخەتێن پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- ئەو بوو وی د هەمی حالێن خۆ دا زکرێ خودێ دکر، و د حەدیسەکێ دا یا موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت هاتیە کو جارەکێ پێغەمبەر -سلاڤ لێ بن- د گەل صەحابییێن خۆ ل وەغەرەکێ بوون، ئەو د چیایەکی ڕا دەرباس بوون، دگۆتنێ: چیایێ (جومدان)، ئینا پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆت: بدەنە ڕێ ئەڤە جومدانە، ویێن (موفەررد) بەرێ ڕاکریە.. گۆتن: ئەی

پێغەمبەرێ خودێ موفەررد کینە؟ وی گۆت: ئەون یێن گەلەک زکرێ خودێ دکەن.

وهلکەفتنا ڤێ گۆتنێ د ریوایەتەکا دی دا پتر بۆ مە ئاشکەرا دبت، موعاذ دبێژت: دەمێ ئەم گەهشتینە چیایێ جومدان، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- گۆتە من: کانێ ئەوێن بەری مە ڕاکری؟ من گۆت: یێن چووین وخەلکێ ل پشت خۆ هێلاین.. گۆت: وی گۆت: ئەی موعاذ، یێن بەرێ ڕاکری ئەون یێن گەلەک زکرێ خودێ دکەن.

یەعنی: سباقا دورست ئەو نینە مرۆڤ بەری خەلکی ڕاکەت، ووان ل پشت خۆ بهێلت، بەلکی سباقا دورست ئەوە مرۆڤ بەردەوام زکرێ خودێ بکەت، هنگی ئەو دێ بەری خەلکی ڕاکەت وقەستا جهێن خۆش ل بەحەشتێ کەت.. وعومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی ژی -خودێ ژێ رازی بت- ئیشارەت بۆ ڤێ چەندێ دابوو دەمێ دا حەجی ژ عەرەفێ ڤەڕەڤن پشتی ڕۆژ ئاڤا بووی، وی دیت هەر ئێک یێ لەزێ دکەت دا بەری هەڤالێ خۆ ڕاکەت، وی گۆت: ئەوێ بەرێ ڕادکەت نە ئەوە یێ حێشترا وی زویتر بچت، بەلکی ئەوە یێ دچت وگونەهێن وی بۆ هاتینە غەفراندن.

ودا مرۆڤ د هەمی دەمێن خۆ دا خودێ ل بیرا خۆ بینتەڤە، پێغەمبەری -سلاڤ لێ بن- بۆ هەر حال وکارەکی زکرەکێ تایبەت دەسنیشان کریە، دەمێ مرۆڤ ژ خەو ڕادبت، دەمێ دنڤت، دەمێ خوارنێ دخوت، خۆ دەمێ دچتە دەستاڤێ، وژێ دەردکەڤت ژی! دا چو دەمان ئەو دویر ژ خودێ نەژیت.

وهەما بەسە بێژین: خودایێ مەزن د قورئانێ دا دەمێ بەحسێ منافقان دکەت، دبێژت: ﴿ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ ﴾ (النساء: ١٤٢) یەعنی: کێمەکێ تێ نەبت ئەو خودێ ل بیرا خۆ نائیننە ڤە، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ هندەک پێشیێن ڤێ ئوممەتێ دگۆت: هەچیێ گەلەک زکرێ خودێ بکەت دێ یێ بەری بت ژ نفاقێ.

وئـبن حببـان ژ موعـاذێ کـورێ جەبـەلی ڤـەدگوهێزت، دبێـژت: تشـتێ دویماهیێ یێ منژ پێغەمبەری گوهـ لێ بووی، وپشتی هنگی مـن ئـەو نەدیتـە ڤە، ئەو بوو من گۆتێ: کـارێ ژ هـەمیان باشـتر ومرۆڤـی پتـر نێزیکـی خـودێ دکەت چیە؟ وی گۆت: کو تو بمری وئەزمانێ تە یێ تەڕ ژ زکرێ خودێ.

مفایێن حەدیسێ:

١- ئەڤ حەدیسە هنـدێ دگـەهینت کـو دەرگـەهێ کۆمکـەر بـۆ خێـرێ ئـەوە مرۆڤ بەردەوام زکرێ خودێ بکەت.

٢- کو ئەزمانێ مرۆڤی هەردەم یێ تەڕ بت ب زکرێ خودێ ئـەو باشـترین کارە مرۆڤ دکەت.

هیڤیا مە ژ خودێ ئەوە ئەو بەردەوامیا زکری ب رزقێ مە بکەت،

ودەمێ ئەو مە دمرینت ئەم بمرین وئەزمانێ مە یێ تەڕ

بت ب زکرێ وی.. وحەمد بۆ وی خودایی بن

یێ تەوفیقا مە دای بۆ تمامکرنا

ڤی کاری.

ناڤەرۆك

بەرپەڕ	بابەت
	پێشگۆتن
	حەدیسا ئێکێ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّـيَّاتِ..
	حەدیسا دووێ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلاَمِ..
	حەدیسا سێیێ: بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ..
	حەدیسا چارێ: إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ..
	حەدیسا پێنجێ: مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا..
	حەدیسا شەشێ: إِنَّ الحَلاَلَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الحَرَامَ بَيِّنٌ.ز
	حەدیسا حەفتێ: الدِّينُ النَّصِيحَةُ..
	حەدیسا هەشتێ: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا..
	حەدیسا نەهێ: مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ..
	حەدیسا دەهێ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ الله طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا..
	حەدیسا یازدێ: دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ.
	حەدیسا دوازدێ: مِنْ حُسْنِ إِسْلاَمِ المَرْءِ تَرْكُهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ.
	حەدیسا سێزدێ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ.
	حەدیسا چاردێ: لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ..
	حەدیسا پازدێ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بالله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ..

	حەدیسا شازدێ: لَا تَغْضَبْ.
	حەدیسا هەڤدێ: إِنَّ الله كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ..
	حەدیسا هەژدێ: اتَّقِ اللهِ حَيْثُمَا كُنْتَ ..
	حەدیسا نۆزدێ: يَا غُلاَمُ، إِنِّى أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ..
	حەدیسا بیستێ: إِنَّ مِـمَّـا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى..
	حەدیسا بیست وئێکێ: قُلْ آمَنْتُ بِالله ثم اسْتَقِمْ..
	حەدیسا بیست ودووێ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ..
	حەدیسا بیست وسێیێ: الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ..
	حەدیسا بیست وچارێ: يَا عِبَادِي، إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي..
	حەدیسا بیست وپێنجێ: أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ الله لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ..
	حەدیسا بیست وشەشێ: كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ..
	حەدیسا بیست وحەفتێ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ..
	حەدیسا بیست وهەشتێ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ..
	حەدیسا بیست ونەهێ: لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ..
	حەدیسا سیهێ: إِنَّ الله -عَزَّ وَجَلَّ- فَرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا..
	حەدیسا سیه و ئێکێ: ازهَدْ في الدُّنيا يحِبَّكَ الله..
	حەدیسا سیه و دووێ: لا ضَرَرَ ولا ضِرارَ.
	حەدیسا سیه و سێیێ: لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ..
	حەدیسا سیه و چارێ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ..

	حەدیسا سیەم و پێنجێ: لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا..
	حەدیسا سیەم و شەشێ: مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا..
	حەدیسا سیەم و حەفتێ: إِنَّ الله كَتَبَ الحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ..
	حەدیسا سیەم و هەشتێ: إِنَّ الله قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا ..
	حەدیسا سیەم و نەهێ: إِنَّ الله تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الخَطَأَ..
	حەدیسا چلێ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ..
	حەدیسا چل و ئێکێ: لا يُؤمِنُ أَحدُكُم حتّى يكونَ هَواهُ تَبَعاً لِما جِئتُ بِهِ.
	حەدیسا چل و دووێ: قالَ الله: يا ابنَ آدمَ، إنَّك ما دعوتَني ورجوتَني..
	حەدیسا چل و سێیێ: أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا..
	حەدیسا چل و چارێ: الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ.
	حەدیسا چل و پێنجێ: إِنَّ الله وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الخَمْرِ..
	حەدیسا چل و شەشێ: فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: وَمَا هِيَ؟
	حەدیسا چل و حەفتێ: مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ..
	حەدیسا چل و هەشتێ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا..
	حەدیسا چل و نەهێ: لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى الله حَقَّ تَوَكُّلِهِ..
	حەدیسا پێنجیێ: لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ الله.